

Živimo inovacije

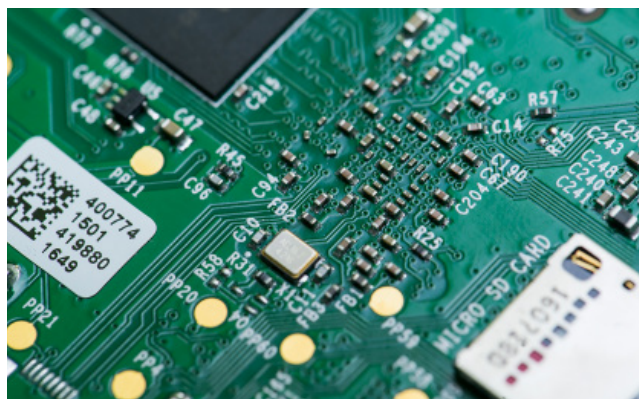
Poročilo o trajnostnem razvoju
družbe Lek d.d. za leto 2021

član skupine Sandoz

Kazalo vsebine

Pismo predsednika uprave	4
Profil družbe	6
Leto 2021 v ključnih podatkih	7
O nas	22
Razvoj in okvir poročanja	30
Značilnosti poročanja v letu 2021	30
Vodenje in upravljanje	31
Dostopno zdravljenje	34
Inovativnost	35
Pregled in vključevanje deležnikov	38
Skladnost izdelkov	42
Odgovorno poslovanje	43
Etika, skladnost in človekove pravice	44
Sodelovanje z dobavitelji	46
Okolje	48
Uveljavljanje aktivne okoljske politike	52
Surovine in naravni viri	54
Energija	57
Voda	62
Odpadki	65
Emisije v zrak	70
Izpusti v vode	74
Drugi okoljski vplivi	77
Varnost	78
Delo	80
Kadrovska politika	81
Zaposlovanje	82
Varnost in zdravje pri delu	83
Usposabljanje in izobraževanje	87
Vsebinsko kazalo po standardih GRI GS	92
Izjava okoljskega preveritelja	97
Slovar pomembnih izrazov	98

Poročilo o trajnostnem razvoju družbe Lek d.d. za leto 2021

Založnik: Lek d.d.

Besedilo: Lek d.d.

Uredništvo in svetovanje: Studio Kernel d.o.o.

Oblikovanje: Intesa RD d.o.o.

Fotografije: Tadej Bernik, Barbara Zajc, Arhiv Lek d.d. in Novartis, Shutterstock

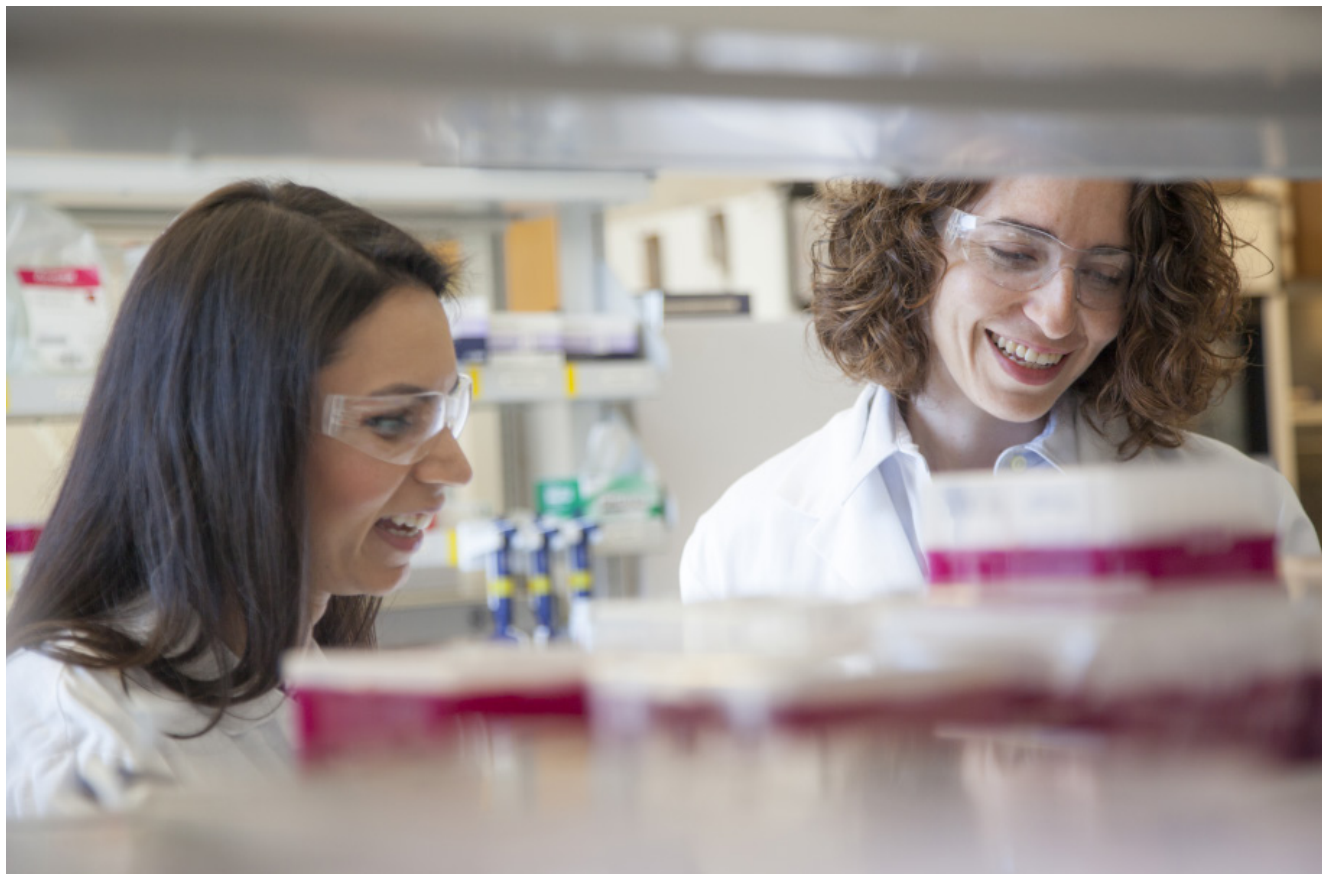
Tisk: Silveco d.o.o.

Natisnjenih izvodov: 55

Leto izida: 2022

Poročilo je tiskano na okolju prijaznem, 100-odstotno recikliranem nepremaznem papirju Desistar 150. Narejen je iz 100-odstotno popotrošnih (post-consumer) vlaken, brez uporabe klora (PCF – Process Chlorine Free). Pridobljen ima certifikat EU Ecolabel (No. AT/11/002).* Papir je izdelan v papirnici, certificirani po okoljskem standardu ISO 14001. Ogljični odtis proizvajalca Lenzing papier je 242 kg CO₂/t papirja (Bilan Carbone® methodology).*

* Znak za okolje Evropske unije (Ecolabel flower oziroma okoljska marjetica) pomeni zavezo proizvajalca k okoljskim izboljšavam.

Poudarki 2021

1.270 mio. EUR

čistih prihodkov od prodaje v letu 2021
ali 7 % več kot v letu 2020.

– 2,2 %

nastalih vseh odpadkov v 2021.

5397

zaposlenih ob koncu leta 2021 ali 12 % več kot v letu 2020.

40,7 TJ

energije in 3.456 t CO₂, prihranjenih z izvedbo številnih
okoljskih projektov v 2021.

83,6 ure

izobraževanja na zaposlenega v letu 2021
ali 21 % več kot v letu 2020.

8 mio. EUR

naložb v varovanje okolja v letu 2021.

3,87 mio. EUR

prihrankov zaradi vpeljave 314 idej, oddanih v sistemu
Th!nk Novartis v letu 2021.

– 8 %

emisij toplogrednih plinov v 2021.

Razvojni zagon smo črpali iz Novartisovih strateških usmeritev k tehnološki preobrazbi ter odlično izkoristili in v prakso vpeljali nove priložnosti na področju digitalizacije ter znanosti.

Robert Ljoljo

Pismo predsednika uprave¹

Zdravstvene razmere zaradi nadaljevanja pandemije covid-19 so vplivale na delovanje farmacevtske industrije in dobavne verige po vsem svetu tudi v letu 2021. Z izkušnjami in znanji, pridobljenimi v prvem pandemičnem letu, ter z vpeljanimi internimi sistemi smo bili nanje dobro pripravljeni. Razvojni zagon smo črpali iz Novartisovih strateških usmeritev k tehnološki preobrazbi ter odlično izkoristili in v prakso vpeljali nove priložnosti na področju digitalizacije ter znanosti. Hkrati smo tako napredovali tudi na področju trajnostnega razvoja našega poslovanja.

Pri premagovanju ovir sta nam pomagali inovativnost in vedoželjnost, temeljna gradnika naše kulture. Platforma Vision s tehnologijo mešane resničnosti, ki so jo razvili sodelavci v Sloveniji, je postala Novartisova standardna rešitev za pomoč pri delu

in reševanju različnih težav na daljavo, vizualizaciji procesov ter prenosu znanja. Najsodobnejšo tehnologijo, kot je virtualna resničnost, smo uvajali v razvoj in proizvodnjo. Za naložbe smo namenili 289 milijonov evrov, večino v krepitev razvojnih in proizvodnih zmogljivosti z digitalizacijo ter avtomatizacijo. V Bioloških učinkovinah Mengeš je bilo odobrenih rekordno število investicijskih projektov v vrednosti več kot 60 milijonov evrov, ki nam prinašajo nove razvojne perspektive. V Trdnih izdelkih Ljubljana smo vzpostavili proizvodno linijo za prvo neprekinjeno farmacevtsko proizvodnjo v Novartis in proizvodno

linijo za iztiskanje talin. V Lendavi smo uspešno zagnali alternativno metodo izolacije kalijevega klavulanata, ki je izboljšala pretočni čas proizvodnje, zmanjšala varnostno tveganje in ustvarila dodatne prihranke pri materialih. Za inovativnost, znanje in prebojne rešitve so naši sodelavci prejeli več prestižnih slovenskih ter mednarodnih priznanj. Med njimi so bili nacionalno priznanje GZS za inovacijo za projekt avtomatizacije analitskih procesov v razvoju podobnih bioloških zdravil, Minařikovo priznanje za zasluge pri razvoju farmacevtske stroke ter Sandozove in Novartisove nagrade za izstopajoče znanstvene dosežke.

Za inovativnost, znanje in prebojne rešitve so naši sodelavci prejeli več prestižnih slovenskih ter mednarodnih priznanj.

¹ GRI GS 102-14, 103-1

Uspešno smo uresničevali naše poslanstvo – soustvarjali smo medicino za izboljšanje in podaljševanje življenja ljudi. V Sloveniji smo proizvedli in zapakirali 37 inovativnih zdravil ter lansirali 778 novih izdelkov v več kot 80 držav. Slovenskim bolnikom smo predstavili novo zdravilo za napredovalnega raka dojk in prvemu bolniku zagotovili prebojno gensko terapijo za spinalno mišično atrofijo. Na listo zdravil, ki se financirajo iz javnih sredstev, so bila uvrščena tri nova Novartisova inovativna zdravila, zdravilo za zdravljenje vlažne oblike starostne degeneracije makule in dve za multiplo sklerozo.

Uspehe preteklega leta je omogočila visoka trajnostna kultura naših sodelavcev. Izboljšanje večine okoljskih kazalnikov smo dosegli s številnimi projekti za optimizacijo delovanja, zmanjšanje porabe naravnih virov ter naložbami v varovanje okolja, za katere smo namenili 8 milijonov evrov. Skupno porabo energije smo tako znižali za skoraj odstotek. Z energetske projekti smo prihranili 40.752 GJ (3,1 %) energije in preprečili 3.456 t CO₂ v ozračje. Za dosežke na področju energetskega menedžmenta nam je časnik Finance podelil nagrado energetske učinkovite podjetje 2021.

Skupne emisije toplogrednih plinov smo zmanjšali za blizu 8 % tudi zahvaljujoč večjemu nakupu zelene energije na ljubljanski lokaciji. Količino nastalih odpadkov smo prav tako znižali, in sicer za dobra 2 %. Najbolj opazno, za kar 34 %, smo zmanjšali količine nevarnih odpadkov, na kar so vplivali spremembe portfelja in razvoj izdelkov z visoko dodano vrednostjo, ki potrebujejo manj topil, ter izboljšana energetska izraba odpadkov. Spremenjeni portfelj novih izdelkov je energetske in vodno zahtevnejši, kar je poglavitni razlog za 0,5 % večjo porabo vode. Skrb za učinkovito porabo virov je bila v ospredju tudi na ostalih lokacijah, ki so porabo vode zmanjšale in

izboljšale kazalnik učinkovitosti njene rabe na tono izdelka.

Naša zavezanost dobrim praksam trajnostnega poslovanja je dolgoročna. Že štirinajstič zapored smo jo izkazali z obnovitvijo certifikatov odgovornega ravnanja POR in sistema ravnanja z okoljem EMAS. Ponovno smo izpolnili tudi zahteve okoljskega standarda ISO 14001:2015 ter sistema vodenja varnosti in zdravja pri delu ISO 45001:2018.

Naša zavezanost dobrim praksam trajnostnega poslovanja je dolgoročna.

Naša prizadevanja za vključujoče in varno delovno okolje ter izobraževanje in dobro počutje zaposlenih so potrdili tudi v strokovnih krogih, saj smo drugo leto zapored prejeli ugledni mednarodni certifikat »Top Employer« za najboljšega zaposlovalca ter bili že tretjič razglašeni za najuglednejšega delodajalca. Naziva smo dopolnili s priznanjem LGBT-prijazno podjetje in MEGA navdih za dobro prakso medgeneracijskega sodelovanja v delovnem okolju. Med pomembnimi kazalniki naj izpostavim, da so se naši zaposleni povprečno izobraževali 83,6 ure letno. Za 6 % smo izboljšali kazalnik LTIR, ki kaže na število poškodb z začasno odsotnostjo z dela. V svoje vrste smo pritegnili 573 novih sodelavcev in leto zaključili s 5397 zaposlenih v Leku ter skoraj 5500 v Novartisu v Sloveniji.

Leto 2021 je bilo posebno tudi zaradi treh prelomnih jubilejev – praznovali smo 75 let družbe Lek, četrto stoletje Novartisa in 15 let podobnih bioloških zdravil. Hvaležnost za dolgoletno dobro sodelovanje smo

izkazali našim sopotnikom, lokalnim skupnostim, partnerjem v znanosti ter društvom bolnikov. Finančno smo podprli nove raziskovalne projekte slovenskih univerz, preventivne dejavnosti pred boleznimi raka ter dejavnosti za izboljšanje zdravja onkoloških bolnikov.

Za vsa prizadevanja in prej naštetih dosežke bi se na tem mestu iskreno zahvalil vsem svojim sodelavkam in sodelavcem. Skupaj bomo še naprej gradili našo skupno kulturo – z inovativnostjo, pogumom, integriteto, spoštovanjem raznolikosti in vključevanjem.

Robert Ljoljo,
predsednik uprave Leka in
Novartisa v Sloveniji

Profil družbe

Lek, član skupine Sandoz²

Naziv: Lek farmacevtska družba d.d.

Skrajšan naziv: Lek d.d.

Sedež družbe: Ljubljana

Poslovni naslov: Verovškova ulica 57,
1526 Ljubljana, Slovenija

Matična številka: 1732811000

Standardna klasifikacija dejavnosti (NACE): 21.200

Proizvodnja farmacevtskih preparatov

Registracija: Okrožno sodišče v Ljubljani
pod registrsko številko: 1/36542/00

Telefon: + 386 1 580 21 11

Faks: + 386 1 568 35 17

E-pošta: info.lek@novartis.com

Spletna stran: <https://www.lek.si>

Kontaktne osebe

Zakoniti zastopnik:

Robert Ljoljo, predsednik uprave

Odgovorna oseba:

Eva Podgoršek, vodja enote
Zdravje, varnost in okolje (ZVO) v Sloveniji;

eva.podgorsek@novartis.com

Kontaktna oseba za informacije o poročanju o trajnostnem razvoju³:

Mojca Potočnik, pooblaščenka za varstvo okolja;

mojca.potocnik@novartis.com

² GRI GS 102-1, 102-3

³ GRI GS 102-53

Leto 2021 v ključnih podatkih

Poslovanje v letu 2021

Pomembnejši podatki o poslovanju⁴

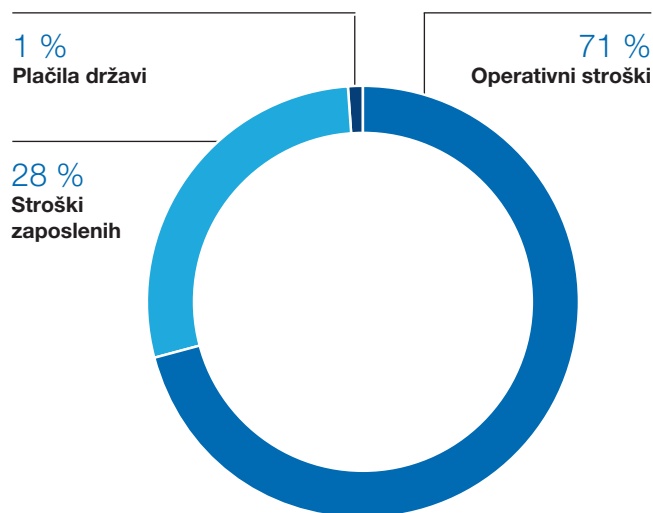
Kazalnik	Enota	31. 12. 2021	31. 12. 2020	31. 12. 2019	Indeks 2021/2020
Število zaposlenih		5.397	4.823	4.349	112
lokacija Ljubljana		3.189	2.755	2.310	116
lokacija Mengeš		1.268	1.134	1.118	112
lokacija Lendava		712	699	664	102
lokacija Prevalje		218	226	248	96
najeta skladišča		10	9	9	111
Čisti prihodki od prodaje	mio.EUR	1.270,235	1.184,431	1.159,954	107
Obveznosti do virov sredstev	mio.EUR	1.470,291	1.231,563	1.286,430	119
Kapital	mio.EUR	1.086,285	940,771	1.002,339	115

Ekonomski učinki poslovanja⁵

V letu 2021 smo v Leku dosegli 1.270,235 milijona evrov čistih prihodkov od prodaje, kar je za 7 % več kot v predhodnem letu (1.184,431). Čisti poslovni izid obračunskega obdobja je znašal 147,01 milijona evrov.

Neposredno ustvarjena ekonomska vrednost je dosegla 1.299 milijonov evrov (1.223 v letu 2020), od tega je 83 % (1.078 milijonov evrov) predstavljala **distribuirana ekonomska vrednost**. V sestavi distribuirane ekonomske vrednosti je bilo za 761 milijonov evrov operativnih stroškov (Operating Costs), njihov delež je znašal 71 %. **Stroški zaposlenih** (Employee Costs) so predstavljali 306 milijonov evrov (28 %), **plačila državi** (Payments to Government) pa so znašala 11 milijonov evrov (1 %). V letu 2021 **lastnikom kapitala dividenda** (Payments to Providers of Capital) ni bila izplačana. Subvencij, prejetih neposredno od države, pa smo prejeli v višini 35 tisoč evrov (990 tisoč v letu 2020).⁶

Sestava distribuirane ekonomske vrednosti

⁴ GRI GS 102-7

⁵ GRI GS 201-1

⁶ GRI GS 201-4

Pomembnejši okoljski in družbeni vplivi⁷

Kazalnik	Enota	2021	2020	2019	Indeks 2021/2020
Učinkovitost rabe energentov*	GJ/mio.EUR	1.039	1.122	1.159	93
Učinkovitost rabe vode**	m ³ /t	659	626	684	105
Količina odpadkov – učinkovitost	t odpadkov/ t proizvoda	9,1	8,9	7,9	102
Emisije hlapnih organskih spojin – učinkovitost	t HOS/ t proizvoda	0,016	0,022	0,024	70
LTIR*** – pogostost nezgod pri delu in bolezni v zvezi z delom z bolniškim staležem		0,32	0,34	0,30	94
TRCR*** – pogostost nezgod pri delu in bolezni v zvezi z delom z bolniškim staležem ter nezgode pri delu in bolezni v zvezi z delom, katerih zdravstvena oskrba preseže kriterije prve pomoči		0,32	0,34	0,32	94

* V predhodnih poročilih smo prikazovali kazalnik učinkovitost rabe energentov na tono proizvoda, vendar zaradi zelo raznoliškega portfelja izdelkov na lokacijah kazalnik ne izkazuje ustrezno primerjavo med leti. V pričujočem poročilu zato prikazujemo učinkovitost rabe energentov glede na čiste prihodke.

** V tabeli prikazujemo učinkovitost rabe vseh vrst vode v Leku (tehnološke in hladilne vode).

*** Opredelitev kazalnikov LTIR in TRCR ter formula za njun izračun so navedeni v točki Pogostost izostankov zaradi poškodb pri delu.

Dosežki in dogodki iz poslovanja v letu 2021

V Leku smo v letu 2021, kljub še vedno zaostrenim razmeram zaradi pandemije covida-19, dosegli ambiciozne cilje. Naredili smo pomembne korake pri razvoju ter proizvodnji zdravil in učinkovin, nadaljevali digitalizacijo in avtomatizacijo obratov ter uvajali prediktivno analitiko in virtualno tehnologijo. Ob tem smo nadaljevali preoblikovanje v smeri razvojno zahtevnejših izdelkov z višjo dodano vrednostjo ter vzpostavitev Novartisovega Globalnega operativnega centra.

Ključni poudarki poslovanja v 2021:

- Na proizvodnih lokacijah v Sloveniji smo proizvedli in zapakirali **37 inovativnih zdravil** ter lansirali **778 novih izdelkov** v več kot 80 držav. Med drugim smo slovenskim bolnikom predstavili novo zdravilo za napredovalnega raka dojke.
- Novartis je v Sloveniji v letu 2021 za naložbe namenil 289 milijonov evrov.** Večina naložb je bila namenjena krepitvi razvojnih in proizvodnih zmogljivosti v smeri večje digitalizacije ter avtomatizacije. Ob tem je bilo v Bioloških učinkovinah Mengeš odobrenih rekordno število investicijskih projektov v vrednosti več kot 60 milijonov evrov. V Trdnih izdelkih Ljubljana smo vzpostavili proizvodno linijo za prvo kontinuirano farmacevtsko proizvodnjo v Novartisu in proizvodno linijo za iztiskanje talin.
- V Ljubljani načrtujemo novo, tudi z državno spodbudo podprto naložbo v proizvodne zmogljivosti aseptičnih izdelkov v vialah in injekcijskih brizgah.
- Poleg tega načrtujemo novo, tudi z državno spodbudo podprto naložbo v proizvodne zmogljivosti aseptičnih izdelkov v vialah in injekcijskih brizgah.
- Število zaposlenih smo povečali za 573.** Ob koncu leta je bilo tako v Leku 5396, v Novartisu v Sloveniji pa skoraj 5500 redno zaposlenih sodelavcev.

- Drugo leto zapored smo prejeli ugledni **mednarodni certifikat »Top Employer« za najboljšega zaposlovalca** ter drugič zapored in skupno tretjič prejeli naziv **najuglednejši delodajalec**. Svoja prizadevanja na področju raznolikosti in vključenosti smo dopolnili z nazivom **LGBT-prijazno podjetje** in priznanjem **MEGA navdih** za dobro prakso medgeneracijskega sodelovanja v delovnem okolju.
- V okviru obeležitve treh obletnic – 75 let družbe Lek, 25 let Novartisa in 15 let podobnih bioloških zdravil – smo **s sredstvi v višini 75.000 evrov podprli nove raziskovalne projekte slovenskih univerz in namenili dodatnih 25.000 evrov za preventivo raka ter izboljšanje zdravja onkoloških bolnikov.**
- Slovenskim bolnikom smo predstavili in omogočili zdravljenje z nekaterimi novimi ter prebojnimi zdravili:
 - predstavili smo novo zdravilo za zdravljenje napredovalnega raka dojke (Piqray),
 - še dva bolnika v Sloveniji sta prejela Novartisovo prebojno celično terapijo CAR-T za zdravljenje težkih oblik krvnega raka (Kymriah),
 - z družbo AAA smo zaznali skupni interes za pomoč pri uvedbi prebojne radioligandne terapije za bolnike v Sloveniji,
 - prvi bolnik v Sloveniji je prejel prebojno gensko terapijo za spinalno mišično atrofijo,
 - na listo zdravil, ki se financirajo iz javnih sredstev, so bila uvrščena tri nova inovativna zdravila: zdravilo za zdravljenje vlažne oblike starostne degeneracije makule (Beovu) in dve zdravili za multiplo sklerozo (Mayzent in Kesimpta).
- Že štirinajstič zapored smo obnovili zahteve certifikata odgovornega ravnanja **POR**, uredbe ES122/2009 s spremembami – Sistem ravnanja z okoljem **EMAS**. Ponovno smo izpolnili tudi zahteve okoljskega standarda **ISO 14001:2015** ter sistema vodenja varnosti in zdravja pri delu **ISO 45001:2018**.

Novartisova in Lekova strategija okoljske trajnosti

Pomemben del našega poslovanja je okoljska odgovornost, ki je skladna z Novartisovo vizijo soustvarjati medicino za

izboljšanje in podaljšanje življenja ljudi. Kot del Novartisa spodbujamo trajnostno poslovanje z lastnim delovanjem in prek vrednostne verige. Na področju okoljske trajnosti smo sprejeli strategijo in dejavnosti povezali v štiri stebre: planet, bolniki, ljudje in politike. Za njihovo načrtovanje, izvajanje in spremljanje so pristojni Lekova uprava in štirje timi okoljske trajnosti, tj. za vsak posamezni steber.

Novartisova in Lekova področja okoljske trajnosti

1

Planet

Naša ambicija je biti katalizator pozitivnih sprememb in imeti vodilno vlogo v okoljski trajnosti.

Ogljična nevtralnost lastnih dejavnosti

- Učinkovita raba energije
- Prehod na obnovljive vire
- Trajnostna mobilnost (električna vozila)
- Načela okoljske trajnosti v vseh pogodbah z dobavitelji

Zmanjšanje količine odpadkov in odpadne vode

- Predelava in recikliranje odpadkov
- Uvedba novih materialov in tehnologij
- Plastična nevtralnost

Učinkovita raba vode

- Skrb za ohranitev virov voda
- Ponovna uporaba voda

2

Bolniki

Bolnike oskrbujemo s trajnostnimi izdelki.

- Ocene življenjskega cikla izdelkov od izvora do obravnave po končni uporabi
- Trajnostne rešitve v razvojni in proizvodni fazi zdravila
- Zmanjšanje uporabe nevarnih snovi (zelena kemija)
- Trajnostno pakiranje
- Zelena logistika/distribucija
- Pravilno ločevanje odpadkov, ki nastanejo pri uporabi naših izdelkov

3

Ljudje

Živimo in širimo kulturo trajnosti, ki je vgrajena v način našega delovanja.

- Izobraževanje in usposabljanje zaposlenih
- Interna izmenjava dobrih praks
- Spodbujanje inovacij
- Certificiranje (»Moj zeleni laboratorij«)

4

Politike

Krepimo Novartisov glas, s katerim vplivamo na trajnostno agendo.

- Vključevanje v pobude in združenja na državni in lokalni ravni
- Komuniciranje (interno in eksterno)
- Skladnost z okoljsko zakonodajo in mednarodnimi standardi
- Poročanje (interno in eksterno)

Upravljanje okoljske trajnosti v Leku

Novartisovi strateški cilji okoljske trajnosti do leta 2025 in 2030

		2025	2030
 Podnebje	OGLJIČNA NEVTRALNOST	• Ogljična nevtrálnost lastnih dejavnosti • Okoljska merila v vseh pogodbah z dobavitelji	• Ogljična nevtrálnost celotne vrednostne verige
 Odpadki	KROŽNO GOSPODARSTVO IN PLASTIČNA NEVTRALNOST	• Ukinitév uporabe PVC v embalaži • Za polovico manjša količina odpadkov, predana na odstranjevanje	• Plastična nevtrálnost • Vsi novi izdelki izpolnjujejo načela trajnostnega oblikovanja
 Voda	ZMERNÁ IN UČINKOVITA RABA VODE	• Za polovico nižja poraba vode pri izvajanju lastnih dejavnosti • Proizvodnja izdelkov brez vpliva na kakovost vode	• Nevtrálnost na vseh področjih naših vplivov na vodo • Izboljšati kakovost voda povesod, kjer delujemo

Cilji na področju zdravja, varnosti in okolja

Na področju zdravja, varnosti in okolja (ZVO) imamo vzpostavljene načrte, cilje ter programe, ki jih dosledno uresničujemo in posodabljam. Svoje delovanje izboljšujemo s pomočjo:

- vzpostavljenih merljivih ciljev na vseh ravneh organizacije,
- izdelave in dokumentiranja akcijskih načrtov,
- vzdrževanja ZVO-strategij in dolgoročnih planov,
- vključevanja ciljev in akcijskih planov v proces poslovnega načrtovanja.

Pri tem si prizadevamo za učinkovito rabo naravnih virov, zmanjševanje podnebnih sprememb ter okoljskih vplivov svojih dejavnosti in izdelkov v celotnem življenjskem ciklu. Zastavljene imamo konkretne cilje na področju varovanja okolja, za njihovo doseganje imamo tudi jasno opredeljene odgovornosti, pri čemer izhajamo iz zakonskih predpisov in korporacijskih usmeritev ter svoje zavezanosti integriteti in etičnim načelom.

Cilji ZVO so opredeljeni glede na:

- politiko ZVO,
- cilje in zahteve Novartisa,
- prepoznane pomembne vidike ZVO po posameznih področjih,

- zakonske in druge zahteve ter stališča deležnikov,
- finančne in tehnološke zmožnosti ter
- zahteve združenj.

ZVO-cilji so opredeljeni kot skupni in specifični cilji po lokacijah. Potrjujejo jih direktor Razvoja lokacij Novartisovih dejavnosti, direktorji lokacij, vodja ZVO in predstavniki ZVO-lokacij. Ločimo cilje organizacije in osebne cilje vodij, pri čemer opredeljujemo posamezne nosilce, potrebna sredstva in roke. Njihovo uresničevanje ovrednotimo in obdobjno spremljamo na različnih ravneh organizacije ter polletno in letno v Lekovih pogovorih.

Podatke za poročanje zbiramo in potrjujemo v Novartisovem sistemu DMS (Data Management System). Učinkovitost ravnanja z okoljem izboljšujemo z vključevanjem vseh zaposlenih v sistem skrbi za okolje, z odprtim dialogom zagotavljamo informacije notranji in zunanji javnosti ter redno vrednotimo uspešnost delovanja sistema.

Ker se fizikalni procesi v proizvodnji farmacevtskih izdelkov (mletje, granuliranje, peletiranje, pakiranje idr.) na lokacijah v Ljubljani, na Prevaljah in deloma v Lendavi precej razlikujejo od bioloških in kemijskih procesov v proizvodnji učinkovin v Mengšu in deloma v Lendavi, se posledično razlikujejo tudi njihovi vplivi. To še posebej velja za področje okoljskih vplivov (odpadki, emisije v zrak in drugo).

Uresničevanje kratkoročnih Lekovih ciljev ZVO za 2021

Področje	Kazalnik	Cilj	Status 2021
Varnost in zdravje	Resne in smrtne poškodbe (SIF)	0	0
	Vodstveni varnostni obhodi na 200.000 delovnih ur	> 15	41,7
	Izpostavljenost zaposlenih kemikalijam in ostalim nevarnim snovem, ki presegajo dovoljene mejne vrednosti	0	0
	Izdelava REEP-ocen (Risk-based exposure evaluation process – postopek ocenjevanja, ki temelji na izpostavljenosti tveganjem)	100 %	100 %
Okolje	Zmanjšanje rabe energije	Mengeš ≥ 4 % glede na leto 2020	Mengeš: + 0,4 %
		Prevalje ≥ 1 % glede na leto 2020	Prevalje: – 1,6 %
		Lendava ≥ 2 % glede na leto 2020	Lendava: – 0,8 %
		Aseptični izdelki Ljubljana ≥ 1 % glede na leto 2020	Aseptični izdelki Ljubljana: + 0,6 %
		Trdni izdelki Ljubljana ≥ 5 % glede na leto 2020	Trdni izdelki Ljubljana: – 4,0 %
	Zmanjšanje rabe vode	Mengeš ≥ 4 % glede na leto 2020	Mengeš: + 3,3 %
		Prevalje ≥ 1 % glede na leto 2020	Prevalje: – 8,3 %
		Lendava ≥ 2 % glede na leto 2020	Lendava: – 0,2 %
		Aseptični izdelki Ljubljana ≥ 1 % glede na leto 2020	Aseptični izdelki Ljubljana: + 16,0 %
		Trdni izdelki Ljubljana ≥ 5 % glede na leto 2020	Trdni izdelki Ljubljana: – 9,2 %
	Zmanjšanje odstranjevanja odpadkov	Mengeš ≥ 4 % glede na leto 2020	Mengeš: – 38 %
		Prevalje ≥ 1 % glede na leto 2020	Prevalje: – 17 %
		Lendava ≥ 2 % glede na leto 2020	Lendava: + 3 %
		Aseptični izdelki Ljubljana ≥ 1 % glede na leto 2020	Aseptični izdelki Ljubljana: – 13 %
		Trdni izdelki Ljubljana ≥ 5 % glede na leto 2020	Trdni izdelki Ljubljana: + 4 %
Korektivni ukrepi	Izvršitev ukrepov na odstopa inšpekcij	100 %	100 %
	Število zamujenih ukrepov na večje in kritične odstopa (CAPA)	0	0

Lekovi cilji ZVO za leto 2022

Področje	Kazalnik	Cilj
Varnost in zdravje	Resne in smrtne poškodbe (SIF)	0
	Vodstveni varnostni obhodi na 200.000 delovnih ur	> 15
	Izpostavljenost zaposlenih kemikalijam in ostalim nevarnim snovem, ki presegajo dovoljene mejne vrednosti	0
Okolje	Zmanjšanje rabe energije	Mengeš ≥ 4 % glede na leto 2021
		Prevalje ≥ 2 % glede na leto 2021
		Lendava ≥ 3 % glede na leto 2021
		Aseptični izdelki Ljubljana ≥ 4 % glede na leto 2021
		Trdni izdelki Ljubljana ≥ 4 % glede na leto 2021
	Zmanjšanje rabe vode	Mengeš ≥ 4 % glede na leto 2021
		Prevalje ≥ 2 % glede na leto 2021
		Lendava ≥ 3 % glede na leto 2021
		Aseptični izdelki Ljubljana ≥ 4 % glede na leto 2021
		Trdni izdelki Ljubljana ≥ 4 % glede na leto 2021
	Zmanjšanje odstranjevanja odpadkov	Mengeš ≥ 4 % glede na leto 2021
		Prevalje ≥ 2 % glede na leto 2021
		Lendava ≥ 3 % glede na leto 2021
		Aseptični izdelki Ljubljana ≥ 4 % glede na leto 2021
		Trdni izdelki Ljubljana ≥ 4 % glede na leto 2021
Korektivni ukrepi	Izvršitev ukrepov na odstopa inšpekcij	100 %
	Število zamujenih ukrepov na večje in kritične odstopa (CAPA)	0

Manj napak, manj ponovitev in nižja poraba naravnih virov

Dr. Jure Vajs je vodil uvajanje mešane resničnosti v Novartisu v Sloveniji. Z aprilom 2022 je postal vodja Strateških programov, pred tem pa je bil vodja Strateških partnerstev v Globalnih strateških partnerstvih.

Tehnologija mešane resničnosti je postala standardna Novartisova rešitev za pomoč pri delu in reševanju različnih težav na daljavo, vizualizaciji procesov in prenosu znanja. Pomemben preboj na tem področju predstavlja programska oprema Vision, v Sloveniji razvita platforma, ki uporabniku približa omenjeno tehnologijo ter zaposlenim v Novartisu ponuja širok nabor možnosti uporabe.

Dr. Jureta Vajsa navdušujejo in motivirajo preproste rešitve za kompleksne probleme. Ravno ta motivacija, v povezavi z inovativno svobodo zaposlenih, je bila gonilo njegove ekipe za uspešno zgodbo, ki je prerasla meje Novartisa v Sloveniji.

Vodili ste projekt uvajanja tehnologije mešane resničnosti v poslovne procese. Platformo Vision ste razvili s svojimi sodelavci ter lokalnimi zunanjimi partnerji. Od kod sama zamisel zanjo?

Inovacije v industriji morajo naslavljaliti izzive, s katerimi se soočajo podjetja. V našem primeru je bila to zagotovo pandemija covid-19. S projektom smo želeli sodelavcem omogočiti normalno sodelovanje, komuniciranje ter delo v t. i. novi realnosti. Želeli smo poiskati sistemsko rešitev, ki jo je možno hitro in dobro integrirati v že obstoječe interne sisteme ter preprosto nadgrajevati. Hkrati je morala biti rešitev dostopna in uporabniško preprosta, saj je bilo uvajanje v novo tehnologijo zaradi nujne po socialni distanci oteženo. Že v preteklosti je veliko rešitev temeljilo na tehnologijah navidezne, obogatene oziroma mešane resničnosti, a so bile zaradi omejitev strojne ter programske opreme le ozko uporabne. Na trgu smo zaznali rešitev, ki bi lahko bila osnova za uspešno uporabo tehnologije mešane resničnosti v industriji. Zgrabili smo priložnost, sledili svoji viziji in začeli razvoj.

Vsekakor želim poudariti, da je bila vpeljava vzorčen primer timskega dela in dokaz, da lahko z jasno vizijo ter motivacijo skupaj dosežemo zadane cilje.

Ste pri razvoju in uvajanju rešitev v prakso imeli podporo sodelavcev in nadrejenih? Kakšen je bil njihov odziv?

Novartis je okolje, v katerem je eksperimentiranje varno ter zaželeno. Dobre ideje so podprte, financirane ter v končni fazi tudi implementirane. Tako kot tudi pri drugih uspešnih inovacijskih zgodbah je tudi v tem primeru vodstvo odigralo ključno vlogo.

Sama uporaba tehnologije ne zahteva posebnega uvajanja, zaposleni jo v povprečju usvojijo v le nekaj minutah. Njeno upravljanje je intuitivno, virtualna očala hitro postanejo uporabnikovo dodatno čutilo. Sodelavci tehnologijo z veseljem uporabljajo, saj že po prvi uporabi uvidijo njeno široko uporabnost ter potencial.

Kje vse se uporablja tehnologija mešane resničnosti v Novartisu v Sloveniji? Jo morda uporabljajo še kje v Novartisu?

Virtualna očala so postala del standardne Novartisove opreme in ponosni smo, da smo pripomogli k temu. Ta tehnologija prinaša številne možnosti uporabe, večina izmed njih niti še ni raziskana. Trenutno jo uporabljamo za pomoč na daljavo, reševanje težav na različnih lokacijah, za vizualizacijo procesov ter struktur.

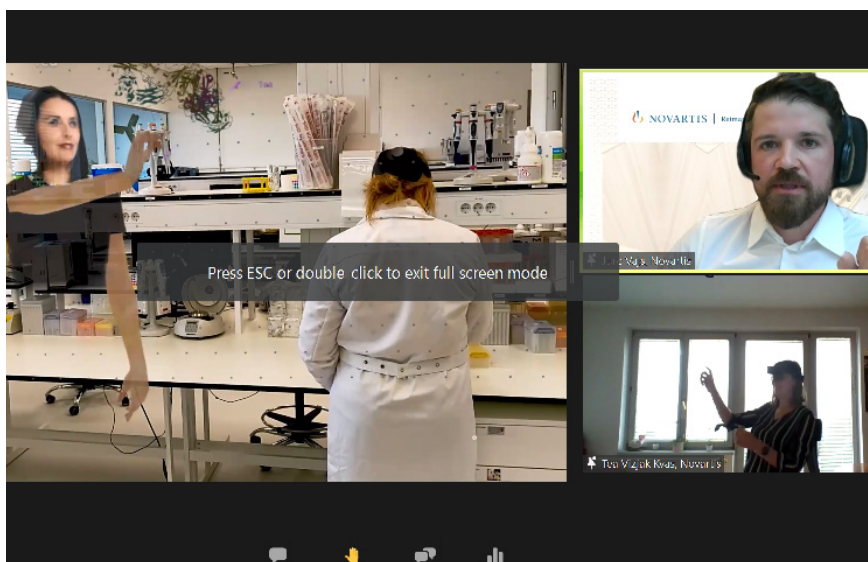
V pomoč je pri izvedbi različnih procesov, za širjenje ter prenos znanja, uvajanje novih sodelavcev in načinov dela, kjer je število ljudi v prostoru omejeno. Uporabljamo jo pri internih ter eksternih inšpekcijah, predstavitev lokacij, nadzoru kliničnih študij . . .

V prihodnosti bo naša mesto v vseh funkcijah in segmentih poslovanja, od opravljanja nalog v laboratorijih in na proizvodnih lokacijah, vsakdanjem komuniciranju do širše uporabe pri kadrovskih in marketinških funkcijah.

Kakšne priložnosti prinaša digitalna preobrazba farmacevtski industriji in trajnostnemu preoblikovanju poslovanja?

Zagotovo so z njo povezane številne priložnosti. Pripomore k hitrejšemu in kakovostnejšemu razvoju ter proizvodnji zdravil, s katerimi oskrbujemo milijone bolnikov po vsem svetu. S tem izboljšujemo kakovost ter podaljšujemo njihova življenja.

Digitalizacija na široko odpira vrata trajnostnemu poslovanju, saj smo določene procese preprosto ukinili in jih uspešno preselili v digitalni svet. To hkrati pomeni manj napak, manj ponovitev in posledično nižjo porabo naravnih virov. Sodelavci so pridobili čas za opravila, ki prinašajo večjo dodano vrednost. Zaradi takojšnje povezanosti s celotnim svetom se je izrazito zmanjšala potreba po službenih poteh. Omogočila nam je tudi možnost dela od doma in več fleksibilnosti, kar pozitivno vpliva na naše počutje.

Projekt Vision je zmagal na natečaju Best of the Best 2021 v kategoriji Inovativnost, ki ga organizira AmCham Slovenija, ter postal tudi superfinalist. Na fotografiji dr. Jure Vajs in sodelavka Tea Vizjak Kvas iz enote Strateški projekti.

Znati moramo postaviti meje

Dr. Nika Anžiček, vodja projektov v razvoju podobnih bioloških zdravil v Mengšu in koordinatorka programa za dobro počutje zaposlenih »Polni življenja« v Novartis v Sloveniji.

Za dobro počutje zaposlenih v Novartis v Sloveniji skrbi pobuda Polni življenja, ki je zaradi fizične oddaljenosti sodelavcev v času pandemije dobila še dodaten pomen.

Nika Anžiček je že med študijem organske kemije v tujini začela iskati načine, kako delati in svoj dan organizirati bolj učinkovito. Kar se je naučila, zdaj z veseljem deli z drugimi, tudi kot koordinatorka programa za dobro počutje zaposlenih – Polni življenja.

Kaj je pobuda Polni življenja in kakšna je vaša vloga koordinatorke pobude?

Pobuda obsega skrb za duševno, telesno in družbeno dobro počutje. Prepleta tri področja in tako pomeni celosten pristop k dobremu počutju.

Dejavnosti, ki jih izvajamo redno in jih zaposleni tudi dobro poznajo, so denimo cepljenje proti klopnemu meningoencefalitisu in gripi, tečaji za prvo pomoč, postopki oživljanja. Pripravljamo aktivne odmore na delovnih mestih, vadbe čuječnosti in predavanja. Sodelavcem ponujamo vodene dejavnosti v fitnesu in subvencionirane vadbe pri zunanjih športnih ponudnikih. S tem gre z roko v roki še spremljanje splošne telesne pripravljenosti, npr. meritve telesne sestave in stresa.

Kot koordinatorka skrbim, da globalne smernice vpeljemo tudi v Sloveniji.

Sem vez med globalno skupino v Novartis in zaposlenimi, ki tu udeležajo pobudo. Na drugi strani prejemam povratne informacije o tem, česa bi si zaposleni želeli, da lahko potem programe čim bolj prilagodimo njihovim potrebam.

Kako so vaše osebne izkušnje pripomogle k odločitvi za sodelovanje v pobudi Polni življenja?

Že med študijem sem imela veliko interesov, za kar mi je zmanjkovalo časa, zato sem začela iskati načine, kako delati in organizirati svoj dan bolj učinkovito. Veselilo me je tudi branje na temo skrbi za zdravje, ki je bilo ključno za ohranjanje energije za vse dejavnosti. Kar sem se naučila preko preizkušanja na lastni koži, zdaj rada delim z drugimi, ker mi je res izboljšalo kakovost življenja. Novartisova pobuda Polni življenja

naslavlja prav to in pridružila sem se ji zaradi popolnoma osebne motivacije, da povečamo informiranje o programu in vključenost.

Kakšni so bili največji izzivi pobude Polni življenja v času pandemije in kakšna je njena usmeritev v postpandemičnem času?

Največji izziv pobude so bile omejitve prisotnosti zaposlenih v prostorih podjetja, saj so velik del programa v preteklosti predstavljale aktivnosti v živo. Fizična razdalja med sodelavci pa je prinesla tudi izzive duševnega zdravja in občutka slabše povezanosti zaposlenih, ki so v veliki meri delali le od doma. Z uporabo digitalnih orodij nam je uspelo nekatere dele programa uspešno nadomestiti in ponudbo, predvsem na področju duševnega dobrega počutja, tudi nadgraditi. Spletne aktivnosti imajo lahko večji doseg, omogočajo ogled vsebin v arhivu in pričakujemo, da se bodo obdržale tudi v prihodnje. Vsekakor pa glede na povratne informacije zdaj stremimo k temu, da se ljudem spet približamo v živo, saj je tak pristop tudi bolj učinkovit.

S pospešeno digitalizacijo v času pandemije so se razvili novi delovni modeli, npr. Odgovorna izbira. Ali se bodo ti modeli ohranili in kakšna bo vloga pobude Polni življenja?

Verjamem, da se bodo delovni modeli, ki so se med pandemijo izkazali za uspešne, tudi obdržali, morda pa ne v popolnoma enaki obliki. Menim, da se marsikdo ni počutil dovolj opremljenega z informacijami in zavedanjem lastnih potreb, kako izven prostorov podjetja poustvariti učinkovito, a še vedno zdravo delovno okolje, z dovolj prostora za počitek. Pomembno je namreč, da ljudje znajo postaviti meje, npr. kdaj so dosegljivi in kdaj ne. O tem se je treba pogovoriti, tudi ker nekaj, kar ustreza meni, mogoče ne ustreza nekomu drugemu. In s tem ni popolnoma nič narobe.

V zadnjih dveh letih smo dodobra raziskali te meje in podjetja lahko zdaj s povratnimi informacijami modele in smernice prilagodijo, da bodo služili na dolgi rok kot konkurenčna prednost in v zadovoljstvo zaposlenih. S pobudo bomo še naprej delovali, da zaposleni ponotranjijo drobne aktivnosti čez dan, ki pomagajo vnesti gibanje, miselne premore, pomagajo pri spopadanju s spremembami in skrbijo za raven energije. V prostorih podjetja se namreč vse to dogaja že pri hoji po lokaciji, odmoru za malico, klepetu s sodelavci, skorajda nezavedno.

Med petimi finalisti na podelitvi nagrad za najboljše kadrovske prakse 2022 sta bili tudi dve Novartis v Sloveniji, in sicer storitev Od ponudbe do pogodbe ter pobuda Polni življenja. Na fotografiji od leve: Boris Vukovič, Tina Kogoj in Nika Anžiček.

S sodelovanjem in zaupanjem do prebojnih dosežkov

Dr. Luka Peternel, vodja Farmacevtskega razvoja v Sandozovem Razvojnem centru Slovenija.

Z uvajanjem najsodobnejših tehnologij v razvoj in proizvodnjo prinašamo bolnikom hitrejši dostop do cenovno ugodnih zdravil. Prebojni projekt, ki temelji na izdelavi farmacevtskih oblik v zaprtem izolatorskem načinu, je v Razvojnem centru Slovenija skupaj s sodelavci implementiral dr. Luka Peternel. Za odličnost v farmacevtski proizvodnji je bil projekt nagrajen na kongresu PHARM Connect, največjem poslovnem srečanju farmacevtskih in biotehnoloških podjetij iz centralne in vzhodne Evrope.

Vaša ekipa je za projekt »Izdelki za zdravljenje onkoloških obolenj – od vizije do resničnosti« prejela prestižno nagrado. Za kakšno rešitev gre in kaj prinaša Novartis?

Projekt je bil z inženirskega in tehnološkega vidika izredno zahteven, je pa v celoti plod slovenskega znanja. Pri snovanju novih laboratorijev, v katerih imamo opravka s t. i. učinkovinami visokega tveganja, smo uporabili najsodobnejšo tehnologijo za izdelavo farmacevtskih oblik, opremo in delovanje tehnološkega laboratorija pa smo predhodno simulirali v 3D-okolju in s tem zagotovili učinkovitejšo

namestitve opreme. Dodatno smo implementirali laboratorije za avtomatizirano raztapljanje in pripravo vzorcev, s čimer zagotavljamo višjo stopnjo varnosti ravnanja z učinkovinami ter prav tako hitrejši čas obdelave. Vstopili smo v razvoj generičnih onkoloških zdravil, s čimer krepiamo tržno prisotnost in povečujemo dostopnost zdravil bolnikom po vsem svetu.

Idejno je projekt nastal ravno ob mojem prihodu na funkcijo vodje Farmacevtskega razvoja, zato bi se ob tej priložnosti še enkrat zahvalil vsem, ki so k temu prispevali.

Kakšna je vloga uvajanja najsodobnejših tehnologij v razvoj in proizvodnjo zdravil danes ter kako jo vidite v prihodnosti?

Veliko lahko premaknemo, če smo zmožni rešitve in tehnologije prenesti iz drugih panog v svoje delovno okolje. S tem lahko

dosežemo multiplikativne učinke. Razvoj in izdelava generičnih zdravil zahtevata veliko strokovnih veščin, tako farmacevtskih, kemijskih kot tehnoloških. Znanstvena in tehnična odličnost sta tako osnova, ki jo lahko s pomočjo drugih znanj nadgradimo. Dober primer so različne oblike podatkovnih znanosti, kjer je ključno, da gradimo na zdravih temeljih, od zajema do strukturiranja in analize podatkov. V Leku imamo več primerov dobrih praks, ki so pripomogle k razvojnim in optimizacijskim prebojem.

Kako pomagata oziroma omogočita svojim sodelavcem, da razvijejo svoje potenciale?

Z razvojem novih generičnih zdravil omogočamo dostop do cenovno ugodnih izdelkov, katerih kakovost in učinkovitost sta primerljivi originatorskim. Celoten razvojni proces ponuja vključenim zaposlenim izredne priložnosti za pridobivanje

novih strokovnih znanj in poslovnih veščin. To velja prav za vse, ki so vpeti vanj. Dolžnost vodij je, da sodelavcem pomagamo odpirati vrata, omogočamo njihovo strokovno in osebno rast ter hkrati nagradujemo uspehe. Ključna elementa mojega vodenja Farmacevtskega razvoja sta tako razvoj sodelavcev kot izdelava novih generičnih izdelkov. Seveda nobena vloga ni osamljena, ampak je vpeta v širši proces in povezana z ekipo. To hkrati pomeni, da je pri razvoju in izdelavi izdelkov povezanih veliko različnih delovnih funkcij in vsaka prispeva svoj delež. Menim, da sta za uspeh ključni odlično medsebojno sodelovanje in zaupanje. Pogoji za to pa je seveda vključujoče delovno okolje, ki ponuja priložnosti različno mislečim. S tem ustvarjamo prostor za nove ideje, rešitve in izboljšave.

Nagrado na kongresu PHARM Connect je v imenu ekipe iz Razvojnega centra Slovenija, Inženiringa, Upravljanja kakovosti ter Zdravja, varnosti in okolja prevzel vodja Farmacevtskega razvoja dr. Luka Peternel (na fotografiji v sredini).

Prednost je v preprečevanju odpadkov

Mojca Potočnik, odgovorna oseba za okolje v Leku, in David Holobar, ekspert za zdravje in varnost pri delu.

Odpadki predstavljajo na svetovni ravni velik okoljski problem, ki se ga tudi v Novartis v Sloveniji lotevamo sistematično. Zastavili smo si smeje cilje za zmanjšanje svojih vplivov. Kako se lotevamo upravljanja odpadkov in kaj na tem področju počnemo, sta nam pojasnila Mojca Potočnik in David Holobar iz službe Zdravje, varnost in okolje.

Kakšne so prednostne naloge pri ravnanju z odpadki? Ali so se v zadnjih letih spremenile?

V prvi vrsti sledimo Novartisovi okoljski strategiji za doseganje plastične nevtralnosti do leta 2030, slovenski zakonodaji in dobrim globalnim praksam. Prednostne naloge, ki jih upoštevamo pri nastajanju odpadkov in ravnanju z njim, se niso spremenile – najpomembnejše so preprečevanje odpadkov, ponovna uporaba, recikliranje, energetska oz. druga predelava ter kot zadnje odstranjevanje. V zadnjih letih smo veliko naporov vložili predvsem v preprečevanje nastajanja odpadkov in njihovo ponovno uporabo. Ob tem

preusmerjamo odpadke iz samostojnega sežiga v energetske predelavo, s čimer pridobivamo elektriko, paro in vročo vodo. Tako zmanjšujemo rabo naravnih virov, zemeljskega plina in drugih.

Kakšne ukrepe uvajate za doseganje Novartisovih smelih ciljev? Kako med zaposlenimi spodbujate projekte za krožno gospodarstvo?

Ponovno bi izpostavila prvi korak, ki je temeljnega pomena, to je preprečevanje nastajanja odpadkov že v samem razvoju zdravil. Zatem pa poskušamo surovine ponovno uporabiti, kadar je to seveda možno. Dober primer, ki ga podrobneje predstavljamo tudi v tem poročilu, je ponovna uporaba plastičnih in kovinskih sodov. S tem postopkom hkrati preprečujemo nastanek odpadkov in znižujemo nabavne stroške. Stalno povečujemo tudi regeneracijo odpadnih topil, vračamo embalažo dobaviteljem za njihovo ponovno uporabo in s tem spodbujamo krožno gospodarstvo.

Kar 81 % naših odpadkov je sicer biorazgradljivih, od tega je večina odpadni micelij. Naši kolegi v Avstriji

ga predelajo v organsko gnojilo. Proučujemo možnost, kako zmanjšati količino tega odpadka, predvsem z njegovo rabo za energetski substrat.

Veliko predlogov za izboljšave in zmanjšanje odpadkov prispevajo naši sodelavci. Na lokacijah so vzpostavljeni tako imenovani »Green Teami«, v katerih se srečujejo okoljski prostovoljci in posredujejo različne predloge. Te pridobivamo tudi prek pobude Th!nk Novartis, namenjene predlogom sodelavcem za izboljšave.

V veljavo je stopila uredba, ki opredeljuje proizvajalčevo razširjeno odgovornost za embalažo. K čemu je v tem sistemu pri ravnanju z embalažo in odpadno embalažo zavezan Lek?

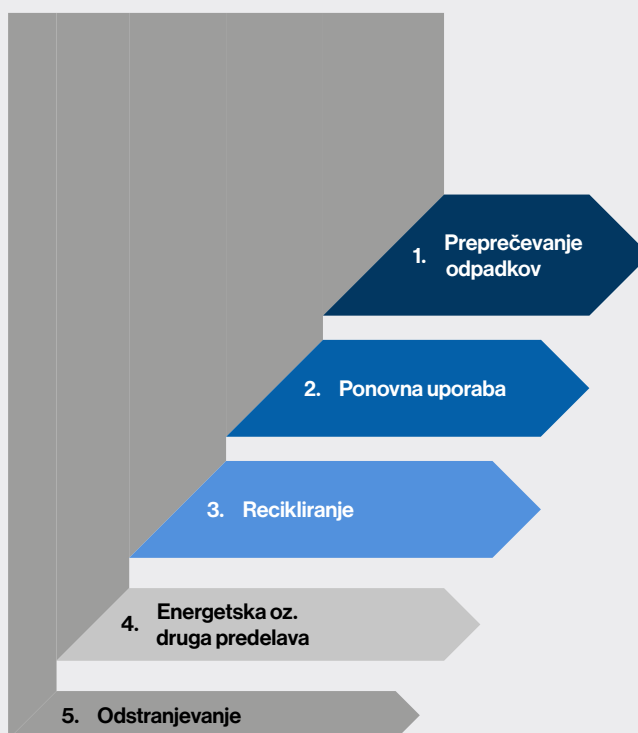
Osrednji namen koncepta, ki ga imenujemo tudi PRO, je razbremenitev okolja z odpadki. Kot proizvajalec, ki daje izdelek na trg, smo odgovorni za njegovo zbiranje in predelavo, ko postane odpadek. Ko torej uporabnik odvrže embalažo našega izdelka, nosimo strošek njenega recikliranja

ali odstranitve. To zagotavljamo preko sheme, ki jo financiramo, in sicer s tem financiramo zbiranje in predelavo embalaže ter odpadnih zdravil, dokumentiranje izpolnitve in obveznosti ter njihovo organizacijo in nadzor.

Digitalne rešitve uvajate tudi v nadzorovanje ravnanja z odpadki. Za kakšne rešitve gre in kaj prinašajo?

Odpadkom sledimo po internih Novartisovih zahtevah in zagotavljamo njihovo ustrezno odstranitev oz. uničenje. V letu 2021 smo začeli razvijati interno aplikacijo za obvladovanje odpadkov, s katero bomo nadomestili več tisoč dokumentov, ki jih letno izpolnimo v fizični obliki. S tem bomo prihranili veliko časa, povečali preglednost dokumentacije in zmanjšali porabo pisarniškega papirja.

Hierarhija ravnanja z odpadki

O nas⁸

Lek farmacevtska družba d.d. (v nadaljevanju družba Lek ali Lek) je delniška družba v 100-odstotni lasti družbe Novartis Pharma AG. Njena temeljna dejavnost je proizvodnja farmacevtskih preparatov (C21.200).

Lek je imel 31. 12. 2021 100-odstotni lastniški delež v družbi Sandoz farmacevtska družba d.d., s sedežem v Sloveniji,

in 74,5-odstotni lastniški delež v družbi Čistilna naprava Lendava d.o.o. Med letom ni bilo sprememb v velikosti, sestavi oziroma lastništvu družbe Lek, prav tako družba ni izvajala združevalnih aktivnosti ali skupnih vlaganj.

Poslanstvo

Soustvarjati medicino za izboljšanje in podaljševanje življenja ljudi.

Vizija

Biti najbolj cenjeno in zaupanja vredno podjetje na svetu.

Vrednote in vedenja

Naše vrednote in vedenje podpirajo kulturo ter nam omogočajo, da dosežemo svoje poslanstvo. Vse zaposlene spodbujamo, naj bodo navdihujoči, vedoželjni in opolnomočeni, medtem ko delujejo etično.

Graditi zaupanje v družbo – Novartisova strategija družbene odgovornosti

Grajenje zaupanja z družbo je eden ključnih stebrov Novartisove strategije družbene odgovornosti. Opredeljuje naš pristop k obvladovanju ključnih okoljskih, družbenih in upravljaljskih (ESG) tem ter tveganj: biti vodilni na področju dostopnosti zdravil in globalnega zdravja, biti odgovoren državljan in se držati visokih etičnih standardov. Naša prizadevanja na področju ESG so v celoti integrirana v poslovanje podjetja in so ključna za doseganje dolgoročne vrednosti za naše deležnike.

Vodilni na področju dostopnosti zdravil in globalnega zdravja

Izboljšanje dostopnosti zdravljena ostaja ena največjih zdravstvenih potreb po vsem svetu. Z našo osnovno dejavnostjo – odkrivanjem, razvojem in trženjem inovativnih zdravil – si prizadevamo razširiti dostop do naših zdravil čim širšemu krogu ljudi. Novartisova načela dostopnosti se osredotočajo na tri področja: upoštevati potrebe bolnikov pri raziskavah in razvoju, omogočiti cenovno dostopna zdravila ter podpirati kakovostno oskrbo bolnikov s tesnim sodelovanjem z vladnimi in nevladnimi organizacijami ter drugimi partnerji na področju zdravstva.

Visoki etični standardi

Deležniki ne pričakujejo le, da izpolnjujemo zakonsko zahtevano, temveč pričakujejo naše ravnanje po visokih etičnih standardih povsod, kjer delujemo, ter našo odgovornost do ljudi in okolja. Naš cilj je spodbuditi osebno odgovornost za vedenje sodelavcev. Poleg tega se močno zavzemamo za spoštovanje človekovih pravic in obvladovanje tveganj, tudi v svoji dobavni verigi.

Odgovoren državljan

Zavzemamo se za pozitivno in konstruktivno vlogo v družbi ter se osredotočamo na gradnjo podjetja, na katero so lahko naši pacienti, stranke, sodelavci, delničarji in partnerji ponosni.

- **Zdravje in varnost naših bolnikov:** pri odkrivanju in razvoju prebojnih načinov zdravljenja je naša glavna skrb zaščititi varnost in dobro počutje vseh, ki uporabljajo naša zdravila.
- **Zaposleni:** ustvarjamo organizacijo, v kateri so naši sodelavci opolnomočeni in lahko v celoti uporabijo svoj talent in energijo, ter skrbimo za njihovo zdravje in varnost.
- **Prostovoljstvo:** sodelavce spodbujamo, da sodelujejo in se vključujejo v prostovoljne aktivnosti, tudi z vsakoletno globalno pobudo Dan sodelovanja z lokalno skupnostjo.
- **Okoljska trajnost:** naša ambicija je biti vodilni na področju okoljske trajnosti in biti katalizator pozitivnih sprememb skozi naše poslovanje ter tudi poslovanje naših dobaviteljev.

Ključni kupci in trgi⁹

Skladno z organiziranostjo in strateškimi usmeritvami so najpomembnejši kupci naših izdelkov ter učinkovin družbe v skupini Sandoz oz. Novartis. V Leku poleg lastnih izdelkov prav tako prodajamo izdelke drugih Sandozovih ter Novartisovih družb.

Največ izdelkov, kar 88,5 %, smo prodali neposredno na zunanjih trgih (Evropa 72 %, Azija 11 %, Severna Amerika 9 %, Južna Amerika 4 %, Afrika 1 %, Srednji vzhod 1 %), v Sloveniji pa 11,5 %. Pretežni del prodaje, 88,5 %, smo ustvarili s farmacevtskimi izdelki, preostali del prodaje (11,5 %) pa so predstavljale učinkovine in biofarmacevtski izdelki.

Z 12,4-odstotnim tržnim deležem na slovenskem farmacevtskem trgu Novartis ostaja z vsemi svojimi divizijami vodilni ponudnik zdravil. Naši ključni kupci so trgovci z zdravili na debelo, trije največji imajo 74-odstotni prodajni delež. Lek je na trgu zdravil brez recepta in prodaji podobnih bioloških zdravil največji ponudnik, pri prodaji generičnih zdravil pa na drugem mestu.

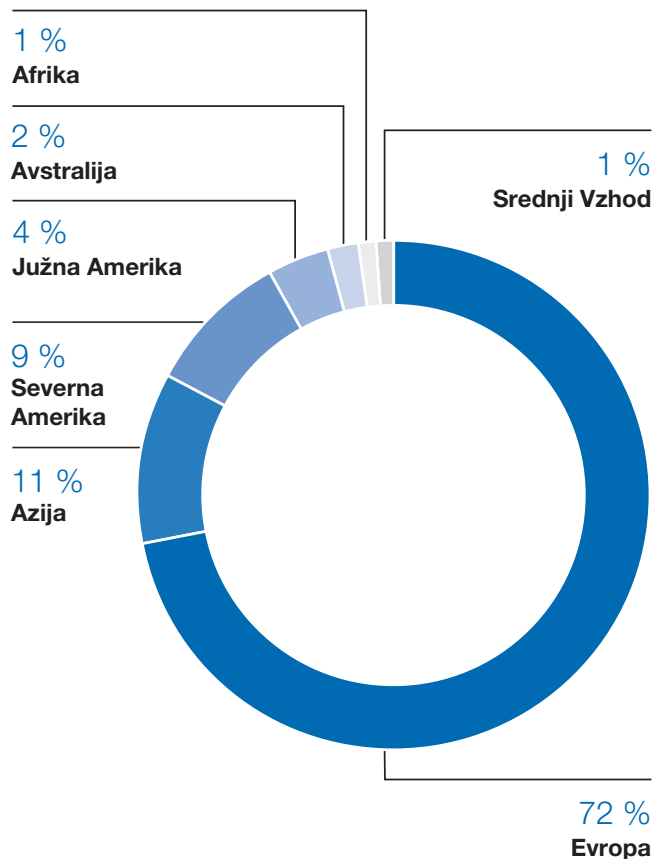
V letu 2021 je vrednost celotnega slovenskega farmacevtskega trga zdravil znašala 907 milijonov evrov, pri čemer je bil Lek s 5,9-odstotnim tržnim deležem in 53,3 milijona evrov prodaje tretje največje farmacevtsko podjetje. Slovenski generični trg je dosegel vrednost 187 milijonov evrov, Lek pa je imel 28,4-odstotni tržni delež. Na trgu podobnih bioloških zdravil v vrednosti 13,5 milijona evrov je imel Lek 44,4-odstotni tržni delež, na trgu zdravil brez recepta (vrednost 104 milijone evrov) pa je zabeležil 3,2-odstotno rast.

Glavne skupine izdelkov in pomembnejše blagovne znamke¹⁰

Naše ključne terapevtske skupine zdravil so:

- zdravila za bolezni srčno-žilnega sistema,
- antiinfektivna zdravila,
- zdravila za zdravljenje bolezni gastrointestinalnega trakta,
- zdravila za zdravljenje urogenitalnega trakta,
- podobna biološka zdravila za zdravljenje motenj rasti, nevtropenije, revmatoidnega artritisa, psoriaze in anemije, povezane s kronično ledvično odpovedjo,
- zdravila za zdravljenje in preprečevanje pomanjkanja železa ter zdravljenje slabokrvnosti,
- onkološka zdravila,
- druga zdravila na recept, ki se izdajajo v lekarnah in pokrivajo širok spekter terapevtskih skupin zdravil za zdravljenje različnih bolezni, ter
- zdravila za samozdravljenje.

Trgi Lekovih izdelkov po geografskih regijah

Lekova najbolj prodajana zdravila na recept na slovenskem trgu so v letu 2021 bila: Iroprem (zdravilo s trivalentnim železom), Amoksiklav (amoksisicilin s klavulansko kislino) in Coupet (rosuvastatin). Najbolje prodajano podobno biološko zdravilo je bilo Rixathon (rituksimab).

Med zdravili brez recepta smo največjo prodajo dosegli z Lekadolom, Linexom, Lekadolom plus C, Operilom in Exoderilom. Ponudili smo tudi novo protiglivično zdravilo Exoter.

Razvojne in proizvodne lokacije in procesi¹¹

Novartis – največji ponudnik zdravil slovenskim bolnikom in zdravstvu

Novartis v Sloveniji – področja delovanja

			
Raziskave in razvoj	Proizvodnja	Prodajne dejavnosti	Storitve
- Globalni tehnični razvoj bioloških in podobnih bioloških zdravil - Sandoz razvojni center (male molekule)	- Sandoz tehnične operacije (STO) - Male molekule - Velike molekule	- Prodaja generičnih zdravil Slovenija - Prodaja inovativnih zdravil Slovenija	Globalni operativni center (GOC) - Logistični center - Storitveni centri s področja kakovosti - Celično in gensko testiranje Novartisove poslovne storitve (NBS) Center odličnosti in predstavništva

11 GRI GS 102-4, 102-10

Lokacija Ljubljana

Družba Lek ima sedež v Ljubljani, kjer poteka proizvodnja v dveh organizacijskih enotah: Trdni izdelki in Aseptični izdelki. Na ljubljanski lokaciji je tudi poslovno središče, od koder vodimo nekatere poslovne storitve ter korporativne funkcije za širšo skupino ali celotno regijo srednje in vzhodne Evrope. Med temi področji so regulatorne zadeve, nabava, pravne zadeve, oskrba, komuniciranje in zunanje zadeve, prodajne dejavnosti za Novartisovo Farmaceviko in Onkologijo ter druga. V Ljubljani delujeta tudi vodilni in največji Sandozov razvojni center ter eden največjih Novartisovih proizvodnih obratov.

Daniela Zaccara, direktorica Trdnih izdelkov Ljubljana

Tjaša Bantan Polak, direktorica Aseptičnih izdelkov Ljubljana

Trdni izdelki

V enoti proizvodimo trdne farmacevtske oblike za peroralno uporabo v oblikah granul, tablet, dražeev, filmsko obloženih tablet, mikropolet za oralne suspenzije ter kapsul z granulati in peletami s prirejenim sproščanjem. Končne farmacevtske izdelke pakiramo v pretisne omote, platenke, stekleničke in vrečke.

Leto 2021 je bilo še vedno močno zaznamovano s pandemijo, vendar smo kljub temu nadaljevali preoblikovanje portfelja izdelkov, uvajali nove in inovativne pristope, zagotavljali nemoteno oskrbo bolnikov ter v proizvodnji ponovno dosegli rekordne vrednosti.

Začeli smo polno komercialno proizvodnjo dveh inovativnih zdravil Galvus in Entresto, ki vključuje tudi inovativne analitične pristope, kot je NIR za merjenje enakomernosti sestave zdravila Entresto. Ob tem se je z uvedbo pakiranja številnih novih onkoloških inovativnih zdravil v letu 2021 izjemno povečal obseg pakiranja inovativnih zdravil (27-odstotno povečanje naročil v primerjavi z letom 2020).

Generična zdravila prav tako ostajajo pomemben del naše proizvodnje, pri čemer smo v preteklem letu uvedli nekatere nove generične izdelke.

Rasti proizvodnje in pakiranja so sledile tudi rekordne naložbe v novo opremo ter tehnologijo. Tako smo vpeljali številne izboljšave za povečanje zmogljivosti linij za pakiranje stekleničk, uvedli zahtevno inovativno tehnologijo z avtomatiziranim procesom odkrivanja napak na izdelkih ter nadaljevali naložbo v tehnologijo ekstruzije s taljenjem.

Leto je bilo uspešno tudi na področju skladnosti in zagotavljanja visoke kakovosti, saj smo vse inšpekcijske in druge preglede zaključili pozitivno ter že drugič prejeli tudi certifikat NOSSCE Class A.

Aseptični izdelki

Tudi v enoti Aseptičnih izdelkov Ljubljana je bila proizvodnja v letu 2021 rekordna. Pri proizvodnji vialnih izdelkov smo presegli količine v letu 2020. Proizvodnja nazalnih izdelkov je zaradi pandemije v prvi polovici leta upadla, v drugi polovici leta pa ponovno stekla v polnem

obsegu. Pri ampulah smo zagotavljali stabilno proizvodnjo, ki je bila po obsegu primerljiva s predhodnim letom. Največjo rast smo dosegli pri izdelkih, namenjenih ameriškemu trgu, kjer je izstopal Pantoprazol.

Uspešno smo v proizvodnjo uvajali nove izdelke ter bili usmerjeni v razvoj dveh novih bioloških zdravil in zahtevnega generičnega sterilnega izdelka. Na trg smo lansirali dva nova, zelo kompleksa izdelka, ki smo ju razvili v sodelovanju z Razvojnim centrom Slovenija. Ferumoxytol smo sredi leta lansirali na ameriški trg, na hrvaški trg pa izdelek Sugamadex.

Začeli smo uvajati nov nazalni izdelek, s prenosom pakiranja vial iz švicarskega obrata Stein v Ljubljano pa začeli naložbo v novo linijo za pakiranje vial. V naslednjih letih bomo v Ljubljani začeli pakirati tudi inovativna zdravila, polnjena v vial. Prvega smo v pakirnico Aseptičnih izdelkov prenesli konec 2021.

Uspešno smo izpeljali interne presoje in presoje regulatornih organov ter potencialnih kupcev. Izboljšave smo izvedli tudi v celotni oskrbovalni verigi, kjer smo pridobili certifikat NOSSCE Class A.

Matjaž Tršek, direktor
Razvojnega centra Slovenija

Roman Pogačar, direktor
Farmacevtskih učinkovin

Polonca Kuhar, direktorica
Bioloških učinkovin Mengeš

Razvojni center Slovenija

V Razvojnem centru Slovenija razvijamo tehnološko zahtevne izdelke in smo vodilni razvojni storitveni center v Sandozu za generična zdravila. Ob koncu leta 2021 je v njem potekala polovica vseh globalnih Sandozovih razvojnih projektov. Pri tem prevladujejo onkološka zdravila, zdravila za zdravljenje kardiovaskularnih bolezni, zdravila za zdravljenje sladkorne bolezni, alergijskega rinitisa, migrene, nespečnosti, anemije, uroloških ter želodčnih bolezni in tudi nesteroidna protivnetna zdravila.

V 2021 smo dosegli 25-odstotno rast števila vloženih dosjejev, kar je odraz neprestanega vlaganja v digitalizacijo, operativno odličnost, kadre in nova znanja. Uspešno smo izvedli projekte za preobrazbo sodelovanja s ključnimi zunanjimi partnerji, uvedbo *in silico* razvojnih metod ter podatkovne znanosti, avtomatizacijo laboratorijskega dela in posodobitev ključnih digitalnih platform. Pobude s področij operativne odličnosti in digitalizacije so prispevale k zmanjšanju stroškov in dodani vrednosti v višini treh milijonov evrov. Veliko pozornosti smo posvetili tudi osebnemu in strokovnemu razvoju sodelavcev, med katerimi je približno tretjina doktorjev znanosti.

Naši znanstvenice in znanstveniki, ki so vključeni v mednarodne razvojne time ter tesno sodelujejo s slovensko akademsko sfero, so ponovno prejeli vrsto nagrad za izjemne znanstvene dosežke.

Lokacija Mengeš

Farmacevtske učinkovine Mengeš

V Farmacevtskih učinkovinah Mengeš, kjer proizvajamo visokokakovostne in tehnološko zahtevne učinkovine za raznolika terapevtska področja, smo leto 2021 zaključili uspešno. Čeprav je pandemija vplivala na dobavo materialov in na prisotnost zaposlenih, smo zagotovili nemoteno delovanje naših linij in proizvedli vse načrtovane količine. Proizvedli smo več kot 2.500 serij oz. več kot 200 ton farmacevtskih učinkovin. S pripravo kompleksne generične učinkovine ferumoxitol smo podprli ključno Sandozovo lansiranje v ZDA, v drugi polovici leta pa smo začeli prenašati kompleksno učinkovino FCM.

Povečali smo proizvodnjo inovativnih in izbranih kompleksnih generičnih učinkovin ter začeli prenos novih inovativnih učinkovin za različne terapevtske skupine. V naslednjih letih bomo nadaljevali tovrstne prenose, s čimer bomo še povečali zasedenost

proizvodnih linij, zagotovili dolgoročno konkurenčnost Novartisovih izdelkov in podprli nadaljnji razvoj lokacije. Uvedbo novih izdelkov smo podprli tudi z več investicijskimi projekti.

K dobrim rezultatom so pomembno prispevali tudi uspešno zaključeni projekti operativne odličnosti. Jeseni smo že drugič prejeli certifikacijo NOSSCE Class A, kar se odraža v odlični oskrbi naših kupcev, ki so naročene izdelke prejeli v celoti in v dogovorjenih rokih.

Biološke učinkovine Mengeš

V Bioloških učinkovinah Mengeš proizvajamo učinkovine za biološka in podobna biološka zdravila. V letu 2021 smo praznovali 15-letnico podobnih bioloških zdravil in izdelali jubilejno 200. serijo eritropoetina (Binocrit). Rekordni so bili tudi proizvodnja in izkoristki pri naši drugi podobni biološki učinkovini, tj. pegilirani filgrastim (Ziextenzo).

Širili smo proizvodne kapacitete v novem visokotehnološkem obratu, v katerem proizvajamo številne inovativne biološke učinkovine in podobne biološke učinkovine, razvite v Mengšu ter Baslu. Iz Razvoja bioloških učinkovin Mengeš smo prenesli sedem novih molekul in uspešno

Špela Jalen, direktorica Razvoja
bioloških zdravil Mengeš

izdelali enajst serij inovativnih bioloških učinkovin za klinične študije, ki so namenjene zdravljenju različnih oblik raka, diabetesa, pljučnih obolenj in dermatitisa.

Pridobili smo rekordno število odobrenih novih projektov v vrednosti več kot 60 milijonov evrov. Tako bomo zgradili obrat za proizvodnjo virusnih vektorjev, razširili kapacitete v obratu za proizvodnjo novih bioloških zdravil, povečali zmogljivost obrata za proizvodnjo eritropoetina in zgradili nove laboratorije za Proizvodno znanost in tehnologijo. V njih bomo razvijali, preučevali in izboljševali nove tehnologije ter procese pred prenosom v proizvodnjo. Hkrati vse svoje obrate digitaliziramo in avtomatiziramo, v njih pa uvajamo PAT (Process Analytical Technology) in virtualne tehnologije. Leto 2021 smo zaključili z izjemno uspešno Novartisovo splošno presojo dobre proizvodne prakse (GMP).

Razvoj bioloških zdravil Mengeš

V enoti Razvoja bioloških zdravil je v minulem letu potekalo delo v različnih razvojnih fazah podobnih (biosimilarji) in inovativnih bioloških zdravil. Končali smo interno preoblikovanje na globalni ravni, kar nam je prineslo bistvene prednosti pri upravljanju portfelja ter sinergije in

Saša Sankovič, direktor Antiinfektivov
Prevalje in Antiinfektivov Lendava

konkurenčno prednost, ki jo prinaša agilna globalna razvojna organizacija.

Nadaljevali smo optimizacijo procesov s pomočjo avtomatizacije in digitalizacije, kar bistveno pripomore h krajšim časovnicam za razvoj podobnih in inovativnih bioloških zdravil. Poleg rasti obsega dela je rastlo tudi število sodelavcev, ki se je v primerjavi z minulim letom povečalo za 10 %. Pri tem vseskozi razvijamo in krepimo kulturo raznolikosti in vključenosti ter inovativnosti, vpeljujemo nove načine dela, izboljšujemo medsebojno sodelovanje ter z različnimi pobudami in dejavnostmi skrbimo za dobro počutje sodelavcev.

Lokacija Prevalje

Na prevaljski lokaciji, kjer proizvajamo širokospektralni antibiotik Amoksiklav, smo poslovali nemoteno in zagotavljali redno oskrbo z zdravili za bolnike doma ter po svetu. Skladno z Novartisovimi strateškimi usmeritvami smo nadaljevali preoblikovanje vloge lokacije, ki bo predvidoma do konca 2023 iz proizvodne lokacije postala del novoustanovljenega GOC-a v Sloveniji. Izvedli smo izobraževanja za sodelavce, hkrati pa tudi prehod več kot 80 sodelavcev v GOC oziroma na druge lokacije v Sloveniji.

Dr. Simon Rečnik, direktor
Trdnih izdelkov Lendava

Obseg proizvodnje smo prilagajali dinamiki povpraševanja in tako proizvedli več kot 450 milijonov tablet, več kot 7 milijonov pakiranj suspenzij, 340 ton mešanic in 150.000 pakiranj veterinarskega prahu. Velik del dejavnosti smo posvetili zagotavljanju varnosti za bolnike in zaposlene. S številnimi presojami smo ponovno potrdili, da zagotavljamo najvišje standarde kakovosti, ki nam omogočajo proizvodnjo varnih, učinkovitih in kakovostnih zdravil.

Lokacija Lendava

Antiinfektivi Lendava

V enoti proizvajamo dve aktivni učinkovini: kalijev klavulanat in gentamicin sulfat. Proizvodnja prvega, ki je tudi vodilni proizvod lokacije, je bila za 3 % večja od načrtovane, količinska realizacija pa najvišja v naši zgodovini. Rezultati so presegli pričakovanja tako glede produktivnosti mikroorganizmov kot izkoristkov v fazah čiščenja aktivne učinkovine.

V letu 2021 smo uvedli proizvodnjo mešanic kalijevega klavulanata z inertno substanco Avicel oziroma Syloid, s čimer pričakujemo dodatno rast v prihodnjih letih.

Uspešno smo zagnali in optimizirali alternativno metodo izolacije kalijevega klavulanata z ukinitvijo treh stopenj, ki je izboljšala pretočni čas proizvodnje, zmanjšala varnostno tveganje in ustvarila dodatne prihranke pri materialih.

Proizvodnja gentamicin sulfata, ki ga tudi sicer proizvedemo v manjših količinah, je potekala v manjšem obsegu, saj so bile svetovne potrebe po tem izdelku zaradi covida-19 zmanjšane.

Pri varovanju zdravja in okolja ter na področju kakovosti in dobrih praks smo potrdili visoko raven ter pri vseh kazalnikih dosegli ali presegli zastavljene cilje.

Trdni izdelki Lendava

V Trdnih izdelkih Lendava smo naredili pomembne korake pri zviševanju učinkovitosti, avtomatizaciji, digitalizaciji in inovativnosti. S tem bomo zagotovili višjo konkurenčnost in operativno odličnost obrata v naslednjih letih ter prevzemali še večje odgovornosti in ključno vlogo v okviru Novartisovih dejavnosti. Smo namreč največji obrat za pakiranje trdnih farmacevtskih izdelkov z več kot 4.000 šiframi končnih izdelkov ter eden ključnih dobaviteljev portfelja Sandoza.

V letu 2021 smo s 160 milijoni pakiranj na 25 pakirnih linijah oskrbeli bolnike na več kot 150 trgih po vsem svetu, od tega je bilo kar 11 milijonov pakiranj novih izdelkov. Dosegli smo rast pri pakiranju inovativnih zdravil in oskrbeli trge z več kot 20 milijoni pakiranj oziroma z 1,2 milijarde tablet in kapsul v 660 končnih izdelkih.

Skrajšali smo pretočni čas od začetka pakiranja do sproščanja zdravila na trg za več kot 30 % in za več kot 70 % zmanjšali zasedenost zunanjega najetega skladišča s končnimi izdelki. Med večjimi projekti je bila uvedba nove avtomatizirane in popolnoma integrirane linije za pakiranje Tacrolimusa v pretisne omote in vrečke. Prebojne rezultate smo dosegali tudi pri zanesljivosti oskrbe z zdravili, kar se je izkazalo v več kazalnikih oskrbovanja kupcev in s 45 % krajšimi dobavnimi roki za inovativna zdravila.

Trdni izdelki Lendava skupaj z drugimi organizacijskimi enotami, ki nas neposredno podpirajo, zaposluje več kot 550 sodelavk in sodelavcev. Konec lanskega leta smo obnovili certifikacijo NOSSCE Class A, s čimer smo potrdili položaj v skupini najzanesljivejših dobaviteljev zdravil v družbi Novartis.

Razvoj in okviri poročanja

Poročilo o trajnostnem razvoju prikazuje napredek naše družbe glede na zastavljeno strategijo in vplive, ki jih imamo na ekonomskem, okoljskem ter družbenem področju. O svojih vplivih poročamo že od leta 2010, poročilo pa pripravljamo skladno z zahtevami pobude Programa odgovornega ravnanja (POR), sistema EMAS in mednarodnih standardov trajnostnega poročanja GRI. Hkrati prikazujemo, na katerih področjih prispevamo k uresničevanju ciljev trajnostnega razvoja (Sustainable Development Goals) in globalnega dogovora (Global Compact) Združenih narodov, kar je razvidno v GRI-kazalu.¹²

Pri pripravi vsebine poročila sodelujejo Lekove pristojne službe, ki upoštevajo Novartisove smernice ter ključne lastnosti Lekove dejavnosti in teme, ki so jih na različne načine izpostavili naši deležniki. Njihove interese spremljamo prek vprašanj, podanih na dnevih sodelovanja z lokalno skupnostjo, odnosov s strokovno javnostjo na strokovnih srečanjih, vprašanj zaposlenih (svet delavcev, zbor delavcev in predstavniki v organih upravljanja), stikov z regulatorjem (Javna agencija za zdravila in medicinske pripomočke) in novinarskih vprašanj.¹³

Pri pripravi obsega poročila upoštevamo analizo bistvenosti, ki jo pripravlja Novartis. Prepoznana Novartisova in Lekova bistvena ter pomembna področja družbene odgovornosti so prikazana v točki *Pregled in vključevanje deležnikov*. Prav tako so bistveni vidiki razvidni iz GRI-kazala.

Doslej se za zunanjo preveritev poročanja po smernicah GRI GS nismo odločili.¹⁴ Trajnostno poročilo, ki vključuje tudi okoljsko izjavo EMAS, je dostopno na spletnem naslovu <http://www.lek.si/sl/o-nas/druzbeno-odgovornost/porocanje/>.

Redno poročamo tudi v okviru Novartisa, ki opravlja notranje preglede in preverja ustreznost kazalnikov poročanja. Lekovi podatki so zajeti v Novartisovih kazalnikih (dosegljivi na: www.novartis.com in www.novartisfoundation.org), pri čemer upoštevamo smernice za izboljšave, ki jih podaja Novartisov notranji nadzor Zdravja, varnosti in okolja.

Okviri Lekovega trajnostnega poročanja

Značilnosti poročanja v letu 2021¹⁵

V Leku za poročanje uporabljamo mednarodne standarde trajnostnega poročanja GRI (Global Standards), pri čemer dosegamo osnovno stopnjo (Core). V okviru Združenja kemijske industrije poročamo po zahtevah POR (Responsible Care). Hkrati sledimo zahtevam Priloge IV Uredbe (ES) št. 1221/2009 s spremembami (EMAS), pri čemer predpisane kazalnike razkrivamo na ravni Leka ter za vse štiri lokacije.

- Poročilo o trajnostnem razvoju se nanaša na družbo Lek d.d. in na vse njene proizvodne lokacije v Sloveniji. Pripravljamo ga letno, vsa razkritja pa veljajo za koledarsko leto 2021. Vključuje tudi okoljsko izjavo EMAS, ki jo dopolnjujemo ob bistvenih spremembah.
- Podatke o zaposlenih, finančnem poslovanju in ekonomskih vplivih poslovanja smo pridobili v procesu finančnega poročanja za pripravo letnega poročila družbe. To je pripravljeno skladno z Mednarodnimi finančnimi standardi (MRSP) ter s slovensko zakonodajo in je objavljeno na portalu AJ PES.
- Poročanje o zdravju, varnosti in okolju je skladno z Novartisovimi cilji, pri čemer prikazujemo pošteno in uravnoteženo sliko na področju ZVO. Sistem spremljanja dosežkov s področja ZVO in metodologija poročanja sta opisana na strani 89.
- Vsebinska struktura trajnostnega poročila je primerljiva s predhodnim letom in z letnimi publikacijami Novartisa.
- V letu 2021 ni bilo sprememb v velikosti, sestavi oziroma lastništvu družbe Lek, prav tako družba ni izvajala združevalnih aktivnosti ali skupnih vlaganj.

¹² GRI GS 102-52

¹³ GRI GS 102-46

¹⁴ GRI GS 102-56

¹⁵ GRI GS 102-45, 102-50, 102-10, 102-48, 102-49, 102-54

Vodenje in upravljanje¹⁶

Vodenje in upravljanje družbe Lek poteka po dvotirnem sistemu; njeno upravljanje izvaja uprava, nadzor nad njenim poslovanjem pa nadzorni svet družbe. Mandat članov uprave traja pet let, mandat članov nadzornega sveta pa štiri leta.

UPRAVA

Uprava družbe Lek je v letu 2021 delovala v naslednji sestavi:

- **Robert Ljoljo**, predsednik uprave
- **Ksenija Butenko Černe**, članica – področje pravnih zadev
- **Andreja Bucik Primožič**, članica – področje financ (od 1. 12. 2021)
- **Ivan Đurovčič**, član – področje financ (do 31. 8. 2021)
- **Andrej Pardo**, član – področje komercialnih dejavnosti
- **Uroš Urleb**, član – področje razvoja in raziskav
- **Raul Intriago Lombeida**, član – področje tehničnih dejavnosti
- **Marjan Novak**, član – delavski direktor

Delovanje uprave, ki družbo vodi samostojno in na lastno odgovornost, urejata statut družbe in poslovnik uprave Leka. Njeni člani ravna v dobro družbe s skrbnostjo vestnega in poštenega gospodarstvenika ter so zavezani k varovanju poslovnih skrivnosti družbe. Izogibati se morajo kakršnemu koli konfliktu interesov in v ta namen ob imenovanju podpišejo izjavo po 255. členu ZGD-1. Zavezuje jih tudi Novartisova notranja politika preprečevanja konflikta interesov (enako velja za člane nadzornega sveta). Uprava je tematike s področja svojih pristojnosti v letu 2021 obravnavala na 13 rednih in 19 dopisnih sejah.

Člani uprave tekoče seznanjajo predsednika uprave z vsemi pomembnejšimi dogajanji ter poteki posameznih poslov v njihovih resorjih. Za seznanjanje nadzornega sveta in skupščine je zadolžen predsednik uprave. Ta v vseh primerih, pomembnih za poslovanje družbe, sproti poroča predsedniku nadzornega sveta. Uprava poroča nadzornemu svetu o:

- donosnosti družbe, še posebej o donosnosti lastnega kapitala,
- načrtovani poslovni politiki in drugih načelnih vprašanih poslovanja,
- poslih, ki lahko pomembno vplivajo na donosnost ali plačilno sposobnost družbe,
- poteku poslov, še posebej o prometu in finančnem stanju družbe,
- vprašanih, ki zadevajo poslovanje družbe in z njo povezanih družb, ter
- drugih zadevah v skladu z zakonom in če tako zahteva nadzorni svet.

NADZORNI SVET

Nadzorni svet družbe Lek je v letu 2021 deloval v naslednji sestavi:

- **Rebekka Guntern Flückiger**, predsednica (do 12. 6. 2021)
- **Matthias Weber**, predsednik (od 12. 6. 2021)
- **Ingrid Sollerer**, namestnica predsednice
- **Nastik Amit Kumar**, član
- **Peter Svete**, član – predstavnik delavcev
- **Fikret Bašanović**, član – predstavnik delavcev (do 21. 12. 2021)
- **Manda Firm**, članica – predstavnica delavcev (od 21. 12. 2021)

Nadzorni svet nadzoruje poslovanje družbe prek poročil uprave, ki mu jih ta redno posreduje na sejah nadzornega sveta, in drugih obvestil, ki jih uprava, skladno z zakonskimi in internimi pravili, oceni kot pomembna. Na ta način opravlja celovit nadzor ekonomskih, okoljskih, družbenih in upravljavskih (ESG) vplivov družbe. S temi vplivi se seznanja tudi v okviru pristojnosti potrjevanja letnega poročila družbe, ki med drugim vključuje vse pomembne informacije, povezane z varstvom okolja. Nadzorni svet ima, skladno s statutom družbe in poslovnikom nadzornega sveta, zlasti naslednje pristojnosti:

- nadzoruje vodenje poslov družbe,
- preverja in potrjuje letna poročila,
- preverja in skupaj z upravo skupščini predlaga uporabo bilančnega dobička,
- predloži skupščini pisno poročilo o preverjanju letnega poročila in tudi vodenja družbe med poslovnim letom,
- pregleduje poročila uprave,
- pregleduje in preverja poslovne knjige ter dokumentacijo družbe,
- imenuje in odpokliče člane uprave,
- določa pravico in kriterije za opsijski nakup delnic,
- sklepa pogodbe s člani uprave in
- ima druge pristojnosti v skladu z zakonom.

Člani nadzornega sveta so hkrati zaposleni v družbi Lek oziroma drugih družbah skupine Novartis. Nadzorno funkcijo opravljajo v okviru svojih delovnih obveznosti in za svoje delo ne prejemajo plačila ali drugih nagrad. Člane potrjuje najvišji organ skupine Novartis (Executive Committee of Novartis) na podlagi njihovega znanja in kompetenc ter tako zagotavlja najboljši izbor kadrov. S tem zagotavlja tudi pokritost vseh funkcij v družbi in njihovo neodvisnost pri opravljanju nalog. Nadzorni svet je imel v letu 2021 eno redno sejo in tri korespondenčne seje.

Raznolikost organov vodenja in nadzora

V podjetju ustvarjamo navdihujočo, vedoželjno in opolnomočeno kulturo, ki temelji na integriteti ter

ustvarjanju raznolikega, varnega in vključujočega delovnega okolja. Spoštujemo raznolikost zaposlenih, bolnikov in drugih deležnikov. Prav tako spodbujamo raznolikost po spolu pri zastopanosti v organih vodenja in nadzora družbe, kar imamo zapisano v letnih ciljih pobude Raznolikost in vključenost. Družba nima sprejete samostojne politike, ki bi dodatno urejala raznolikost v zvezi z zastopanostjo v teh organih glede na druge osebne okoliščine članov njenih organov.

Sodelovanje zaposlenih pri upravljanju¹⁷

Sodelovanje zaposlenih pri upravljanju družbe poteka skladno z Zakonom o sodelovanju delavcev pri upravljanju in drugimi zakoni (ZDR-1, ZVZD-1 itd.). Zaposleni pristojnosti in pravice izvajajo kot posamezniki ali skupno preko sveta delavcev, zbora delavcev in predstavnikov v organih upravljanja ter vodenja družbe. V nadzornem svetu družbe imajo zaposleni dva predstavnika. Delavski direktor, ki je hkrati član uprave družbe, v svojem petletnem mandatu predstavlja in zastopa interese delavcev na kadrovskem ter socialnem področju.

Svet delavcev predstavlja kolektivno in posredno obliko sodelovanja zaposlenih pri upravljanju. Sestavlja ga sedemnajst članov, ki zastopajo interese delavcev, oblikujejo stališča in posredujejo predloge ter pobude vodstvu za izboljšanje kakovosti delovnega življenja. Na sejah sveta delavcev neposredno sodelujejo predsednik uprave, delavski direktor, direktor Kadrov in predsednica sindikata, ki odgovarjajo na vprašanja ter pobude zaposlenih in sveta delavcev.

Svet delavcev se je v letu 2021 na sejah redno seznanjal z gospodarskim položajem družbe in njenimi razvojnimi cilji. Člani sveta delavcev so se udeležili **desetih rednih in ene izredne seje sveta delavcev**. Seznanjal se je z organizacijskimi spremembami v posameznih enotah, aktualnimi temami, o katerih je odločala uprava, in o drugih aktualnih dogodkih v družbi ter sindikatu. Izvedli so tudi posvetovanja, ki so povezana s preoblikovanjem Novartisovih dejavnosti v bolj prilagodljivo in učinkovito proizvodno organizacijo. Šest lokacij Novartisovih dejavnosti v Sloveniji bo implementiralo spremenjeni operativni model in organizacijo »Making Medicine«. Opravili so posvetovanje glede uvedbe novega Kadrovskega operativnega modela in posvetovanje glede revizije izjave o varnosti z oceno tveganja.

Svet delavcev je sodeloval pri spremembah pravilnika o povračilu stroškov v zvezi z delom (povračilo stroškov prehrane, stroškov prevoza in stroškov dela na daljavo), poslovnika o organizaciji Lek d.d., pravilnika o delovnem času in delovnega modela odgovorna izbira.

Izvedli so spremembo poslovnika o delu sveta delavcev Lek d.d., ki je omogočila izvedbo elektronskih volitev. Uskladili so tudi število članov sveta delavcev po volilnih enotah. Število članov sveta delavcev je določeno z zakonom, glede na število zaposlenih. Nova sestava sveta delavcev šteje 21 članov.

V letu 2021 je svet delavcev uspešno organiziral in izvedel prve elektronske volitve za člane sveta delavcev. Zaradi zaščitnih ukrepov, povezanih z epidemije, so aktivnosti izvajali virtualno.

Na svoji intranetni strani redno objavlja mesečne zapise sej (pošlje jih tudi po elektronski pošti upravi, direktorjem in na tajništva, ki jih posredujejo sodelavcem) ter tudi druge aktualne informacije, ki so v pomoč zaposlenim (informacije s področja delovnopravne zakonodaje, davčnega področja, povezave do pomembnejših zakonov, ustanov ipd.).

Pomembnejše aktivnosti sveta delavcev v 2021:

- tedenska srečanja članov sveta delavcev in delavskega direktorja, na katerih so obravnavali dogajanja po enotah in lokacijah ter se seznanjali s stanjem v podjetju,
- tedenski sestanki s predstavniki Kadrov, na katerih so obravnavali aktualne teme s področja kadrov,
- sodelovanje v NEM-skupini, kjer so pridobivali informacije glede stanja v podjetju in predvidenih ukrepih v zvezi z omejevanjem epidemije,
- sodelovanje pri aktivnostih, vezanih na preoblikovanje lokacije Lek Prevalje,
- priprava aplikacije za izvedbo elektronskih volitev za člane sveta delavcev.

Zunanje pobude, načela in iniciative, ki smo jim zavezani¹⁸

Lek je član naslednjih slovenskih društev in združenj:

- Ameriška gospodarska zbornica
- Društvo poslovnih žensk
- Društvo vzdrževalcev
- European patent institute
- Gospodarska zbornica Slovenije
- Gasilska zveza Slovenije
- Inženirska zbornica Slovenije
- ICS, Ljubljana (Inštitut za korporativne varnostne študije)
- Kmetijsko gozdarska zbornica
- Palsit d.o.o. (Klub IT managerjev)
- Slovensko društvo za laboratorijske živali
- Slovensko društvo za odnose z javnostmi
- Slovensko društvo za zaščito voda
- Slovensko informacijsko stičišče EGIZ
- Slovenski inštitut za revizijo
- Slovenska oglaševalska zbornica
- Slovensko združenje zastopnikov za intelektualno lastnino
- Slovensko združenje za kakovost in odličnost
- Slovensko združenje za požarno varstvo
- Veterinarska zbornica
- Zbornica varnosti in zdravja pri delu
- Združenje delodajalcev Slovenije
- Združenje svetov delavcev
- Združenje za zaščito industrijske lastnine
- Združenje proizvajalcev zdravil Slovenije
- Združenje seniorjev Slovenije
- Združenje članov nadzornih svetov
- Združenje nabavnikov Slovenije

Kot člani skupine Sandoz in del Novartisa smo zavezani spoštovati ter uresničevati številne druge pobude. Med njimi so:

- splošna deklaracija o človekovih pravicah Združenih narodov,
- deklaracija o temeljnih načelih in pravicah na delu Mednarodne organizacije dela (ILO),
- deklaracija o okolju in razvoju (deklaracija iz Ria),
- konvencija Združenih narodov proti korupciji,
- listina raznolikosti Slovenija,
- smernice OECD za multinacionalne družbe,
- konvencija OECD o boju proti podkupovanju tujih javnih uslužbencev in
- prostovoljna odločitev za zmanjšanje toplogrednih plinov v skladu s Kjotskim protokolom.

Pri razvoju in izdelavi zdravil uporabljamo previdnostno načelo. Pri tem strogo upoštevamo farmakopejske predpise, standarde WHO in OECD, zahteve ameriške FDA, Javne agencije Republike Slovenije za zdravila in medicinske pripomočke (JAZMP) ter priporočila dobre laboratorijske prakse. Razvoj zdravil, zdravilnih učinkovin in tehnoloških postopkov temelji na previdnostnih ukrepih, kot so postopnost, vključenost neodvisnih znanstvenikov, odprto in transparentno tehtanje prednosti ter slabosti.¹⁹

¹⁸ GRI GS 102-12, 102-13

¹⁹ GRI GS 102-11

Dostopno zdravljenje

Izboljšanje dostopa do zdravil ostaja eden največjih svetovnih zdravstvenih izzivov. Dostopno zdravljenje je zato eno izmed Novartisovih ključnih strateških področij, ki ga neposredno vključujemo v svojo osnovno dejavnost – odkrivanje, razvoj in trženje inovativnih zdravil. S tem prispevamo k uresničevanju Novartisove vizije.

Poudarki 2021

≥ 10

projektov razvoja podobnih bioloških zdravil smo podprli v letu 2021. Znanje in zmogljivosti smo uspešno prenesli tudi na novo področje, v celične in genske terapije.

29

dosjejev za generična zdravila. Dokončali smo razvoj in vložili 29 dosjejev za generična zdravila na ključnih trgih ter lansirali 13 generičnih zdravil.

478

idej zaposlenih za uvajanje sprememb in optimizacijo procesov. Od tega je bilo 314 odobrenih za izvedbo, prinesle so 3,78 milijona evrov neposredno izračunanih prihrankov.

300

strokovnjakov z naravoslovnih in drugih področij se je udeležilo 6. Novartisovega kariernega zajtrka, v šestih letih pa že več kot 550 strokovnjakov.

Inovativnost

Širšo dostopnost zdravljenja omogočamo z razvojem sodobnih tehnologij in inovativnih rešitev, s strategijo cenovne dostopnosti, širjenjem zanimanja za znanost med mladimi ter tudi z donacijami zdravil. Z vladnimi in nevladnimi organizacijami ter drugimi partnerji iščemo priložnosti za zmanjšanje lokalnih ovir pri izboljšanju zdravstvenega varstva in kakovostni oskrbi bolnikov.

Z inovativnimi zdravili ter razvojem in proizvodnjo generičnih zdravil si prizadevamo najti nove načine za zdravljenje bolezni, zgodnejše posredovanje pri kroničnih boleznih in izboljšanje kakovosti življenja bolnikov. Naši raziskovalno-razvojni programi (R&D) pomagajo milijonom ljudi po svetu, ki živijo z rakom, boleznimi srca, nevrološkim stanji, motnjami imunskega sistema ter vrsto drugih bolezni. Hkrati pa vseskozi posvečamo veliko skrb inovativnosti in inovativni kulturi, strokovnemu in osebnemu razvoju zaposlenih, razvoju stroke ter družbene blaginje. Prizadevamo si za razvoj novih znanj v sodelovanju z zunanjimi in akademskimi partnerji (odprte inovacije).

Dosežki pri razvoju zdravil

Za **Razvoj bioloških zdravil Mengeš** je bilo leto 2021 izredno uspešno, saj smo implementirali in v praksi potrdili prednosti nove razvojne paradigme za vzporedni razvoj več podobnih bioloških zdravil. Tako smo zaključili prvi del razvoja za tri podobne biološke molekule hkrati, skupno pa smo podprli več kot deset projektov razvoja podobnih bioloških zdravil. Pridobili smo tudi projekte zgodnje faze razvoja inovativnih bioloških zdravil in prvi projekt tudi že prenesli na proizvodno skalo za prve klinične študije.

Poleg tega smo znanje in zmogljivosti uspešno prenesli na popolnoma novo področje, v celične in genske terapije, pri čemer smo z najsodobnejšo tehnologijo podprli sodelavce iz enote razvoja celičnih in genskih terapij v Avstriji.

Razvojni center Slovenija je specializiran za razvoj tehnološko zahtevnih izdelkov in je vodilni razvojni storitveni center v Sandozu za generična zdravila. Ob zaključku leta 2021 je v njem potekala polovica vseh globalnih razvojnih projektov družbe Sandoz. Pri tem so prevladovala onkološka zdravila, zdravila za zdravljenje kardiovaskularnih bolezni, zdravila za zdravljenje sladkorne bolezni, alergijskega rinitisa, migrene, nespečnosti, anemije, uroloških ter želodčnih bolezni in tudi nesteroidna protivnetna zdravila.

Neprestano vlaganje v digitalizacijo, operativno odličnost, kadre in nova znanja je pripomoglo k več kot 25-odstotni rasti števila vloženih dosjejev v 2021 v primerjavi s predhodnim letom. Dokončali smo razvoj in vložili 29 dosjejev za generična zdravila na ključnih trgih ZDA, Evrope, Rusije, Japonske, Brazilije, Avstralije, Mehike in Tajske ter lansirali 13 generičnih zdravil za

zdravljenje anemije, rakavih obolenj, kardiovaskularnih bolezni, glivičnih obolenj in pljučne fibroze.

Pomembno smo prispevali tudi pri dveh Sandozovih lansiranjih, ki je tako kot prvo generično podjetje na trg ZDA lansiral kompleksno nebiološko zdravilo za zdravljenje anemije Ferumoxytol. Prav tako je kot prvo generično podjetje na evropski trg lansiral raztopino za injiciranje Sugammadex, ki se uporablja za odpravljanje učinkov mišičnih relaksantov po operacijah.

Spodbujanje množične inventivne kulture

TH!NK Novartis 2021

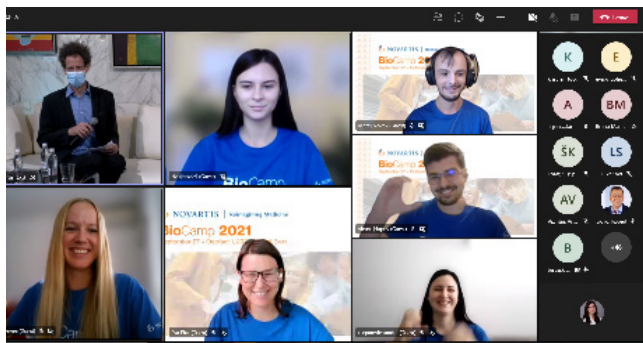
Množične inovacije podpiramo s spletno aplikacijo **Th!nk Novartis**, prek katere zaposleni aktivno sodelujejo pri uvajanju sprememb in izboljševanju delovnih procesov. V letu 2021 so naši zaposleni oddali **478 idej**, od tega jih je bilo **314 odobrenih za izvedbo**; ideje je predložilo 271 različnih predlagateljev. Odobrene ideje so skupaj prinesle 3,78 milijona evrov neposredno izračunanih prihrankov. V obdobju od uvedbe aplikacije v letu 2012 do leta 2021 so zaposleni skupno prispevali 7.673 idej, uresničenih jih je bilo 3.937, kar je skupaj prineslo 60,9 milijona evrov prihranka. Posebno priznanje smo podelili sodelavcem, ki so prispevali in v praksi uvajali najbolj inovativne ideje ter rešitve: **TOP Think Unit**, **TOP Think Team** in **TOP Think submitter**.

Podatkovni hekaton

V sodelovanju s podjetjem Axiologo smo uspešno izvedli prvi **Podatkovni hekaton** (Pharma Data Science Hack). Na tekmovanju so izkušeni podatkovni znanstveniki reševali različne podatkovne izzive, s katerimi se srečujemo v Novartis v Sloveniji. Pomerilo se je pet podatkovnih znanstvenikov, zmagovalno ekipo pa sta sestavljala Guillaume Azarias iz Francije in Parag Mehta iz Indije, ki je uspešno rešila izziv iz proizvodnje trdnih izdelkov. Takšna sodelovanja izhajajo iz Novartisove osredotočenosti na razvoj in inovacije ter povezovanja z nadarjenimi strokovnjaki z različnih področij.

Novartisov karierni zajtrk

Že **6. Novartisov karierni zajtrk**, ki je tokrat potekal kot spletni dogodek, je privabil 300 strokovnjakov z naravoslovnih in drugih področij. Predstavniki Novartisovih enot v Sloveniji so jim na dvanajstih tematskih odrih ponudili vpogled v poslovanje farmacevtske industrije in prikazali razpoložljive karierne priložnosti v enem izmed vodilnih farmacevtskih podjetij na svetu. Inovativni pristop pri iskanju vrhunskih kadrov, ki ga uvaja Novartisov karierni zajtrk, je do zdaj k nam uspešno privabil 21 slovenskih strokovnjakov, v šestih letih pa se je Novartisovega kariernega zajtrka udeležilo več kot 550 strokovnjakov.

Zmagovalna ekipa 11. BioCampa.

11. BioCamp

Potekal je že **11. BioCamp**, ki je perspektivne študente naravoslovnih, ekonomskih in tehničnih ved iz regije ter širše spodbudil k povezovanju s priznanimi strokovnjaki in vodilnimi menedžerji ter jim ponudil edinstveni vpogled v farmacevtsko industrijo. Dogodka se je udeležilo 36 študentov iz desetih držav. Osrednja tema foruma je bil vpliv podatkov in umetne inteligence na farmacevtsko industrijo.

Novartisov dan raziskovalcev

Tudi tokrat smo z **Novartisovim dnevom raziskovalcev** sodelovali na dogodku UNI. MINDS, ki ga organizira Pisarna za prenos znanja Univerze v Ljubljani. Na dogodku je bilo šest zanimivih predstavitev na temo podatkov in digitalnosti, avtomatizacije ter biologije. Izmenjali smo si izkušnje o tem, kako sodelovanje z akademskimi krogi preoblikuje razvoj zdravil. Na podlagi predstavljenih sodelovanj z različnimi fakultetami smo navdušeni nad prihodnostjo, kjer nas čaka veliko zanimivih projektov tako v industriji kot akademskem svetu.

Odprto inoviranje 2021

Vse leto smo pripravljali različne dogodke, kot je **Digitalna poletna šola z EIT** (Evropski inštitut za inovacije in tehnologijo), na kateri smo ponudili dva izziva, za katera so študentje različnih fakultet iskali rešitve. Prvi se je navezoval na mešano resničnost, ki spreminja način delovanja industrije. Pri drugem izzivu pa so študentje raziskovali, kaj bo opredeljevalo uspešno delo v prihodnosti in kakšne bodo prekvalifikacije ter nadkvalifikacije delovne sile. Prav tako smo organizirali hekaton na temo **obogatene/mešane resničnosti v zdravstvu** (Augmented/Mixed reality in healthcare), na katerem je 32 tekmovalcev, razdeljenih v deset skupin, iskalo rešitve, kako in kje bi lahko mešano resničnost uporabili v zdravstvu.

Nagrade za inovativnost

Srebrno priznanje GZS za inovativnost

Na Dnevu inovativnosti, ki ga organizira Gospodarska zbornica Slovenije (GZS), je Lek, ki je del Novartisa, prejel srebrno nacionalno priznanje za inovativnost, in sicer za projekt avtomatizacije analitskih procesov v razvoju podobnih bioloških zdravil. Nagrajena inovacija uvaja nove tehnologije in umetno inteligenco v razvoj podobnih bioloških zdravil ter omogoča analizo večjega števila vzorcev v krajšem času. Prejeta nagrada je priznanje našim prizadevanjem, ki jih namenimo inovacijskemu ekosistemu, kulturi inovativnosti in nenehnemu učenju, s čimer ustvarjamo prebojne rešitve, povečujemo dostopnost zdravil ter izboljšujemo življenja ljudi.

Srebrno priznanje za inovacije je v imenu tima prevzel dr. Tilen Vidmar (na fotografiji desno).

AmCham

Projekt uvajanja tehnologije mešane resničnosti na delovnem mestu Novartisa v Sloveniji **Vision** je zmagal v kategoriji inovativnost in se uvrstil med superfinaliste projekta Best of the Best 2021. Nagrado podeljuje AmCham Slovenija in naslavlja najboljše poslovne prakse, ki prinašajo inovativnost, motivacijo in povezanost z rastjo ter napredkom v slovenski poslovni skupnosti.

Prometej znanosti

Prejeli smo nagrado **Prometej znanosti** za odličnost v komuniciranju znanosti za prvi virtualni Novartisov hekaton v Sloveniji, ki smo ga pripravili pod okriljem Evropskega inštituta za inovacije in tehnologijo (EIT Health) skupaj z Ljubljanskim univerzitetnim inkubatorjem. Nagrajeni interdisciplinarni tim so sestavljali trije sodelavci Novartisa v Sloveniji, dr. **Miha Homar**, raziskovalec ekspert, **Leon Rižner**, raziskovalec, ter **Iva Pilko**, kadrovska specialistka, in **Jakob Gajšek**, direktor Ljubljanskega univerzitetnega inkubatorja. Na hekatonu smo združili več kot 40 strokovnjakov z različnih fakultet, ki so se urili in svoje znanje izkazovali v dveh različnih strokovnih temah. Sodelujoči strokovnjaki različnih naravoslovnih smeri so sodelovali v dveh izzivih, in sicer v napovedovanju biološke uporabnosti učinkovine in njene strukture ter fizikalno-kemijskih lastnosti in v izzivu obogatene resničnosti ter vizualizacije podatkov v farmacevtski tehnologiji.

Minařikovo priznanje 2021

Raziskovalec ekspert iz Razvojnega centra Slovenije dr. Miha Homar je prejel **Minařikovo priznanje 2021**, ki ga podeljuje Slovensko farmacevtsko društvo. Priznanje si je prisluřil za dolgoletne in izjemne zasluge pri razvoju farmacije, za zavzeto razvojno delo, povezovanje in prenos znanja med industrijo in univerzo ter za vsestransko aktivno sodelovanje z druřtvom.

Dr. Miha Homar, prejemnik Minařikovega priznanja 2021.

Priznanje kemijskega inřtututa

Lek je prejel priznanje Kemijskega inřtututa za dobro sodelovanje pri raziskovalnem delu. Priznanje prejmejo zunanji partnerji Kemijskega inřtututa, ki so se posebej izkazali pri skupnih projektih s področja raziskav, izobraževanja, pridobivanja raziskovalne opreme, promocije Kemijskega inřtututa in pri prenosu izsledkov raziskav v industrijo.

Novartisove znanstvene nagrade

Slovenski sodelavci Razvojnega centra Slovenija so prejeli tri nagrade, med njimi tudi najviřje Novartisovo priznanje za uglednega znanstvenika. Novartisove znanstvene nagrade prepoznavajo tiste posameznike in ekipe, ki so se pri delu še posebej izkazali ter pomembno prispevali k razvoju in raziskavam v podjetju. Najviřje priznanje za uglednega znanstvenika je prejel dr. **Igor Legen**, vodja Kliničnega razvoja, nagradi za ugledne znanstvenike sta prejela še dr. **Marija Bořković Ribarski**, vodilna raziskovalka v Kliničnem razvoju, in dr. **Duřan Teslić**, vodja oddelka Načrtovanje delcev in sinteze.

Prejemniki letošnjih Novartisovih znanstvenih nagrad. Od leve dr. Duřan Teslić, dr. Marija Bořković Ribarski in dr. Igor Legen.

Sandozove znanstvene nagrade

Znanstveniki iz Razvojnega centra Slovenija in Razvoja biolořkih zdravil Mengeř so prejeli osem Sandozovih znanstvenih nagrad, vkljućno z nagradama za znanstveno odlićnost. Sandoz vsako leto posebej nagradi najboljše raziskovalce z većletnimi izjemnimi doseęki v raziskavah in razvoju. Tokrat sta obe nagradi **za znanstveno odlićnost** prejela naša sodelavca, in sicer **Matjař Bonćina** iz Razvoja biolořkih zdravil Mengeř in **Katja Berginc** iz Razvojnega centra Slovenija. Raziskovalci in raziskovalni timi Razvojnega centra Slovenija in Razvoja biolořkih zdravil Mengeř so prejeli še nagrade za inovativne preboje v analitiki in tehnologiji, za digitalne doseęke, za zahtevno vlogo za odobritev registracije zdravila, za izjemno klinićno řtudijo in za mlado perspektivno raziskovalko.

Zvezde

S priznanji zvezde vsako leto nagradimo izjemne posameznike in ekipe, ki dnevno izřarevajo naře temeljne vrednote in so v predhodnem letu izstopali s svojim delom, odnosom ter vedenjem. V prenovljenem konceptu nagrad so nagrajence prvić izbrali sodelavci neposredno s spletnim glasovanjem. Tema tokratnega izbora je bila odpornost v negotovih ćasih. Zaposleni Novartisa v Sloveniji so kljub negotovosti in prilagajanju novi realnosti delali dobro in uspeřno, predvsem pa v duhu sodelovanja ter povezanosti.

Pregled in vključevanje deležnikov²⁰

Dolgoročno uspešno delovanje presega zgolj finančni uspeh, zato se vključujemo v družbeno okolje in usklajujemo naše poslovanje ter pozitivne in negativne vplive s pričakovanji delničarjev in ostalih deležnikov.

Za uresničevanje naših strateških usmeritev – skrb za zdravje bolnikov in izboljšanje dostopnosti do zdravstvene oskrbe – je potrebna visoka raven zaupanja, ki ga s ključnimi deležniki nenehno gradimo. Skladno s strategijo Novartisove družbene odgovornosti se osredotočamo na pet ključnih skupin deležnikov:

- bolnike,
- zaposlene,
- delničarje,
- partnerje na področju zdravstva (zdravstvene delavce, regulatorje, strokovna združenja, kupce, dobavitelje) in
- družbeno okolje (lokalne skupnosti, nevladne organizacije, znanstvene in izobraževalne ustanove ter medije).

Potrebe bolnikov poskušamo razumeti prek sodelovanja s skupinami bolnikov, organiziranih v društva in pobude. Z organizacijo znanstvenih konferenc in dogodkov sodelujemo z akademsko ter znanstveno sfero, strokovnimi organizacijami, izobraževalnimi in

raziskovalnimi ustanovami ter raziskovalci s področij kemije, biologije in zdravstva. Za ugotavljanje zadovoljstva in stališč zaposlenih uporabljamo Novartisovo globalno četrletno anketo med zaposlenimi (Our voice).

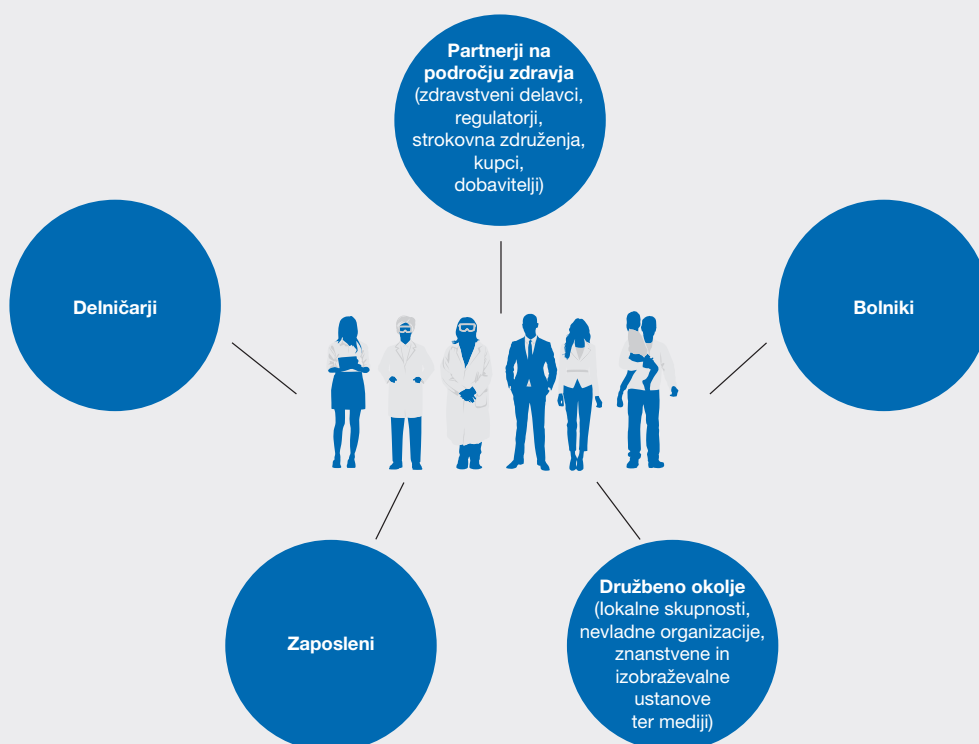
Pričakovanja dobaviteljev prepoznavamo na skupnih sestankih in s prizadevanji za dodatne izboljšave v skladu z Novartisovim Kodeksom ravnanja za tretje stranke, kar opisujemo v točki *Sistem nabave in nabavna politika*.

Z uporabo novih tehnologij in komunikacijskih kanalov vključujemo bolnike, zdravnike, lekarne ter trgovce na debelo in drobno. O boleznih, zdravljenju in zdravstvenih politikah, ki se dotikajo bolnikov, posredujemo uravnotežene, natančne in razumljive znanstvene informacije. Interes javnosti po obveščenosti uresničujemo z dostopnimi in proaktivnimi odnosi z mediji.

S ključnimi deležniki vzpostavljamo odprt dialog tudi z rednimi odgovori na njihova vprašanja in z odzivno politiko ter prakso reševanja pripomb.

Z rezultati pridobivamo jasna izhodišča za nadaljnjo gradnjo zdrave organizacije in priložnosti za razvoj. Pomagajo nam, da se bolje odzivamo na potrebe bolnikov in zagotavljamo rešitve za bolj zdravo družbo.

Ključne skupine Lekovih deležnikov

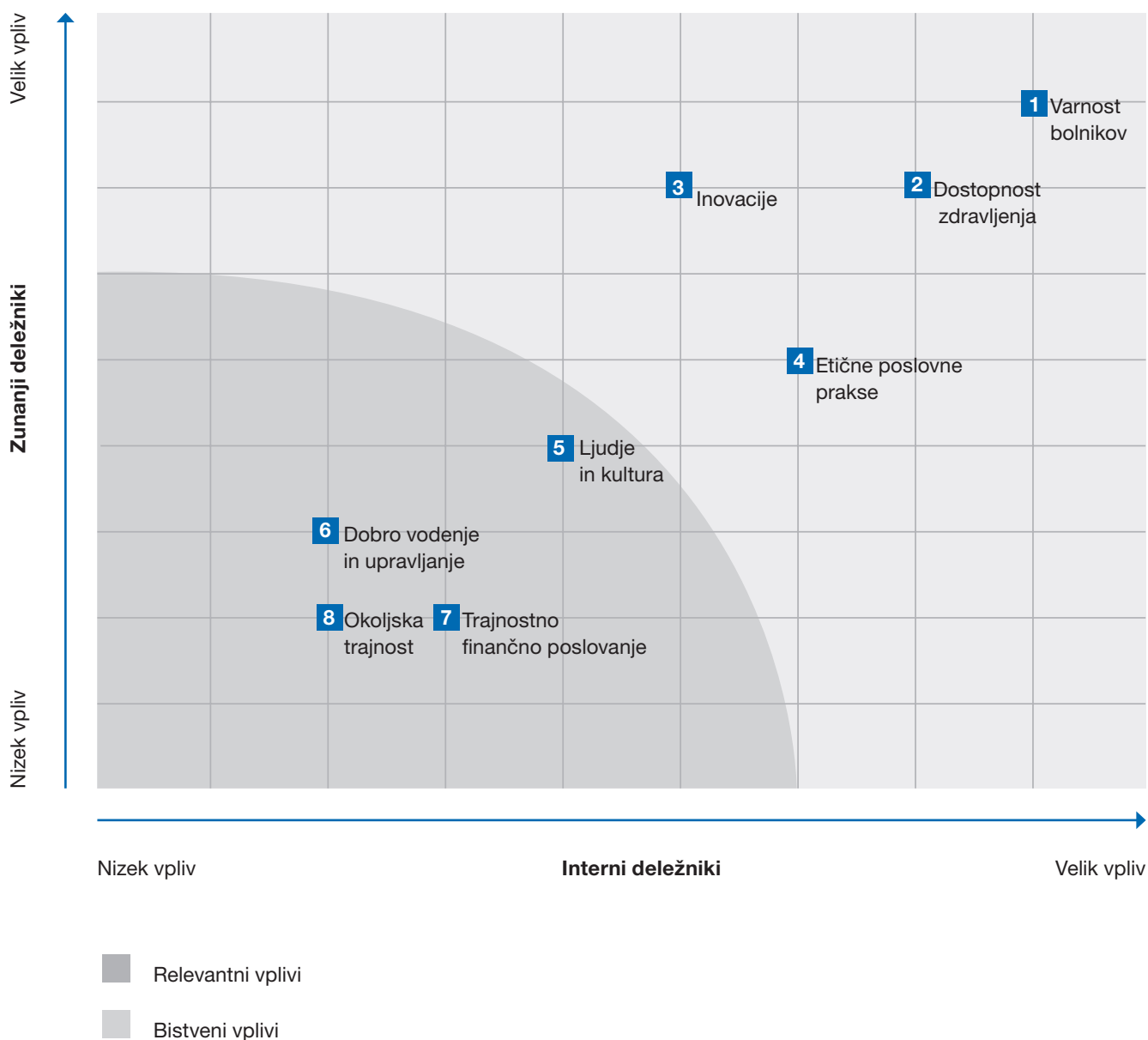

Novartisove bistvene teme družbene odgovornosti

Novartis vsaka štiri leta izvede podrobno oceno bistvenosti prepoznanih tem, ki so najpomembnejše za deležnike in najbolj povezane z ustvarjanjem vrednosti zanje. Analiza bistvenosti usmerja Novartisovo in Lekovo strategijo ter obseg poročanja o ESG-temah. Zadnje ocenjevanje je bilo izvedeno v letu 2021 in je temeljilo na raziskavi z več kot 500 zunanjimi deležniki in 12.000 notranjimi

deležniki ter 140 intervjuji. Deležniki so bili pozvani, naj Novartisov vpliv razvrstijo po osmih skupinah. Rezultati so razvidni iz spodnjega grafa. Varnost bolnikov, dostopnost zdravljenja, inovacije in etične poslovne prakse so bile ponovno visoko uvrščene. Čeprav je bila okoljska trajnost uvrščena nižje od drugih sklopov, ostaja bistveni del Novartisove strategije in poslovnega modela.

Razvrstitev skupin vplivov

Lekovi deležniki in njihovi prepoznani interesi:²¹

Deležniki	Interesi deležnikov
Zaposleni	- Neprekinjena skrb za zdravo in varno delovno okolje - Nadgrajevanje znanja in veščin - Enakovredne možnosti za poklicni razvoj - Varnost zaposlitve - Ravnotežje med poklicnim in zasebnim življenjem - Ozaveščenost o odgovornem ravnanju do okolja - Raznolikost in vključenost - Vključenost v razvoj in upravljanje podjetja - Obveščenost in sodelovanje pri odločitvah glede politike in ukrepov za zagotavljanje zdravja in varnosti pri delu ter varovanja okolja
Bolniki	- Varna, učinkovita in kakovostna zdravila - Cenovno dostopna zdravila - Razvoj novih in učinkovitih zdravil - Funkcionalno pakiranje zdravil s čim nižjim vplivom na okolje - Odgovorno ravnanje z zdravili in odpadnimi zdravili - Sodelovanje s skupinami bolnikov - Spoštovanje in razumevanje skupnosti bolnikov - Povečanje dostopa do naših zdravil - Izvajanje odgovornih kliničnih študij - Priznavanje pomena preglednosti in poročanja
Lastniki	- Odgovorno poslovanje - Uspešni poslovni rezultati - Visoke razvojne sposobnosti družbe - Zaupanje bolnikov - Zadovoljstvo zaposlenih - Spoštovanje regulative in Novartisovih standardov na področju zdravja, varnosti in okolja - Učinkovita raba naravnih virov - Ugled družbe
Zdravstveni delavci in ponudniki zdravstvenih storitev	- Varna, učinkovita in kakovostna zdravila - Odgovorno poslovanje - Obveščenost o novostih glede zdravil - Obveščenost o primerni uporabi zdravil - Ustrezno označevanje izdelkov - Odgovorno ravnanje z zdravili in odpadnimi zdravili
Kupci	- Varna, učinkovita in kakovostna zdravila - Cenovno dostopna zdravila - Ustrezno označevanje izdelkov in razumljivost navodil - Odgovorno ravnanje z zdravili in odpadnimi zdravili
Regulatorji	- Varna, učinkovita in kakovostna zdravila - Spoštovanje zakonskih zahtev na farmacevtskem področju, področju zdravja in varnosti pri delu ter varovanja okolja, trženja in oglaševanja izdelkov idr. - Ustrezno označevanje izdelkov
Znanstvene in izobraževalne ustanove	- Sodelovanje pri razvojno-raziskovalnih projektih - Izmenjava znanj in prakse - Vključevanje okoljskih vidikov v razvoj novih izdelkov
Strokovna in panožna združenja	- Izmenjava mnenj in širjenje dobre ZVO-prakse v panožnih in strokovnih združenjih - Ugled panoge
Dobavitelji	- Kakovostni poslovni odnosi - Seznanjenost z dejavniki tveganja na delovnem okolju - Spoštovanje zakonodajnih in Novartisovih normativov na področju varovanja okolja - Pravočasnost dobave, ustreznost cen storitev in blaga
Lokalne skupnosti	- Zaposlovanje kadrov iz lokalnega okolja - Učinkovito obvladovanje okoljskih vplivov ter spoštovanje zakonodaje s področja varnosti in varovanja okolja - Učinkovita raba naravnih virov - Razvoj in širitve lokacij - Vključenost v življenje lokalne skupnosti - Podpora kulturnim, športnim in humanitarnim organizacijam ter okoljskim projektom - Sodelovanje z ustanovami in dobavitelji iz lokalnega okolja
Mediji	- Obveščenost o poslovanju in dogodkih v podjetju - Odprt dialog in dostopnost podatkov o okoljskih in družbenih vplivih v javnem interesu
Nevladne organizacije	- Podpora in sodelovanje pri projektih - Dobra praksa na področju družbene odgovornosti - Dostop do podatkov o okoljskih in družbenih vplivih v javnem interesu

Sodelovanje z lokalnimi skupnostmi

Vračanje družbi in podpora skupnosti sta pomembni vrednoti, ki ju z različnimi projekti ter filantropskim delovanjem umeščamo v svoje poslovanje. S tvornim in stalnim dialogom ustvarjamo ter ohranjamo dolgoročne pozitivne odnose s prebivalci v lokalnih skupnostih, ki jih negujemo že več kot sedem desetletij. Poznavanje dejavnosti in urejenost naših lokacij ter informacije s področja zdravja, varnosti in okolja so osrednjega pomena za zaupanje prebivalcev sosednjih naselij, zato prirejamo dneve odprtih vrat, ki pa jih zaradi razmer s covidom-19 tudi tokrat ni bilo. Ob tem vzpostavljamo družbeno odgovorna partnerstva, prirejamo dneve sodelovanja z lokalno skupnostjo ter srečanja in dogodke s skupinami bolnikov.

Sodelovanje z akademskim okoljem

Za povečanje dostopnosti zdravljenja sodelujemo s slovenskim akademskim okoljem in spoznanja uspešno prenašamo v proizvodnjo kakovostnih, varnih ter učinkovitih farmacevtskih izdelkov. Ob praznovanju 75-letnice družbe Lek smo v letu 2021 namenili 75.000 evrov Univerzi v Ljubljani, Univerzi v Mariboru in Univerzi na Primorskem za razvoj ter implementacijo novih raziskovalnih projektov, ki bodo nastali v sodelovanju z interdisciplinarnimi ekipami Novartisovih strokovnjakov in znanstvenikov.

Sodelovanje s skupinami bolnikov

Z zavezo bolnikom in negovalcem, ki smo jo podpisali v letu 2018, smo se zavezali, da bomo upoštevali poglede in

potrebe bolnikov za učinkovitejše zdravljenje ter zgodnejše odkrivanje bolezni. Tako smo v letu 2021 še okrepili partnerstva s skupinami bolnikov in s skupnimi aktivnostmi prispevali k večji ozaveščenosti družbe o poznavanju in preprečevanju posameznih bolezni ter razvoju sodobnih tehnologij. K temu smo prispevali s strokovnimi nasveti na svojih spletnih straneh, sodelovanjem s skupinami bolnikov in brezplačnimi informativnimi gradivi v lekarnah ter zdravstvenih ustanovah.

Korporativno prostovoljstvo

Naše delovanje na področju korporativnega prostovoljstva je bilo ponovno usmerjeno predvsem na blaženje posledic covida-19. Na pomoč smo priskočili socialno šibkejšim družinam iz 16 osnovnih šol iz Mengša, s Prevalj, iz Lendave, Ljubljane, Domžal, Naklega, Kranja, Kopra in Trebnjega ter jim podarili 142 računalnikov z vso potrebno programsko opremo. Z našo pomočjo je več kot 40 otrok iz socialno ogroženih družin v okviru programa Pomežik soncu preživel desetdnevne počitnice ob morju. Prav tako je 60 slepih in slabovidnih okusilo lepoto naših gora v okviru Planinske zveze Slovenije, več kot 11.000 starejših pa prejelo pomoč v sklopu projekta Starejši za starejše. Terapevtski psi Tačke pomagačke in njihovi vodniki so z našo pomočjo opravili več kot 1.500 prostovoljskih ur, ki so jih namenili nemočnim in terapij potrebnim, številni otroci ter družine pa so našli varno zatočišče v Mali hiši na Pilštanju.

Na sliki od leve: Borut Pahor, predsednik Republike Slovenije, Robert Ljoljo, predsednik uprave Leka in predsednik Novartisa v Sloveniji, prof. dr. Zdravko Kačič, rektor Univerze v Mariboru, prof. dr. Klavdija Kutnar, rektorica Univerze na Primorskem in prof. dr. Gregor Majdič, rektor Univerze v Ljubljani.

Mehanizmi reševanja pritožb²²

Za prebivalce, ki živijo ob naših lokacijah, in naše zaposlene je varno ter prijazno okolje izredno pomembno, zato si prizadevamo za odzivno reševanje pritožb s področja zdravja, varnosti in okolja (ZVO) ter učinkovito uvedbo korektivnih ukrepov. Reševanje pritožb poteka po notranjih postopkih, ki odgovorni osebi nalagajo odprtje raziskave v roku 24 ur od prijave. Vodja ZVO na lokaciji poskrbi za izpolnitev akcijskega načrta glede na zaključek raziskave in upravičenost pritožbe. Celoten postopek dokumentiramo in arhiviramo.

V letu 2021 smo prejeli le eno opozorilo pogodbenega prevzemnika odpadkov. V enem izmed zabojnikov za odpadno plastično embalažo v Ljubljani so bile prisotne smeti, ki spadajo v mešane komunalne odpadke. Zaposlene bomo zato še naprej obveščali o pravilnem ločevanju odpadkov.

Podatke o vplivih svojega delovanja objavljamo v poročilih o trajnostnem razvoju družbe Lek za posamezna leta. Dostopna so na spletni strani <http://www.lek.si/sl/o-nas/druzbeno-odgovornost/porocanje/>.

Skladnost izdelkov²³

Visoki standardi etičnega poslovanja so del Novartisovih načel in našega etičnega kodeksa. Pri tem postavljamo bolnike oz. uporabnike naših izdelkov vedno na prvo mesto. V Leku razvijamo in proizvajamo visokokakovostne, varne, preizkušene in učinkovite izdelke, ki izpolnjujejo vse regulatorne zahteve. Varnost pacientov zagotavljamo s pravočasnim prepoznavanjem, upravljanjem in poročanjem o tveganjih, povezanih z izdelki.

Z zdravstvenimi delavci in bolniki se povezujemo za izboljšanje ravni zdravstvene oskrbe ter ozaveščanje o boleznih in njihovem zdravljenju. Informacije o naših izdelkih so transparentne, nezavajajoče in skladne z odobrenimi oznakami na izdelkih. Strokovno javnost, po Pravilniku o oglaševanju zdravil, sestavljajo zdravniki, ki predpisujejo zdravila na recept, in magistri farmacije, ki izdajajo zdravila na recept in brez njega. Farmacevtski tehniki izdajajo in priporočajo samo zdravila brez recepta. Najnovejše strokovne informacije o zdravilih na recept in brez recepta, njihovem delovanju ter lastnostih posredujemo strokovni javnosti z neposrednim obveščanjem preko strokovnih sodelavcev.

Strokovno javnost seznanjamo z bolezenskimi stanji in njihovim zdravljenjem tudi s pomočjo različnih strokovnih publikacij, spletnih strani in drugih digitalnih medijev (npr. s pomočjo za ta namen razvite aplikacije MedLex) ter na strokovnih srečanjih, ki so v letu 2021 pretežno potekala na daljavo.

Številne koristne informacije zagotavljamo tudi splošni javnosti, predvsem glede naših zdravil in bolezenskih stanj, v obliki raznih publikacij, spletnih člankov in obveščanja na dogodkih ter v medijih. V letu 2021 ni bilo ugotovljenih kršitev s področja informiranja in označevanja izdelkov.²⁴

Laični javnosti oziroma bolnikom zdravil na recept skladno s Pravilnikom o oglaševanju zdravil končnim uporabnikom ne oglašujemo. Zdravila brez recepta pa skladno s pravili oglaševanja za laično javnost oglašujemo v medijih neposredno končnim uporabnikom.

Tudi v letu 2021 inšpekcijski organ pri JAZMP ni uvedel nobenega inšpekcijskega postopka s področja informiranja in označevanja izdelkov. Prav tako nismo imeli nobenega primera nespoštovanja pravil, standardov in prostovoljnih kodeksov s področja tržnega komuniciranja, oglaševanja, promocij ter sponzorstev.²⁵

Zadovoljstvo uporabnikov²⁶

Z anketami preverjamo zadovoljstvo strokovne javnosti z našimi aktivnostmi in sodelavci ter kakšen ugled uživamo pri zdravnikih in lekarniških farmacevtih. V raziskavi, ki smo jo izvedli leta 2021, je Lek v strokovni javnosti še dodatno utrdil položaj med najuglednejšimi farmacevtskimi podjetji v Sloveniji. Še posebej so naši partnerji zadovoljni z našimi sodelavci in načinom komuniciranja, ki se je v razmerah covid-19 zelo spremenil, pri čemer smo okrepili digitalne komunikacijske kanale. Partnerji so prav tako zadovoljni s strokovnim pristopom naših sodelavcev, širokim naborom zdravil in etičnim delovanjem.

Zadovoljstvo s posameznimi blagovnimi znamkami in njihovo poznavanje ugotavljamo z raziskavami med potrošniki. Rezultati nam povedo tudi, kako lahko še izboljšamo komuniciranje blagovnih znamk za samozdravljenje.

²² GRI GS 103-1, 103-2, 103-3, GS 413-1

²³ GRI GS 103-1, 103-2, 103-3, 403-7, 417-1

²⁴ GRI GS 417-2

²⁵ GRI GS 417-3

²⁶ GRI GS 102-43, 102-44

Odgovorno poslovanje

Naše vrednote temeljijo na kulturi poslovne integritete in etičnega ravnanja v vseh delih naše organizacije. Etični kodeks zagotavlja okvir za podporo sodelavcem pri sprejemanju pravih odločitev. Opredeljuje, kdo smo in v kaj verjamemo, ter določa ključna področja našega delovanja, za katera smo odgovorni.

Poudarki 2021

≈ 100 %

vseh sodelavcev je o etiki, tveganjih in skladnosti v letu 2021 uspešno opravilo elektronsko izobraževanje.

23

zavez opredeljuje Etični kodeks in tako ureja ključna področja našega odgovornega delovanja.

719

mio. USD je znašala celotna nabavna vrednost v 2021. Od tega je bilo 396 milijonov USD neposrednih, 323 milijonov USD pa posrednih nabav.

40,7-%

delež celotne nabavne vrednosti slovenskih dobaviteljev. Po številu so slovenski dobavitelji predstavljali 55 % vseh naših dobaviteljev.

Etika, skladnost in človekove pravice²⁷

Poleg poslovnih uspehov je pomemben tudi način, na katerega dosegamo rezultate, zato imamo ničelno toleranco do kakršne koli oblike neprimernih ravnanj. Naš **Etični kodeks** opredeljuje, kdo smo in v kaj verjamemo, ter določa 23 zavez na ključnih področjih našega delovanja, za katera smo odgovorni. Kodeks odraža našo predanost in nas vodi pri odločanju v nejasnih ter kompleksnih situacijah. Zasnovan je tako, da spodbuja pomembne razprave o etiki.

Nadaljevali smo Novartisovo pobudo za spodbujanje odprte komunikacije in prijave neprimernih ravnanj. Uveljavljen imamo sistem anonimnega poročanja neprimernih ravnanj in širimo tako imenovano kulturo »spregovori« (»speak up«), ki omogoča tudi naslavljanje etičnih vprašanj. Sodelavce o tem tudi stalno ozaveščamo. Pri poslovanju nas usmerjajo

Raznoliko in vključujoče delovno okolje

V podjetju ustvarjamo kulturo, ki temelji na integriteti ter raznolikem, varnem in vključujočem delovnem okolju, v katerem se vsi zaposleni počutijo sprejete.

Področje raznolikosti in vključenosti, za katero smo prejeli Novartisovo priznanje Global Drug Development Culture Award, zajema štiri stebre – invalidi, skupnost LGBTQI+, medgeneracijsko sodelovanje in raznoliki talenti. Za sodelavce smo organizirali izobraževanje Enable, na katerem so se seznanili z **invalidnostjo**. Pregledali smo vse naše stavbe in zbrali informacije, kako so dostopne za invalide.

Prejeli smo certifikat LGBT-prijazno, ki ga podeljuje Mestna občina Ljubljana, kar potrjuje naše dosedanje delo na področju **LGBTQI+**. V mesecu ponosa smo na vseh štirih lokacijah v znak podpore izobesili mavrično zastavo.

Medgeneracijskega sodelovanja smo se v letu 2021 lotili strateško in celovito. Izvedli smo okroglo mizo s starejšimi in mlajšimi sodelavci ter pripravili še več delavnic medgeneracijskega sodelovanja in motivacijski video z izkušnjami zaposlenih različnih starosti ter z vseh lokacij.

Novartisove smernice za spoštovanje človekovih pravic <https://www.novartis.com/sites/novartis.com/files/novartis-human-rights-commitment-statement.pdf>.

Lek pa je podpisnik **Zaveze k spoštovanju človekovih pravic pri poslovanju**, ki narekuje njihovo spoštovanje pri delovanju podjetja, njegove dobavne verige ter izogibanje in preprečevanje kakršnih koli kršitev.

V okviru pobude **Raznolikost in vključenost** spodbujamo raznolikost in individualnost naših sodelavcev, saj trdno verjamemo, da moramo prav vsakomur omogočiti takšno okolje, v katerem se bo lahko razvijal osebnostno in strokovno. Podpiramo sodelovanje ljudi, ki se med seboj razlikujejo, saj so takšni timi kreativnejši in uspešnejši pri spopadanju z izzivi, delo pa bolj stimulativno in zanimivo.

V podjetju imamo tako ničelno toleranco do vseh oblik diskriminacije zaposlenih glede na osebnostne lastnosti, kot so npr. spol, starost, narodnost, vera, spolna usmerjenost, invalidnost itd. Od zaposlenih pričakujemo, da bodo drug z drugim ravnali spoštljivo. Samo na ta način namreč lahko še naprej gradimo vključujoče delovno okolje. K temu pomembno prispeva tudi »**Novartisova pobuda za vključevanje žensk**«.

Ob mesecu ponosa smo na vseh štirih lokacijah v Sloveniji izobesili mavrične zastave.

Prav tako veliko pozornosti posvečamo izobraževanjem o etiki, tveganjih in skladnosti. Za zaposlene organiziramo elektronska izobraževanja o etičnem kodeksu, varstvu osebnih podatkov, strokovnih praksah pri sodelovanju z zdravstvenimi delavci, prijavah neželenih dogodkov, upravljanju informacij in pripravi na izpolnjevanje zavez (preprečevanje podkupovanja, protimonopolna pravila in poštena konkurenca, trgovanje na podlagi notranjih informacij, obvladovanje tveganj pri sodelovanju s tretjimi strankami). Izobraževanja je v letu 2021 uspešno opravilo skoraj 100 % vseh sodelavcev, še naprej pa so teme tudi del obveznih usposabljanj za nove sodelavce družbe Lek.²⁸

Obveznosti in dolžnost razkrivanja nasprotij interesov, preprečevanja podkupovanja ter zagotavljanja skladnosti z veljavno zakonodajo in notranjimi pravili jasno opredeljujejo Novartisove globalne politike in naši notranji akti.

Standarde skladnosti uveljavljamo tudi pri poslovnih partnerjih, in sicer prek **Smernic za upravljanje tretjih strank**. Na podlagi smernic vzpostavljamo in ohranjamo poslovne odnose s poslovnimi partnerji, ki so dolžni upoštevati enaka načela, kot veljajo za naše zaposlene. Izpopolnili smo postopek ocene tveganj pri sodelovanju s tretjimi strankami (t. i. TPRM).

V družbi Lek zavračamo vse oblike otroškega, prisilnega ali obveznega dela.

Tudi v letu 2021 nismo obravnavali nobenega primera diskriminacije ali kakršnega koli zahtevka za odpravo kršitev iz tega naslova.²⁹ Družba prav tako ni bila vključena v noben postopek zaradi omejevanja konkurence oziroma kršitve področne zakonodaje s tega področja.³⁰

Javna objava plačil zdravstvenim delavcem in zdravstvenim organizacijam

Vse Novartisove družbe v Sloveniji javno razkrivajo podatke o plačilih zdravstvenim delavcem in zdravstvenim organizacijam, skladno z našimi notranjimi akti ter Kodeksom transparentnosti Evropske zveze farmacevtske industrije in združenj (EFPIA) o objavi prenosov vrednosti. Podatke o plačilih zdravstvenim delavcem in zdravstvenim organizacijam Novartis javno objavi vsako leto za preteklo leto, pri tem upošteva tudi pravila, ki jih določa organizacija proizvajalcev generičnih in bioloških podobnih zdravil (Medicines for Europe). Poročila o plačilih zdravstvenim delavcem in zdravstvenim organizacijam po državah so javno dostopna na Novartisovi spletni strani: <https://www.novartis.com/our-company/corporate-responsibility/reporting-disclosure/transparency-disclosure/payments-healthcare-professionals>.

²⁸ GRI GS 412-2

²⁹ GRI GS 406-1

³⁰ GRI GS 206-1

Sodelovanje z dobavitelji

Sistem nabave in nabavna politika³¹

Lekova Nabava, ki je ločena organizacijska enota v sklopu Novartisovih dejavnosti, je odgovorna za nabavo neposrednih ter posrednih materialov in storitev. Zaposleni so v vseh fazah nabavnega procesa zavezani postopkom, opredeljenim v Novartisovih smernicah, mednarodnih sporazumih in lokalnih predpisih. Pri tem imamo natančno opredeljene vloge in odgovornosti. Direktor Nabave je v celoti odgovoren za uveljavitev in upoštevanje smernic, zakonodaje ter notranjih postopkov za nabavne procese. Novartisova globalna nabavna politika med ključna načela izpostavlja zeleno naročanje, ki je skladno s trajnostno strategijo in temelji na treh stebrih: podnebje, odpadki, voda.

Vseskozi izboljšujemo partnerstva s servisnimi centri in tako optimiziramo izdatke v vseh nabavnih kategorijah (neposrednih in posrednih). Služba za nabavo je za večjo racionalizacijo posredne nabave in izboljšanje uporabniške izkušnje vpeljala aplikacijo »Buying Engine«.

V letu 2021 se je skupna nabavna vrednost nekoliko povečala in je znašala 719 milijonov USD (715 milijonov v 2020). Od tega je bilo 323 milijonov USD posrednih in 396 milijonov USD neposrednih nabav. Naši največji trgi neposrednih nabav ostajajo Slovenija, Švica, Nemčija, Kitajska in Indija. Pri posrednih nabavah so bili največji trgi Slovenija, Nemčija, ZDA, Avstrija in Italija.

31 GRI GS 102-9, 102-10

Postopki presoje dobaviteljev³²

Presoja dobaviteljev poteka na podlagi standardov kakovosti in Novartisovih smernic. Vzpostavljena imamo enotna merila, ki vključujejo cene, kakovost, rok dobave, zanesljivost, skladnost z regulatornimi predpisi in smernicami Novartisa, inovativnost ter družbeno odgovorno ravnanost dobavitelja. Celotni proces presoje in merila za izbor dobaviteljev so ustrezno sistemsko dokumentirani.

Zavzemamo se za sodelovanje s partnerji, ki delujejo skladno z Novartisovimi in našimi načeli, vrednotami in standardi. S smernicami za obvladovanje tveganj tretjih strank (smernica TPRM) in **Kodeksom ravnanja za tretje stranke** imamo vpeljan enoten okvir obvladovanja tveganj, zasnovan tako, da zagotavlja doslednost, skladnost in večjo preglednost. Ta okvir omogoča lažje prepoznavanje izpostavljenosti tretjih strank, s čimer učinkovito upravljamo tveganja ter zaščitimo sebe in svoje deležnike pred negativnimi vplivi na ugled podjetja ter preprečimo morebitno finančno škodo.

Za doseganje Novartisu ambicioznih okoljskih ciljev pričakujemo pomoč ter podporo tudi tretjih strank, s katerimi sodelujemo. Tretje stranke spodbujamo k upoštevanju družbenih in okoljskih vrednot globalnega dogovora Združenih narodov (Global Compact). Pričakujemo, da bodo spoštovale standarde našega kodeksa. Prav tako od njih pričakujemo, da s svojimi dobavitelji sklenejo dogovore, ki odražajo enaka načela. Kodeks je skladen z načeli farmacevtske panoge za upravljanje odgovorne dobavne verige, povezane z etičnimi vrednotami, pravicami zaposlenih, zdravjem in varnostjo, okoljem, varstvom živali, preprečevanjem korupcije in pravične konkurence, varstva zasebnosti in podatkov, odgovorne uporabe mineralov, zagotavljanja kakovosti, prijave težav ter ustreznimi sistemi upravljanja.

Upoštevanje standardov v kodeksu ravnanja za tretje stranke je eno od meril vrednotenja v postopkih izbire in ocenjevanja Novartisovih tretjih strank. Prednost imajo pogodbeni izvajalci z enakimi družbenimi in okoljskimi vrednotami.

Z medsebojnim tvornim sodelovanjem s tretjimi strankami si prizadevamo za dodatna izboljšanja. To lahko vključuje preglede, spremljanje razvojnih sprememb in napredka načrtov korektivnih ukrepov, napotitev tretjih strank k zunanjim strokovnjakom ter druge razumne načrte izboljšav.

Uspešnost dobaviteljev neprekinjeno spremljamo, s čimer vrednotimo in spremljamo njihovo uspešnost ter prepoznavamo možnosti izboljšav (bonitetna ocena, stroški, kakovost, dobava, inovativnost in podpora kupcu).

Politika in praksa vključevanja lokalnih dobaviteljev³³

Delež slovenskih dobaviteljev v nabavi je v letu 2021 znašal 293 milijonov USD oz. 40,7 % celotne nabavne vrednosti. Po številu so slovenski dobavitelji predstavljali 55 % vseh naših dobaviteljev.

V sestavi neposredne nabave so po posameznih državah predstavljali slovenski dobavitelji 16,5 % (65 milijonov USD) nabavne vrednosti, v sestavi posredne nabave pa 70,3 % (227 milijonov USD).

70,3 %

predstavljajo slovenski dobavitelji v sestavi posredne nabave, v sestavi neposredne nabave pa 16,5 %.

³² GRI GS 103-1, 103-2, 103-3, GS 308-2, 414-2

³³ GRI GS 103-1, 103-2, 103-3, GS 204-1

Okolje

Okoljsko trajnost spodbujamo z lastnim delovanjem, pa tudi s poslovanjem naših dobaviteljev. Pri tem smo si postavili ambiciozne cilje za zmanjšanje vplivov na podnebje, odpadke in vodo. V letu 2021 smo se zavezali, da bomo do leta 2040 postali podnebno nevtralni.

Poudarki 2021

– 0,7 %

manjša poraba energije in izboljšanje učinkovitosti rabe energije za 7 % v letu 2021.

– 7,9 %

nižje emisije toplogrednih plinov (obseg 1 in 2) v letu 2021, glede na izhodiščno leto 2016 pa za 8,5 %.

– 2,2 %

manj nastalih vseh odpadkov v 2021. Za 34 % manj je bilo tudi nastalih nevarnih odpadkov.

+ 0,5 %

povečana poraba vode v 2021 ob povečani intenzivnosti proizvodnje.

Politika varovanja zdravja, varnosti in okolja (ZVO)³⁴

Politika varovanja zdravja, varnosti in okolja (ZVO) je tesno povezana s poslovno strategijo. Njene ključne usmeritve so namreč vpete v vse naše dejavnosti in v ospredju pri vseh naših odločitvah. Opredeljuje osnovna načela in pravila upravljanja ZVO-področja ter opisuje pristope k zmanjševanju tveganj in vplivov. Vsebuje osnovna pričakovanja za vse sodelavce in je temelj, na katerem vzpostavljamo notranje smernice ZVO. V letu 2021 smo sprejeli tudi poslovnik ZVO, ki je začel veljati v letu 2022.

Vplive na zdravje, varnost in okolje upoštevamo skozi ves delovni proces, od začetka razvoja, proizvodnje ter distribucije do uporabe in odstranjevanja naših končnih proizvodov. Tveganja, povezana z zdravjem, varnostjo in vplivi na okolje, znižujemo tudi z doslednim izvajanjem našega etičnega kodeksa. Preko politike upravljanja tveganj tretjih oseb prenašamo svoje standarde na področju ZVO tudi na dobavitelje in pogodbenne partnerje.

Sistem varovanja zdravja, varnosti in varstva okolja uveljavljamo po jasnih smernicah, ki jih vgrajujemo v svoje delovanje. Izpolnjevanje zakonskih predpisov in korporacijskih usmeritev je osnova našega sistema upravljanja tveganj za zdravje, varnost in okolje. Ob tem smo prostovoljno zavezani spoštovanju zahtev sistema ravnanja z okoljem po standardu ISO 14001, sistema vodenja varnosti in zdravja pri delu ISO 45001, programa »Odgovorno ravnanje« (tj. Responsible Care) za kemijsko industrijo ter Sistema Skupnosti za okoljsko ravnanje in presojo (EMAS).

Zavezani smo:

- **okoljski trajnosti** z zmanjševanjem okoljskih vplivov naših dejavnosti in izdelkov skozi njihov celotni življenjski cikel ter
- **zdravju in varnosti**, pri čemer varujemo in spodbujamo varnost in zdravje pri sodelavcih, dobaviteljih, obiskovalcih, bolnikih ter v lokalnih skupnostih, v katerih delujemo.

Načela politike ZVO

Zdravje, varnost in varstvo okolja so temeljna odgovornost vseh sodelavcev in od njih se pričakuje, da se na vsebine, povezane z ZVO, odzivajo z enako skrbnostjo kot na ostale poslovne cilje. Vsi sodelavci moramo svoje naloge opravljati z upoštevanjem družbene odgovornosti in okoljske trajnosti.

Skrbimo za zdravje in varnost sodelavcev

Spodbujamo zdravo in varno delovno okolje, krepitev telesne, duševne in socialne blaginje zaposlenih ter ohranjanje njihove delovne sposobnosti in produktivnosti. Sodelavce redno ozaveščamo o politikah ZVO in jih stalno usposabljammo za njihovo uresničevanje. Sodelavce spodbujamo, da se med seboj opozarjajo na morebitna tveganja ali nevarna vedenja. Za uresničitev zastavljenih načrtov in ciljev pri obvladovanju tveganj po potrebi predlagamo in izvajamo preventivne ter korektivne ukrepe.

Vpeljujemo nenehne izboljšave

Z neprekinjenim izboljševanjem poslovnih in proizvodnih procesov izboljšujemo učinkovitost na področju ZVO ter zmanjšujemo vplive na okolje. Z uvajanjem najboljših razpoložljivih, učinkovitih in gospodarnih tehnologij se želimo uvrstiti med vodilne družbe pri varovanju okolja. Prizadevamo si za stalen napredek pri rabi surovin in energetskega virov ter zmanjševanju okoljskih vplivov, kar preverjamo z rednimi meritvami in spremljanjem podatkov. Vzpostavljene imamo sisteme in ukrepe za preprečevanje onesnaževanja okolja, ki jih redno preverjamo ter nadgrajujemo. Pri iskanju stalnih izboljšav nas vodijo tudi priporočila neodvisnih presojevalcev mednarodnih okoljskih standardov.

Delujemo skladno z najstrožjimi standardi

Redno preverjamo skladnost svojega delovanja z zakoni, predpisi in smernicami. Zavezani smo spoštovanju vseh zakonskih in drugih predpisov za farmacevtsko proizvodnjo ter Novartisovih standardov, ki se nanašajo na vidike ZVO. Pri tem vedno upoštevamo tiste zahteve, ki so strožje. Politiko ZVO ter njeno izvajanje dokumentiramo in posodabljammo, o čemer obveščamo ter ozaveščamo sodelavce. Zastavljene cilje dosledno uresničujemo.

Uresničujemo načela okoljske trajnosti

Premišljeno izkoriščamo naravne vire in preverjamo ter zmanjšujemo vplive svojega poslovanja na okolje. Postati želimo nosilec pozitivnih sprememb in vodilni v okoljski trajnosti. Za izboljševanje učinkovitosti in odgovornosti si postavljamo dolgoročne ter letne merljive cilje, ki jih spremljamo z meritvami, raziskovanjem in preverjanjem vplivov. Zastavljene cilje celovito upravljammo v okviru

34 GRI GS 102-11, GS 103-1, 103-2, 103-3

Novartisovega sistema okoljskega upravljanja EMS (Environmental Management System). Cilje opredeljujemo po lokacijah, pri čemer upoštevamo njihove posebnosti. Skupaj tvorijo Lekove in Novartisove cilje. Uresničujemo Novartisovo strategijo okoljske trajnosti, s katero gradimo zaupanje v družbi. Zastavili smo si ambiciozne cilje, s katerimi nameravamo do leta 2030 doseči ogljično, plastično in vodno nevtralnost. Sodelavce spodbujamo k zmanjševanju vplivov na okolje pri vsakodnevnem delu.

Gradimo partnerstva

Dolgoročne uspešnosti poslovanja ne moremo doseči sami, ampak le v sodelovanju s ključnimi deležniki. Zlasti pri uresničevanju okoljskih ciljev imajo pomembno vlogo tudi naši dobavitelji in pogodbeni partnerji. Svoje standarde na področju ZVO prenašamo tudi nanje s politiko upravljanja tveganj tretjih oseb. Skupaj gradimo mrežo odgovornih poslovnih partnerstev.

Poročamo javno in celovito

O rezultatih, doseženih na področju ZVO, poročamo celovito, pregledno in javno. Svoje okoljske, družbene in ekonomske vplive razkrivamo v vsakoletnem Poročilu o trajnostnem razvoju družbe Lek d.d., ki je javno objavljeno in dostopno na naši spletni strani. Pri poročanju uporabljamo mednarodno priznane smernice in standarde. Verodostojnost v poročilu podanih informacij, ki se nanašajo na vplive na okolje, preveri tudi zunanji preveritelj.

Informacije o trajnostnih vidikih svojega poslovanja javno objavljamo na svoji spletni strani www.lek.si.

Skladnost z zakonodajo in standardi na področju ZVO³⁵

Področje varovanja okolja krovno ureja Zakon o varstvu okolja, ki določa vsebine podzakonskih predpisov na področju vode, hrupa, odpadkov, embalaže, emisij v zrak, svetlobnega onesnaževanja in skladiščenja nevarnih tekočin ter na drugih področjih varstva okolja.

Na področju vode izpolnjujemo zahteve Uredbe o emisiji snovi in toplote pri odvajanju odpadne vode iz naprav za proizvodnjo farmacevtskih izdelkov in učinkovin, ki velja posebej za farmacevtsko industrijo.

Lokaciji Lendava in Mengeš, kot zavezanki IED³⁶ (Direktiva o industrijskih emisijah), delujeta skladno z Uredbo o vrsti dejavnosti in naprav, ki lahko povzročijo onesnaževanje okolja večjega obsega. Obe obstoječi dovoljenji IED zajemata tudi izpuščanje toplogrednih plinov iz hladilnih naprav, na lokacijah v Ljubljani in na Prevaljah pa te izpuste vključujeta dovoljenji, ki obravnavata emisije v zrak. Na vseh lokacijah smo zavezanci po Uredbi o mejnih vrednostih emisije hlapnih organskih spojin v zrak iz naprav, v katerih se uporabljajo organska topila. Lokacija Mengeš je kot vir manjšega tveganja

zavezana k spoštovanju Uredbe o preprečevanju večjih nesreč in zmanjševanju njihovih posledic.

Pri uvajanju zakonskih in drugih zahtev je poudarek na učinkovitem prenašanju novih zahtev v Lekove postopke dela. Odgovorne osebe za posamezna področja aktivno spremljajo in prepoznajo nove zahteve, vodijo evidence vseh relevantnih zahtev v Registru ZVO, zakonodajne in druge skladnosti, izdelujejo razlage novih zahtev z analizo pomanjkljivosti v aplikaciji HSENet ter poskrbijo za njihov prenos na lokacije. V primeru regulatornih sprememb, ki zahtevajo precejšnje kapitalske in/ali infrastrukturne spremembe, pripravimo in dokumentiramo akcijski načrt za obravnavo v HSENet. Register posodabljam ob spremembah zahtev, operativnih spremembah, rezultatih regulatornih inšpekcijskih pregledov in presojo zakonske skladnosti tretjih oseb in/ali najmanj dvakrat letno. Za učinkovit prenos v prakso so odgovorne lokacije prek predstavnikov ZVO. V okviru vodstvenega pregleda najmanj enkrat letno izvedemo pregled novih in pričakovanih zakonskih zahtev.

Od zunanjih izvajalcev storitev zahtevamo minimalno enakovredne programe dela, kar v praksi pomeni poleg izpolnjevanja zakonskih zahtev tudi dokazovanje zagotavljanja ukrepov iz ugotovljenih ocen skladnosti.

V letu 2021 smo imeli devet inšpekcijskih pregledov, od tega pet z okoljskega področja in štiri s področja zdravja in varnosti pri delu (izvajanje ukrepov za preprečevanje širjenja covid-19). Okoljski inšpekcijski pregledi so bili izvedeni na vseh lokacijah, pri čemer je bila pregledana zakonodajna skladnost za podaljšanje registracije v sistemu EMAS. Pri inšpekcijskih pregledih ni bilo ugotovljenih neskladnosti.³⁷

Ob tem smo bili tudi v letu 2021 vključeni še v inšpekcijske preglede preverjanja kakovosti poslovanja in izdelkov, in sicer na področju zdravstvenih pregledov ter ravnanja z odpadki. Za vse projekte oz. spremembe redno pridobivamo okoljevarstvena dovoljenja. Z upoštevanjem določil okoljevarstvenih dovoljenj, ki sta jih izdali Agencija RS za okolje in Direkcija RS za vode, ter dodatnih Novartisovih smernic je proizvodnja v naših obratih varna in ne ustvarja čezmernih vplivov na okolje. Dovoljenja in smernice namreč opredeljujejo mejne vrednosti izpustov v zrak in vodo, ravnanje z odpadki, ukrepe za zmanjšanje svetlobnega onesnaževanja ter načine varnega skladiščenja surovin in izdelkov na lokacijah, ki jih dosledno upoštevamo.

³⁵ GRI GS 103-1, 103-2

³⁶ Glej Slovar pomembnih izrazov na strani 98.

³⁷ GRI GS 307-1

Okoljevarstvena dovoljenja in njihove spremembe na vseh naših lokacijah:

- Okoljevarstveno dovoljenje za obratovanje naprave, ki lahko povzroča onesnaževanje okolja večjega obsega (IPPC), za lokacijo Lendava, št. dovoljenja 35407-172/2006, s 15. 4. 2010.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Lendava, št. 35407-37/2011-33, z 12. 7. 2012.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Lendava, št. 35406-33/2012-4, s 15. 3. 2013.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Lendava, št. 35406-53/2014-8, s 23. 1. 2015.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Lendava, št. 35406-39/2015-10, s 27. 1. 2016.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Lendava, št. 35406-53/2016-7 z 8. 6. 2017.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Lendava, št. 35406-1/2021-7 z 19. 2. 2021.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Lendava, št. 35406-42/2019-12 s 30. 3. 2021.
- Okoljevarstveno dovoljenje za obratovanje naprave, ki lahko povzroča onesnaževanje okolja večjega obsega (IPPC), za lokacijo Mengeš, št. dovoljenja 35407-171/2006, s 14. 5. 2010.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Mengeš, št. 35407-22/2010, z 28. 12. 2010.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Mengeš, št. 35407-54/2011, s 16. 5. 2012.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Mengeš, št. 35406-24/2012-3, s 23. 8. 2012.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Mengeš, št. 35406-25/2013-6, z 11. 11. 2013.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Mengeš, št. 35406-42/2014-4, z 10. 9. 2014.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Mengeš, št. 355406-7/2015-7, z 20. 4. 2015.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Mengeš, št. 35406-33/2015-20, z 9. 2. 2016.
- Okoljevarstveno dovoljenje za obrate tveganja (SEVESO-tveganja) za lokacijo Mengeš, št. 35415-26/2006-9, s 25. 5. 2015.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Mengeš, št. 35406-43/2016-8, s 30. 3. 2017.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Mengeš, št. 35406-77/2017-5, s 15. 11. 2018.
- Delna odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Mengeš, št. 35406-21/2019-9, s 23. 12. 2019.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za obrate tveganja (Seveso) za lokacijo Mengeš, št. 35492-4/2018-18, s 25. 2. 2021.
- Okoljevarstveno dovoljenje glede emisij snovi v vode in zrak za lokacijo Ljubljana, št. 35431-6/2016-9, z 22. 11. 2016.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja glede emisij snovi v vode in zrak za lokacijo Ljubljana, št. 35440-1/2017-6, z 28. 5. 2018.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja glede emisij snovi v vode in zrak za lokacijo Ljubljana, št. 35440-2/2019-4, s 23. 5. 2019.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja glede emisij snovi v vode in zrak za lokacijo Ljubljana, št. 35440-25/2020-5, z 20. 8. 2020.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja glede emisij snovi v vode in zrak za lokacijo Ljubljana, št. 35440-14/2021-6, s 25. 8. 2021.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja glede emisij snovi v vode in zrak za lokacijo Ljubljana, št. 35440-40/2022-2550-11, s 13. 9. 2022.
- Okoljevarstveno dovoljenje glede emisij snovi v vode in zrak za lokacijo Prevalje, št. 35444-36/2016-12, z 21. 3. 2017.
- Okoljevarstveno dovoljenje glede emisij snovi v vode in zrak za lokacijo Prevalje, št. 35440-29/2021-5, s 30. 9. 2021.
- Delno vodno dovoljenje za neposredno rabo vode za tehnološke namene iz javnega vodovoda za Lek d.d. (vse lokacije), št. dovoljenja 35536-19/2011, s 15. 7. 2011.
- Odločba o spremembi delnega vodnega dovoljenja za neposredno rabo vode v tehnološke namene iz javnega vodovoda za Lek d.d. (vse lokacije), št. dovoljenja 35536-17/2013-2 (povezava 35536-19/2011), s 17. 4. 2013.
- Odločba o spremembi delnega vodnega dovoljenja za neposredno rabo vode v tehnološke namene iz javnega vodovoda za Lek d.d. (vse lokacije), št. dovoljenja 35536-90/2014-2 (povezavi 35536-17/2013-2 in 35536-19/2011), s 13. 1. 2015.
- Odločba o spremembi delnega vodnega dovoljenja za neposredno rabo vode v tehnološke namene iz javnega vodovoda za Lek d.d. (vse lokacije), št. dovoljenja 35536-18/2016-2 (povezava št. 35536-19/2011), s 4. 4. 2016.
- Odločba o spremembi delnega vodnega dovoljenja za neposredno rabo vode v tehnološke namene iz javnega vodovoda za Lek d.d. (vse lokacije), št. dovoljenja 35530-29/2019 (povezava št. 35536-19/2011), z 12. 3. 2019.
- Vodna dovoljenja za neposredno rabo vode, št. 35536-20/2008-4, z 18. 9. 2008, 35536-45/2012-5, z 19. 2. 2013, in 35536-65/2013-8, z 29. 9. 2013.
- Dovoljenje za raziskavo podzemnih voda, št. 35505-74/2017-3, s 13. 9. 2017.
- Dovoljenje za raziskavo podzemnih voda, št. 35505-69/2019, s 24. 7. 2019.
- Dovoljenje za izpuščanje toplogrednih plinov za lokacijo Lendava, št. 35485-56/2020, z 18. 12. 2020.
- Dovoljenje za izpuščanje toplogrednih plinov za lokacijo Mengeš, št. 35485-57/2020, z 18. 12. 2020.
- Odločba o oprostitvi plačila okoljske dajatve zaradi zgorevanja goriva, št. 35483-52/2020, z 21. 12. 2020 (Lendava).
- Odločba o oprostitvi plačila okoljske dajatve zaradi zgorevanja goriva, št. 35483-53/2020, z 21. 12. 2020 (Mengeš).

Uveljavljanje aktivne okoljske politike

Že pri sprejemanju poslovnih odločitev upoštevamo okoljske vidike, ki zajemajo dejavnosti, izdelke in storitve ter vplive v njihovem življenjskem ciklu, nad katerimi imamo neposreden upravljavski nadzor. Prav tako zajemajo vplive, ki so posledica povezav podjetja s tretjimi osebami. Vsi neposredni in posredni okoljski vidiki s pomembnim vplivom na okolje so zajeti v registru vidikov.

Tudi pri inovacijah in razvoju novih izdelkov skrbno proučimo priložnosti za izboljšanje okoljskih vidikov na znanstven in transparenten način ter opredelimo tveganja. Ocena okoljskih vplivov zagotavlja, da prednosti novega produkta, procesov in tehnologije odtehtajo preostala tveganja. Merila ocenjevanja ZVO-vidikov so povzeta po enotni Novartisovi predlogi za ocenjevanje tveganj.

Med neposredne okoljske vidike delovanja uvrščamo **porabo energije**, vpliv toplogrednih plinov na **zrak**, **vode**, **mikroonesnaževala v odpadni vodi** ter **surovine** in **odpadke**. V posredne okoljske vidike štejemo okoljske vplive na strani dobaviteljev oz. pogodbenih izvajalcev (oskrba), pri čemer moramo zaradi specifičnosti farmacevtske proizvodnje upoštevati, da je naš vpliv na uporabo izdelkov in njihovo obdelavo ob koncu življenjske dobe omejen.

Tudi v letu 2021 nismo prejeli glob ali nadenarnih sankcij zaradi neskladja z okoljsko zakonodajo.³⁸

Posebnosti poslovanja in nesorazmerja v zajetih podatkih

Zaradi specifik poslovanja prihaja do nesorazmerij pri zajemu podatkov, zaradi česar so določeni okoljski kazalniki težko primerljivi med leti in lokacijami. Ta nesorazmerja nastanejo pri teži nekaterih farmacevtskih izdelkov in učinkovin, predvsem pri bioloških zdravilih, kjer je proizvodnja zelo kompleksna in se teža meri v kilogramih. Pri izdelkih za samozdravljenje pa proizvodnjo merimo v več desetih tonah.

Prav tako so nesorazmerja prisotna zaradi razlik v portfelju posameznih lokacij, še posebej tam, kjer je ta portfelj velik (Mengeš, Ljubljana). Povečuje se tudi trend, povezan s spremembami portfelja (sestavo proizvodnje), iz velikotonažnih izdelkov v izdelke manjših količin z visoko dodano vrednostjo.

Kazalniki, povezani z učinkovitostjo porabe surovin, energentov, vode, nastajanjem odpadkov, emisij v zrak ter nastajanjem odpadnih vod na tono proizvoda, so zaradi vsega navedenega med leti težko primerljivi in še težje med posameznimi proizvodnimi lokacijami.

Posebej so nesorazmerja opazna na lendavski lokaciji, kjer se z rastjo proizvodnje Trdnih izdelkov Lendava povečujejo raba surovin (energija, voda), količine nastalih odpadkov, v manjši meri pa tudi emisije v vode in zrak. Ker obrat izvaja dejavnost pakiranja različnih farmacevtskih oblik, ki jih proizvajajo druge Novartisove lokacije, se njihova količinska realizacija ne upošteva in torej tudi ne prikazuje v izračunih učinkovitosti posameznih kazalnikov za celotno lokacijo Lendava. Če bi tudi pakirnica v Novartisovem podatkovnem sistemu (DMS) prikazovala letno realizacijo, bi prišlo do podvajanja količin.

Vlaganja in dosežki pri varovanju okolja³⁹

Ob gradnji ali prenovi proizvodnih objektov vselej upoštevamo tudi okoljske vidike, predvsem z zagotavljanjem okoljske skladnosti pri emisijah in energetsko varčno izvedbo tehnoloških sistemov. Pri tem vgrajujemo najboljše trenutno razpoložljive tehnologije – tako v obstoječe kot nove proizvodnje. Med okoljske naložbe štejemo tudi obnovo streh, fasad in kanalizacije. V letu 2021 smo za okoljske projekte namenili 8 milijonov evrov. Več o pomembnejših projektih na področju varovanja okolja v letu 2021 poročamo v poglavjih *Izboljšave energetske učinkovitosti* in *Učinkovitost rabe vode*.

Preverjanje uveljavljenih standardov⁴⁰

Izpolnjevanje vseh zakonskih predpisov ter zahtev mednarodnih standardov s področja ZVO je pomemben del naše politike ZVO in Novartisovih strateških usmeritev.

Prostovoljno uresničujemo Program odgovornega ravnanja za kemijsko industrijo (POR, Responsible Care). Ponovno smo certificirali sistem ravnanja z okoljem po standardu ISO 14001:2015 ter sistem varnosti in zdravja pri delu po standardu ISO 45001:2018. Prav tako smo v shemo EMAS, sistem Evropske unije za upravljanje okoljskih vplivov, vključeni z vsemi štirimi lokacijami.

Slovenski inštitut za kakovost in meroslovje (akreditacijska številka SI-V-0001) je kot okoljski preveritelj tudi v letu 2022 potrdil, da podatki in informacije v Poročilu o trajnostnem razvoju družbe Lek d.d. za leto 2021 podajajo zanesljivo, verodostojno ter pravilno sliko o vseh dejavnostih organizacije v obsegu, navedenem v okoljski izjavi.

Skladnost našega poslovanja na področju zdravja, varnosti in okolja so potrdila tudi druga zunanja preverjanja v letu 2021 (JAZMP, FDA, dobavitelji itd.).

38 GRI GS 307-1

39 GRI GS 103-2

40 GRI GS 103-2

Ključni projekti

Protieksplzijska zaščita – ATEX

Na vseh lokacijah imamo vzpostavljen sistem protieksplzijske zaščite za vse dele proizvodnih procesov, kjer so prisotne potencialno eksplozivne atmosfere. Pridobljene imamo certifikate o vzdrževanju Ex-opreme in jih redno obnavljamo na vsakih pet let. Na lokacijah delujejo v enotah Proizvodni inženiring usposobljene ekipe za vzdrževanje Ex-opreme. Ob spremembah opreme oz. tehnoloških procesov že v zgodnji fazi vključijo v pripravo projektne dokumentacije zahteve za ustrezno izvedbo protieksplzijske zaščite pred začetkom obratovanja nove Ex-opreme. Redno izvajamo usposabljanje zaposlenih za delo z Ex-opremo na podlagi internih predpisov in usposabljanj. Za vse Lekove lokacije vodimo pregled realiziranih certifikacij in usposobljenosti ekip za vzdrževanje Ex-opreme.

LOTO – LockOut/TagOut (zakleni in označi)

Zaposlene redno usposabljammo za procese LOTO. V okviru LOTO-aktivnosti smo se osredotočili tudi na obhode in preglede LOTO-procesov. Preverjali smo izdelano dokumentacijo za posamezne stroje, kot so LOTO-postopki, kratka navodila za izvedbo ter razpoložljivost LOTO-opreme za zaklepanje tehnične opreme v primeru posegov med vzdrževanjem.

NOSSCE – za odličnost vseh členov v oskrbovalni verigi

Preprosto, pregledno in nemoteno delovanje oskrbne verige zagotavljamo z Novartisovim standardom operativne odličnosti oskrbovalne verige – NOSSCE (Novartis Operational Standards for Supply Chain Excellence). Ključni cilj projekta je vzpostavitev zanesljivega, razumljivega in transparentnega procesa, ki na trg prinaša kakovostne, varne ter učinkovite izdelke. Vsak naš izdelek namreč prepotuje dolgo in zahtevno pot do končnega uporabnika: od razvoja, proizvodnje, kontrole kakovosti do pakiranja in distribucije. Za doseganje odličnih rezultatov je zato pomembno usklajevanje vseh, ki v tem procesu sodelujejo.

Posredni okoljski vplivi⁴¹

Med posredne okoljske vplive uvrščamo predvsem vplive transporta oz. distribucije, ki nastajajo na strani dobaviteljev, zato je okoljska odgovornost pogodbenikov ključni kriterij sodelovanja. Pred podpisom pogodbenega dogovora ciljno presojo celotno verigo dobaviteljev surovin in proizvodov na podlagi ZVO-vplivov ter njihove širše družbene odgovornosti. Prav tako od njih pričakujemo spoštovanje načel Novartisove strategije okoljske trajnosti.

Dobavitelj se s pogodbenim dogovorom zaveže, da bo upošteval vse veljavne zakone in ZVO-predpise. Nespoštovanje teh standardov se šteje kot bistvena

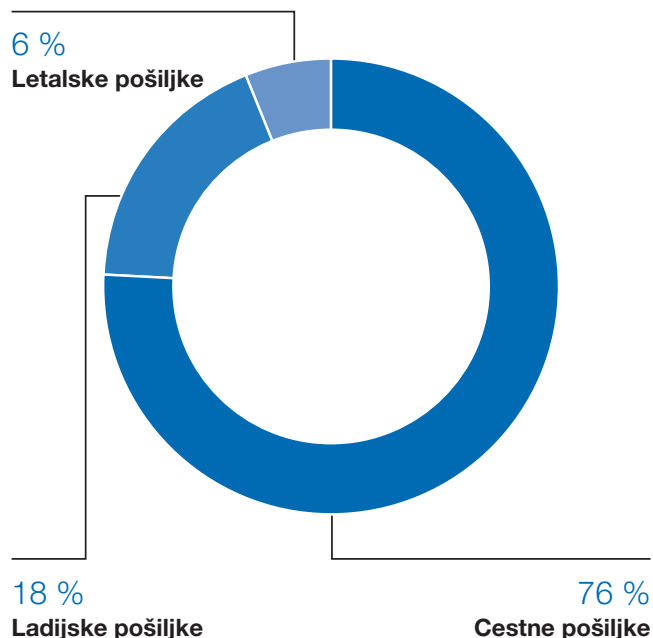
kršitev pogodbe, ki omogoča prekinitev pogodbe. Več o tem v poglavju *Sodelovanje z dobavitelji*.

Transport je v urbanem okolju prepoznan kot ključni vir onesnaženja zraka, predvsem zaradi trdnih delcev (delci PM). Posredni okoljski vpliv transporta upoštevamo pri izboru dobaviteljev v kategorijah, kot je naročanje embalaže. Tudi dobavitelji za transport in ravnanje z odpadki so skrbno izbrani. Skladno z zakonodajo in notranjimi predpisi izbiramo le dobavitelje, ki imajo potrebna dovoljenja ter so vpisani v evidenco izvajalcev na resornem ministrstvu.

Okoljske vplive pri distribuciji blaga omejujemo z nadomeščanjem letalskega s pomorskim prevozom, saj ima ladijski transport manjši emisijski faktor kot ostale vrste transporta (ladijski 10–40 g/tkm, cestni 60–150 g/tkm, letalski transport 500 g/tkm; Vir: Lufthansa Air cargo).

Z Lekovih lokacij in dislociranih skladišč smo v letu 2021 do kupcev odpremili 9.487 pošiljk izdelkov, kar je za 3,2 % manj kot v 2020, ko je bilo pošiljk 9.803. Po bruto teži smo imeli 76 % cestnih, 18 % ladijskih in 6 % letalskih pošiljk.

Pošiljke glede na vrsto transportnega sredstva

Vpliv transporta omejujemo tudi s pogostejšo uporabo tele- in videokonferenc namesto daljših poslovnih poti. Redno spremljamo porabo goriva in prevožene kilometre ter popisujemo količino izpuščenega CO₂ vseh službenih osebnih vozil. O teh podatkih za vsako četrtletje poročamo v Novartisovo bazo podatkov.

V letu 2021 smo s 179 službenimi avtomobili (175 v 2020) skupno prevozili 4.428.614 km (4.284.362 km v letu 2020) in pri tem porabili 208.895 l goriva (199.917 l v

letu 2020). Poleg službenih avtomobilov smo imeli še 17 drugih vozil (gasilska vozila, viličarji). Skupno smo z vsemi vozili v zrak izpustili 594 ton CO₂ (570 t v letu 2020).

Surovine in naravni viri

Masni pretok materialov⁴²

Pri proizvodnji zdravil si prizadevamo za čim učinkovitejšo rabo surovin na način, ki v največji možni meri ohranja naravne vire. Zaradi spremembe sestave in obsega proizvodnje farmacevtskih učinkovin prihaja ponekod do letnih nihanj masnih pretokov materialov.

V letu 2021 smo zmanjšali rabo surovin za dobre 3 %.

Rabo surovin so zmanjšale vse lokacije z izjemo lendavske, ki je rabo povečala za 5 % zaradi povečanja proizvodnje.

Letni masni pretok različnih uporabljenih materialov* v t⁴³

Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2017	t	8.740	3.379	13.043	1.879	27.041
2018	t	8.549	3.324	14.253	1.998	28.125
2019	t	8.910	3.097	15.225	1.814	29.046
2020	t	10.044	3.378	11.227	1.925	26.574
2021	t	10.579	2.787	10.461	1.835	25.662

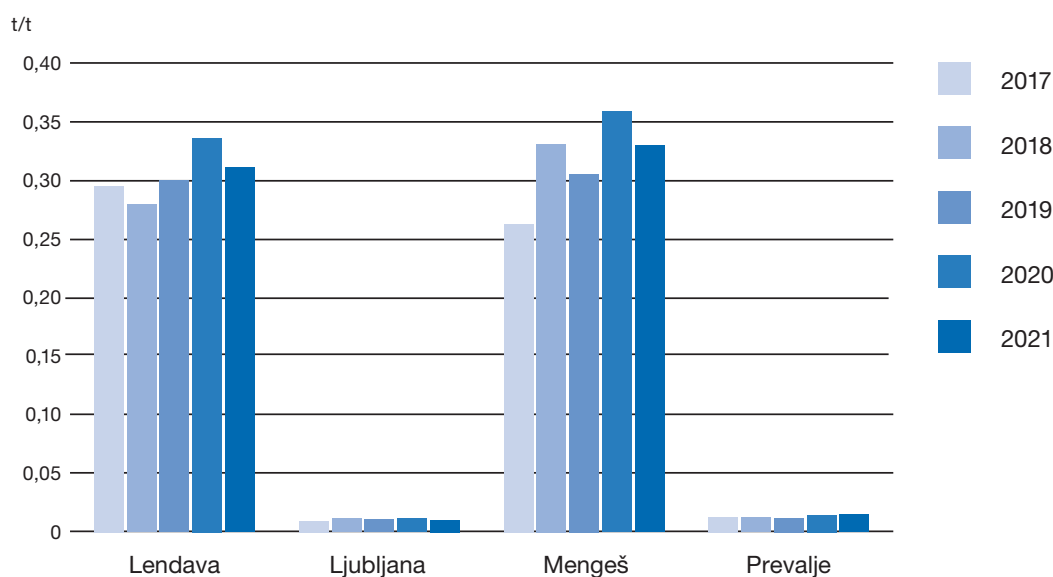
* Celotna količina vseh nabavljenih materialov v obdobju poročanja, potrebnih za celovito odvijanje proizvodnih procesov do končnih izdelkov (brez upoštevanja embalaže, goriv, vode in tehnološke opreme).

Učinkovitost rabe materialov

Učinkovitost rabe surovin prikazujemo s kazalnikom porabe surovin na enoto izdelka. Kot je razvidno s spodnjih dveh grafičnih prikazov, so v 2021 učinkovitost porabljenih surovin za tono proizvedene učinkovine oziroma izdelka izboljšale lokacije Ljubljana (za 12 %),

Mengeš (za 8 %), Lendava (za 7 %), nekoliko pa je bila nižja učinkovitost na Prevaljah (za 3 %). Na ravni Leka je bila učinkovitost podobna kot v predhodnem letu.

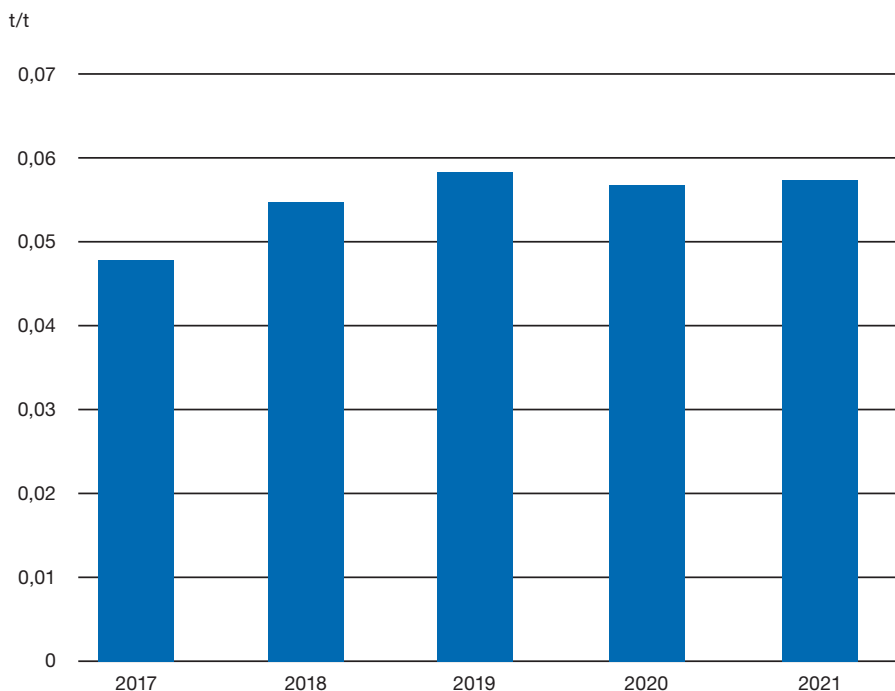
Učinkovitost različnih uporabljenih materialov na proizvedeno enoto po lokacijah⁴⁴

42 GRI GS 103-1, 103-2, 103-3

43 EMAS – glavni kazalnik, GRI GS 301-1

44 EMAS – glavni kazalnik

Učinkovitost rabe surovin na proizvedeno enoto – Lek skupaj

Trajnostni pristop pri ravnanju z embalažo

Skladno z našimi cilji za trajnostno oblikovanje izdelkov in procesov, okoljske vidike trajnosti sistematično vključujemo v načrtovanje novih in optimizacijo obstoječih zdravilnih učinkovin, naprav ter tudi ravnanju z embalažo.

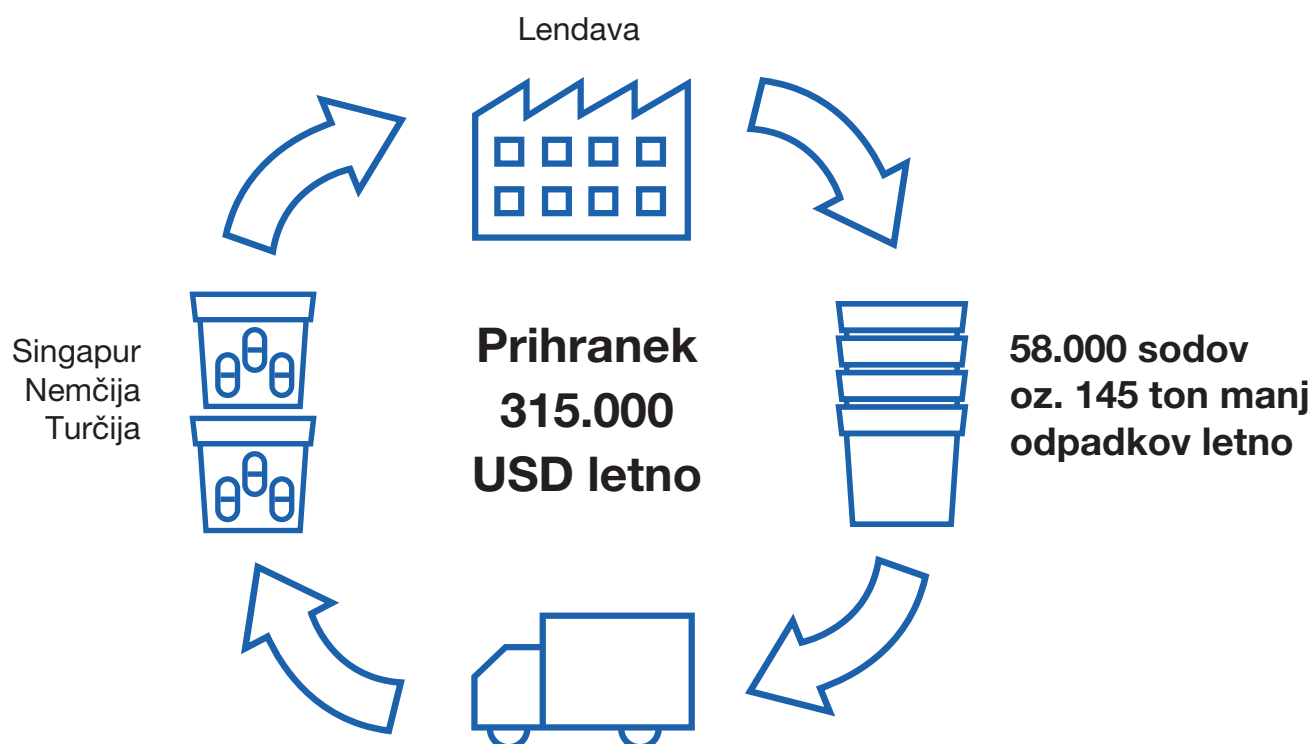
Pri tem si prizadevamo, da bi bila embalaža izdelana iz čim bolj naravnih materialov in učinkovito zasnovana. Prav tako mora izpolnjevati ustrezna regulatorna in tržna merila, ustrezati zahtevam izdelka in potrošnika ter dosegati stroškovno dostopnost. Embalaža mora biti okolju prijazna skozi celoten življenjski cikel, zato je pomembno, da z njo tudi po uporabi pravilno in odgovorno ravnamo.

Novartisova politika trajnostne rabe embalaže opredeljuje načela njenega oblikovanja in proizvodnje. Sandozov globalni pakirni katalog poleg tega predpisuje celovit izbor priporočenih materialov za ovojnino, pri čemer upošteva zavezujočo hierarhijo ravnanja z odpadki ter dimenzije in oblike primarnih ter sekundarnih ovojnin. Vodilo smernic je, da mora ovojnina ob izpolnjevanju vseh regulatornih zahtev povzročiti čim manj odpadkov, poraba energije za njeno izdelavo pa mora biti čim nižja.

Skladno s postavljeno hierarhijo ravnanj z odpadki vseskozi dodatno iščemo priložnosti tudi za ponovno uporabo embalaže v sistemu krožnega gospodarstva. Na lokaciji Lendava smo tako v letu 2021 vzpostavili projekt ponovne uporabe plastičnih in kovinskih sodov med Novartisovimi lokacijami v Singapurju, Nemčiji in Turčiji. S tem smo 145 ton embalaže, ki bi sicer postala odpadek, preusmerili v ponovno uporabo.

Prav tako v Lendavi smo pri pakiranju izdelka Neoral zamenjali prednatisknjene zlate pokrivne folije s srebrno folijo za spletni tisk. S tem smo standardizirali primarno ovojnino, zmanjšali zasedenost v skladišču ter privarčevali pri nakupu materiala in v celotni dobavni verigi ustvarili prihranke energije, vode in izpustov v ozračje.

Prihranek pri ponovni uporabi plastičnih in kovinskih sodov

Prihranek pri zamenjavi zlate prednatisnjene pokrivne folije s srebrno

Prihranki dobavitelja

-7 % energije
-1 % vode

Prihranki lokacije Lendava

133.000 USD prihrankov pri nakupu materiala
1,4 tone lažji material
300 palet manj pripeljanih v skladišče

Skupni prihranki v celotni vrednostni verigi

44 t emisij CO₂ manj

Energija

Poraba energije

V letu 2021 je bila skupna poraba energije na ravni Leka za 0,73 % oz. 9.761 GJ nižja kot v prehodnem letu. Za izboljšanje energetske učinkovitosti smo na vseh štirih lokacijah pripravili in izvedli večje število projektov. Z njimi smo skupaj prihranili **40.752 GJ (3,1 %) energije** in preprečili 3.456 t CO_{2e} v ozračje.

Večletni pregled porabe energije in emisij ogljikovega dioksida spremljamo z izhodiščnim letom 2016. V primerjavi z energetskega izhodiščem se je tako skupna poraba energije nekoliko zvišala (za 0,87 %), poraba kupljene energije (brez topil) pa se je kljub rasti proizvodnje na večini lokacij zmanjšala za 2,48 %. Prav tako postopno zmanjšujemo emisije CO₂, ki so v letu 2021 predstavljale za **8,54 % nižjo obremenitev okolja** v primerjavi z izhodiščnim letom 2016.

Skupno porabo energije smo v primerjavi z letom 2020 zmanjšali na lokacijah Prevalje (za 1,60 %), Ljubljana (za 1,5 %) in Lendava (za 0,8 %). V Mengšu se je poraba energije nekoliko povečala (za 0,40 %), kar gre pripisati trendu proizvodnje energetske bolj intenzivnih izdelkov.

V primerjavi z izhodiščnim letom 2016 smo skupno porabo energije zmanjšali na lokacijah Prevalje (za 15 %), Ljubljana (za 6 %) in Mengeš (za 2 %). V Lendavi se je skupna poraba energije v tem obdobju povečala za 14 %, predvsem zaradi posebnosti tehnološkega procesa, kjer poteka proizvodnja farmacevtskih učinkovin, ki je v nasprotju z ostalimi lokacijami volumno zelo visoka.

Skupna poraba energije⁴⁵

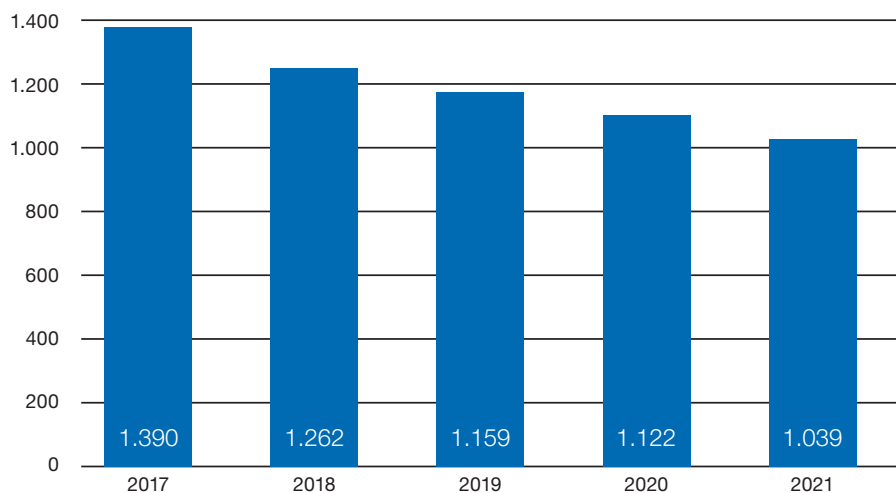
Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2017	GJ	439.585	451.273	364.479	66.156	1.321.493
2018	GJ	470.766	441.039	364.387	63.013	1.339.204
2019	GJ	469.189	442.506	370.440	62.747	1.344.882
2020	GJ	476.617	429.384	365.986	57.245	1.329.232
2021	GJ	472.710	422.979	367.451	56.331	1.319.470

* V tabeli so zajeta vsa goriva/energenti, ki so vstopali v procese izrabe energije. Pri tem upoštevamo zgornjo kurilnost/HHV – High Heating Value.

V prehodnih poročilih smo učinkovitost na energetskega področju prikazovali na enoto izdelka (v tonah), kar pa zaradi zelo raznolikega portfelja izdelkov na lokacijah ne izkazuje ustrezne primerjave med leti. V pričujočem poročilu prikazujemo učinkovitost rabe energentov v Leku

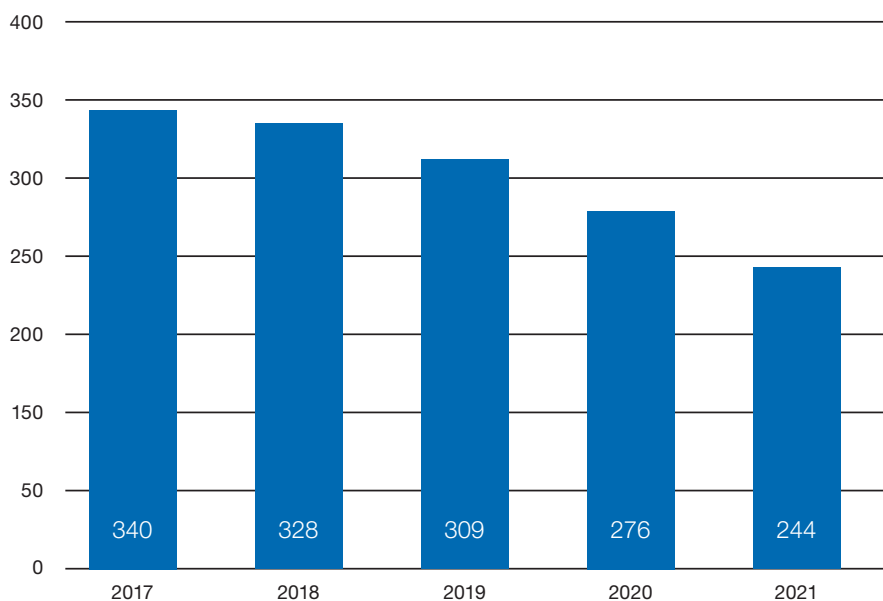
glede na čiste prihodke in število zaposlenih. Glede na čiste prihodke se je raba energentov v 2021 izboljšala za 7 %, v primerjavi z izhodiščnim letom 2016 pa za 29 %. Glede na število zaposlenih se je učinkovitost v letu 2021 povečala za 13 %, v primerjavi z letom 2016 pa za 34 %.

Učinkovitost rabe energentov (GJ) glede na čiste prihodke (mio. EUR) v Leku⁴⁶

45 GRI GS 302-1

46 EMAS – glavni kazalnik, GRI GS 302-3

Učinkovitost rabe energentov (GJ) glede na število zaposlenih (FTE) v Leku*

* Podatek za leto 2019 je spremenjen zaradi napake pri izračunu v predhodnih poročilih.

Poraba energije, pridobljene iz odpadnih topil v Lendavi in Mengešu

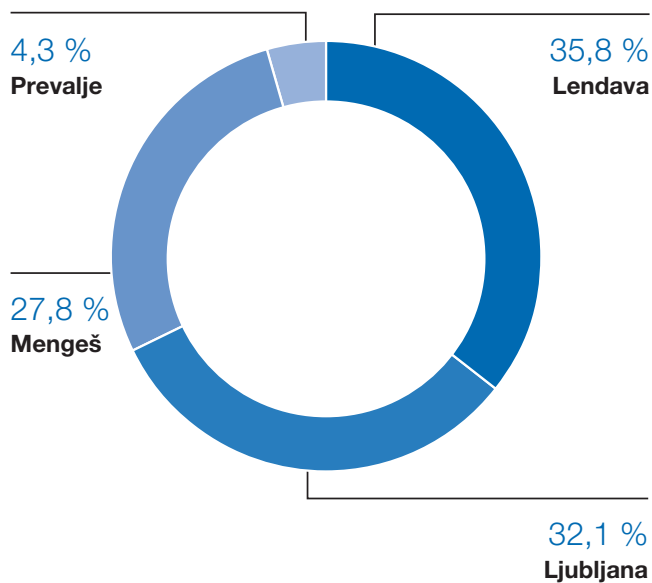
Leto	Enota	Lendava	Mengeš	Lek (skupaj)
2017	GJ	4.658	57.082	61.740
2018	GJ	26.578	50.441	77.019
2019	GJ	30.364	63.542	93.906
2020	GJ	26.963	83.739	110.702
2021	GJ	24.208	83.734	107.942

Z uporabo odpadnih topil za namen pridobivanja pare zmanjšujemo potrebe po primarnem viru (zemeljski plin).

Poraba energije, pridobljene iz biomase v Lendavi

Leto	Enota	Lendava
2017	GJ	4.191
2018	GJ	4.612
2019	GJ	3.417
2020	GJ	5.086
2021	GJ	5.035

Porazdelitev rabe energije po lokacijah

V celotni porabi energije ima najvišji delež Lendava (35,8 %), sledijo Ljubljana z 32,1 %, Mengeš s 27,8 % in Prevalje s 4,3 %.

Raba električne energije⁴⁷

Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2017	GJ	221.602	176.139	124.772	26.431	548.943
2018	GJ	230.964	173.551	127.633	26.250	558.397
2019	GJ	229.513	175.873	129.703	23.980	559.070
2020	GJ	225.772	173.497	123.232	22.913	545.415
2021	GJ	234.715	168.011	124.273	22.236	549.235

Električna energija predstavlja glavni vir energije za pogon proizvodne opreme, pripravo in distribucijo energetskih medijev za proizvodnjo (komprimirani zrak, hladilni mediji ...), razsvetljavo po objektih ter hlajenje neproizvodnih objektov.

Raba električne energije se je v primerjavi z letom prej nekoliko povečala (0,70 %) in je stabilna od referenčnega leta 2016, kljub znatno povečani proizvodnji in večjemu številu zaposlenih.

Porazdelitev energije po energentih

Največji delež med porabljenimi energenti, ki jih kupujemo na trgu, dosega električna energija z 42 % ter zemeljski plin z 32 %. Energenta predstavljata primarni vir energije za tri proizvodne lokacije. Specifična je lokacija Ljubljana, kjer poleg omenjenih energentov dodatno kupujemo še tehnološko paro, ki predstavlja 14-odstotni delež, ter ogrevno vodo s 4-odstotnim deležem.

Lokaciji Mengeš in Lendava poleg zemeljskega plina za proizvodnjo pare v sosežigu uporabljata tudi odpadna

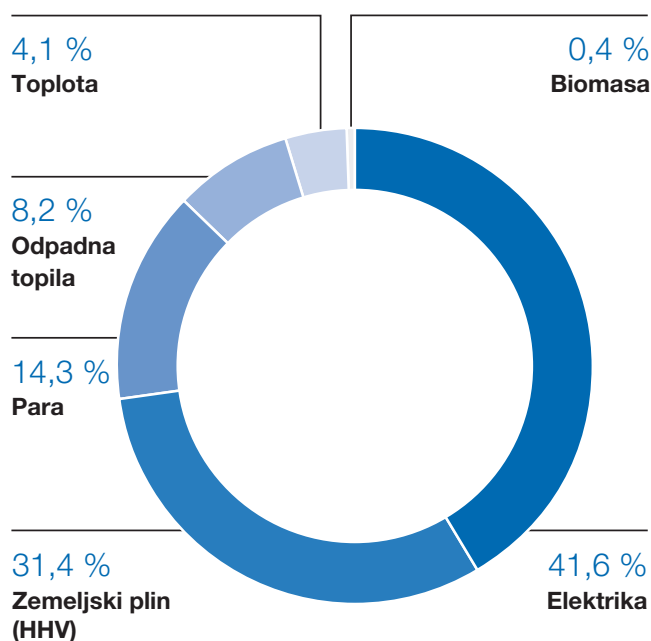
topila iz proizvodnje. Njihov delež v celotni porabi energentov predstavlja 8 % in se povečuje. Samo na lokaciji Mengeš z odpadnimi topili nadomestimo 35 % energije, potrebne za proizvodnjo pare.

Delež obnovljivih virov energije na lokaciji Lendava znaša 0,4 %, pridobivamo pa jih s sežigom organskih odpadkov iz fermentacijske proizvodnje.

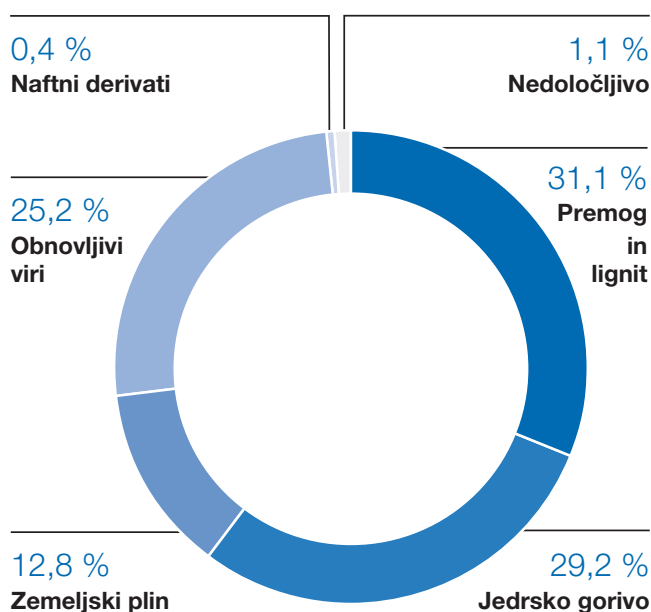
Porazdelitev porabljene energije po energentih v letu 2021

Energent	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
Elektrika	GJ	234.715	168.011	124.273	22.236	549.235
Zemeljski plin (HHV)	GJ	208.752	12.061	159.444	34.094	414.350
Toplota	GJ	0	53.573	0	0	53.573
Para	GJ	0	189.335	0	0	189.335
Odpadna topila	GJ	24.208	0	83.734	0	107.942
Biomasa	GJ	5.086	0	0	0	5.035
SKUPAJ	GJ	472.760	422.979	367.451	56.331	1.319.470

Porazdelitev porabljene energije po primarnih energentih v letu 2021

Sestava proizvodnih virov nabavljene električne energije*48

* Podatki o sestavi primarnih virov za proizvodnjo električne energije, ki smo jih prejeli od ponudnika električne energije, so za leto 2020. V času izdelave poročila podatkov za leto 2021 še ni bilo na voljo.

Izboljšave energetske učinkovitosti⁴⁹

Za izboljšanje energetske učinkovitosti smo v letu 2021 izvedli več projektov, ki so ustvarili skupne energijske prihranke v višini 40,7 TJ in posledično zmanjšali za 3.456 ton emisij CO₂ v ozračje. Skupni prihranek ocenjenih projektov predstavlja 3,1 % prihranka celotne letne porabe energije.

	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
Prihranek iz energetskih projektov (GJ)	4.450	20.056	13.619	2.628	40.752
Znižanje TGP iz energetskih projektov (t CO ₂)	320	2.224	846	66	3.456

Na učinkovitost končne rabe energije v proizvodnih in neproizvodnih prostorih pomembno vplivajo regulacija, nadzor ter obratovanje energetskih sistemov, če pri tem izvajamo predhodno projektno zasnovo in njihovo dimenzioniranje. Vsi projekti so kompleksni, celotni učinek izvedenih ukrepov pa je viden šele v daljšem časovnem obdobju. V nadaljevanju so našti večji projekti, s katerimi smo izboljšali energetsko učinkovitost posameznih sistemov in naprav:

- ureditev sistema kondenzata tehnične pare,
- razširitev meja vlage v proizvodnih prostorih,
- optimizacija delovanja hladilnih sistemov,
- optimizacija delovanja distribucije hladilnih vod,
- optimizacija delovanja HVAC-sistemov,
- zamenjava dotrajane in energetske potratne opreme z novo (toplotni izmenjevalniki, parne armature, nova hladilna enota, distribucijske črpalke ipd.),
- zamenjava razsvetljave z LED-sijalkami,
- pristop k vpeljavi digitalizacije (npr. ureditev avtomatskega krmiljenja na PCS-toplotni postaji),
- optimizacija in posodobitev energetskih postaj,
- rekonstrukcija sistema komprimiranega zraka z zamenjavo dotrajane postaje z novo energetsko učinkovitejšo,
- zamenjava fermentorskega motorja z novim, energetsko učinkovitejšim,
- aktivni energetski menedžment – redno spremljanje obratovalnih parametrov energetskih sistemov in več iniciativ za optimizacije izboljšanja delovanja sistemov.

Priznanje za energetsko učinkovito podjetje

Naše prizadevanje za trajnostni razvoj in odgovorno rabo energije je bilo prepoznano tudi širše. Osvojili smo nagrado za energetsko učinkovito podjetje leta, ki jo podeljujeta združenje energetskih menedžerjev in strokovnjakov Slovenije ter časnik Finance.

Nagrada potrjuje naše okoljsko odgovorno ravnanje, saj z večjo učinkovitostjo pri porabi energetskih virov ustvarimo tudi manj izpustov toplogrednih plinov v ozračje. V prihodnosti želimo doseči ogljično nevtralnost vseh lokacij in v pogodbah z dobavitelji uveljaviti okoljska merila. Postopno prehajamo na obnovljive vire energije in načrtujemo, da bomo ogljično nevtralni skozi celotno oskrbno verigo. Pri tem je ključna okoljsko zavedna kultura zaposlenih, ki je trdno vpeta v inovativen Novartisov projekt krožnega gospodarstva.

Priznanje za energetsko učinkovito podjetje leta sta prejela Robert Hribar, vodja Inženiringa za Slovenijo (levo), in Gašper Antičević, vodja Novartisovih Tehničnih storitev v Sloveniji.

Voda⁵⁰

Farmacevtska proizvodnja, v primerjavi z nekaterimi drugimi industrijami, ni vodno intenzivna dejavnost. Kljub temu pa je zanjo izrednega pomena dostop do sveže vode dobre kakovosti. Zavezani smo k učinkoviti in varni uporabi vode v celotnem življenjskem ciklu zdravila. Njeno porabo dosledno načrtujemo, spremljamo in nadzorujemo. Z rednimi monitoringi količin spremljamo njeno dobavo in porabo, z monitoringi količin in parametrov onesnaženosti pa odpadne vode.

Oskrbo s pitno vodo zagotavljamo iz javnega vodovodnega omrežja in lastnih vrtin. Vzpostavljen imamo nadzor pretokov in količin na ključnih odzemnih mestih, kar nam omogoča, da vsako povečanje pitne vode takoj opazimo in raziščemo vzroke.

Pitno vodo glede na tehnološki namen v proizvodnem procesu dodatno prečistimo. Farmacevtske vode v svoji uporabi zahtevajo zelo visok standard kakovosti. Pomemben vidik priprave in distribucije tovrstnih farmacevtskih vod je nadzorni krmilni sistem, s katerim zagotavljamo optimalno pripravo in rabo v proizvodnem procesu.

Odpadne tehnološke vode so po nastanku lahko odpadne vode iz čistilnih postopkov, stranski produkt iz proizvodnje intermediatov in učinkovin, odpadne vode iz priprave farmacevtskih vod ali odpadne vode iz priprave pare. Večje količine vode uporabljamo povsod tam, kjer je treba hladiti tehnološke procese oz. prostore. V teh primerih gre za nekontaktno vodo, kjer sta pomembna parametra količina in temperatura vode, ne pa toliko kakovost.

Poleg letne ocene tveganja učinkovin v vodnem okolju zelo pazljivo spremljamo izpuste v vode, vpeljujemo ukrepe, ki zagotavljajo zmanjševanje izpustov antibiotikov v vode, in spremljamo najnovejše objavljene študije.

Učinkovitost rabe vode

Velik pomen namenjamo skrbi za izboljšanje učinkovitosti rabe vode, ki je ena najpomembnejših naravnih dobrin. Kljub nekoliko spremenjenim naborom izdelkov in povečani intenziteti proizvodnje je bila poraba vode v letu 2021 višja le za 0,5 %. Učinkovitost rabe vode se je na ravni Leka znižala za 4 %, predvsem zaradi povečanja porabe v Mengšu. Vse ostale lokacije so porabo vode zmanjšale in izboljšale njeno učinkovitost.

Za optimizacijo porabe tehnološke in pitne vode v podjetju smo poskrbeli z naslednjimi ukrepi:

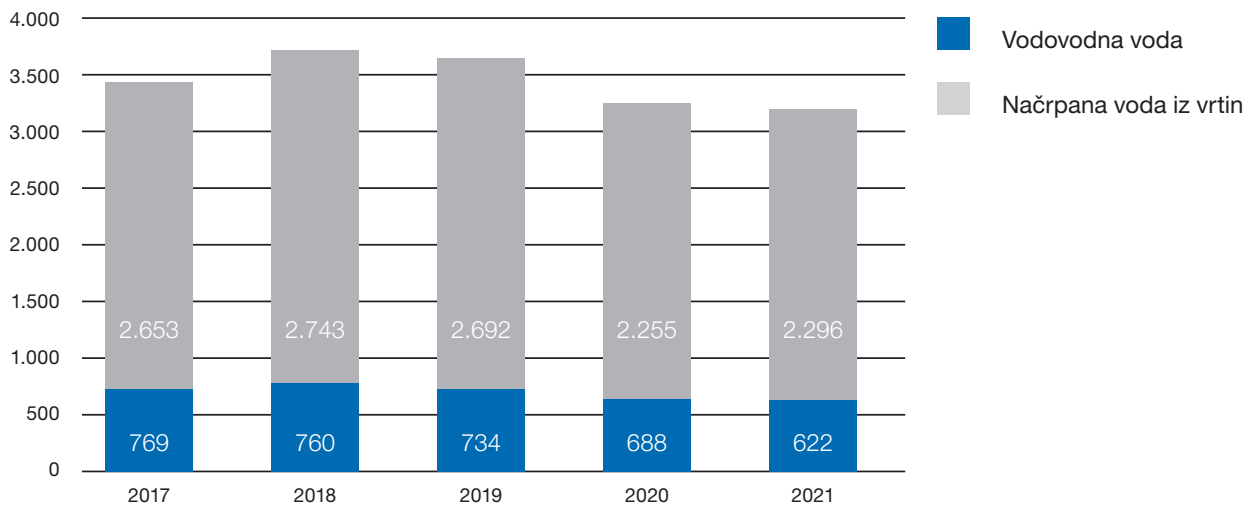
- z optimizacijo pretokov hladilnih voda;
- s ponovno uporabo vode (RO, hladilni sistemi, kondenzat);
- z optimizacijo porabe vode v energetskih sistemih in sistemih za pripravo farmacevtskih voda;
- s pravočasno menjavo iztrošene opreme;
- s prevezavo tehnoloških porabnikov na vodnjaško vodo;
- z aktivnim spremljanjem porabe – pravočasno ukrepanje in odpravljanje puščanj;
- z ozaveščanjem zaposlenih o varčevanju z vodo.

Poraba vode v 1.000 m³⁵¹

Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2017	1.000 m ³	1.323	574	1.488	37	3.422
2018	1.000 m ³	1.347	605	1.490	37	3.479
2019	1.000 m ³	1.337	574	1.475	40	3.425
2020	1.000 m ³	1.260	523	1.123	36	2.943
2021	1.000 m³	1.257	508	1.160	33	2.957

⁵⁰ GRI GS 303-1, 303-2

⁵¹ EMAS – glavni kazalnik, POR OI 21, GRI GS 303-3

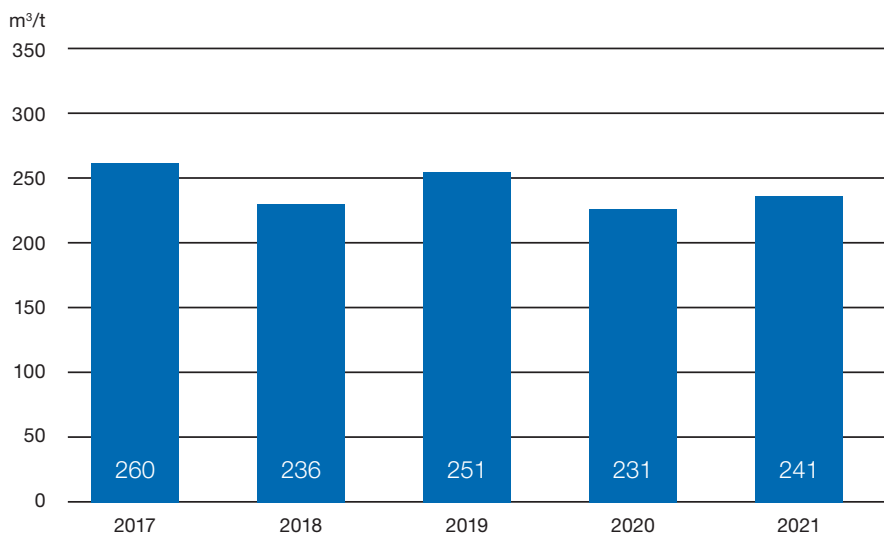
Viri oskrbe z vodo v 1.000 m³

Učinkovitost rabe vode na proizvedeno enoto* 52

Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2017	m ³ /t	1.173	214	672	18	260
2018	m ³ /t	912	200	769	18	236
2019	m ³ /t	1.135	209	614	27	251
2020	m ³ /t	1.051	187	683	28	231
2021	m ³ /t	930	189	836	21	241

* V tabeli prikazujemo učinkovitost rabe zgolj onesnažene vode (brez hladilnih vod).

Učinkovitost rabe vode na proizvedeno enoto

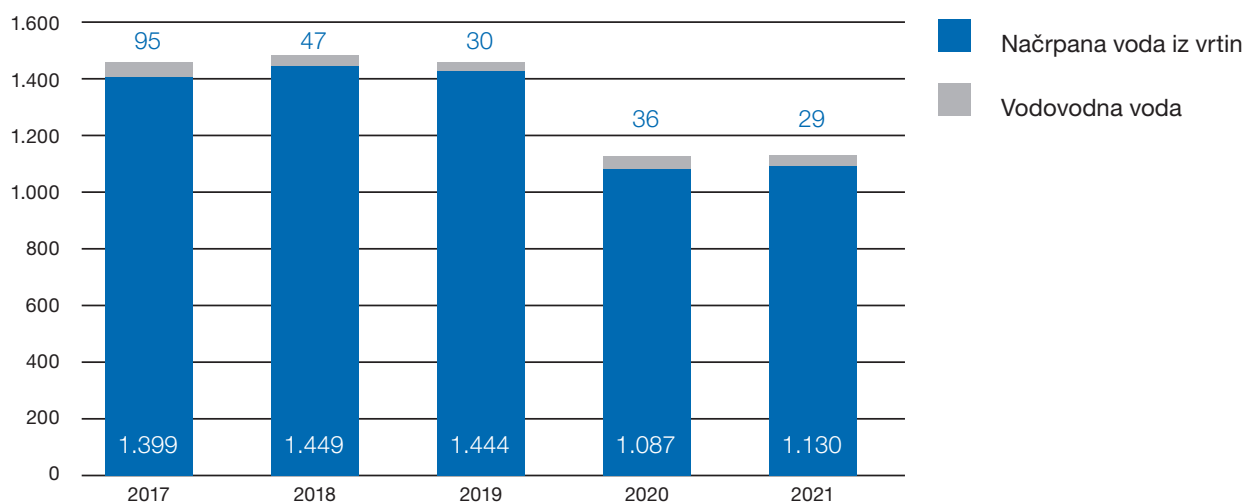

Viri vodne oskrbe

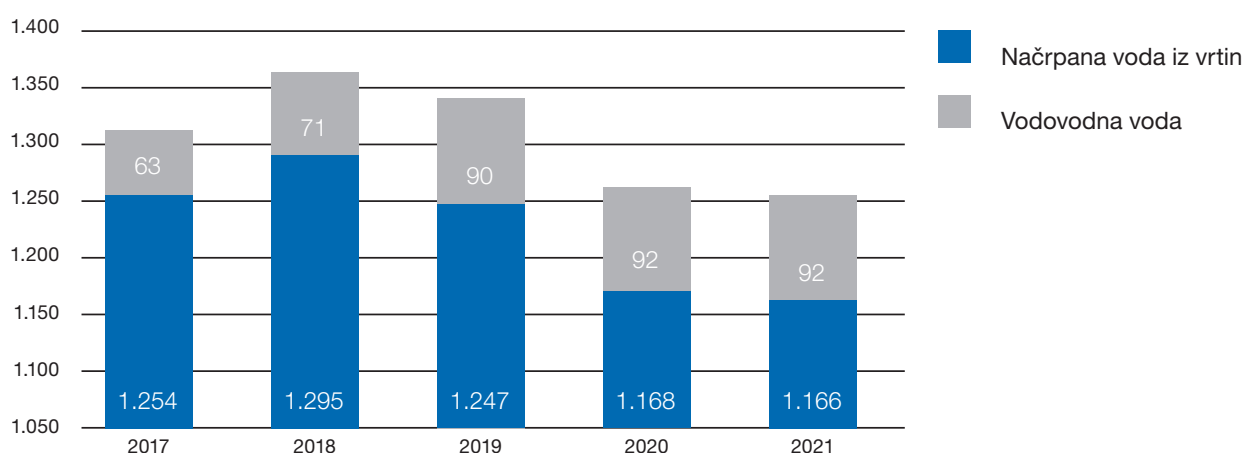
V **Lendavi** in **Mengšu** poleg vodovodne vode uporabljamo tudi vodo iz lastnih vrtin. Načrpano vodo iz vrtin uporabljamo v tehnološke namene, za kar imamo pridobljena ustrezna vodna dovoljenja ministrstva za okolje in prostor.⁵³ S pomočjo monitoringa podzemnih vod, ki poteka s tlačnimi sondami neprekinjeno, enkrat na uro skozi vse leto določamo kote ravni podzemnih vod, njihovo smer in gradient. Za obratovalni monitoring

onesnaženosti podzemnih vod imamo izvrtane piezometre. V piezometrih, ki sta južno od naše lokacije (izhodne vode), je kakovost podzemne vode boljša kakor kakovost vode v piezometrih severno od lokacije (vhodne vode). V Mengšu smo rabo vode iz javnega vodovoda v petih letih zmanjšali za dobrih 69 %, v zadnjem letu za 19 %. Poraba vode iz lastnega črpaljšča je bila v 2021 višja za 4 %. V Lendavi smo tako rabo pitne vode kot vode iz lastnega črpaljšča ohranili na ravni predhodnega leta.

Količine in viri oskrbe z vodo na lokaciji Mengeš v 1.000 m³⁵⁴

Količine in viri oskrbe z vodo na lokaciji Lendava v 1.000 m³⁵⁵

⁵³ Vodna dovoljenja št. 35536-20/2008, 35536-45/2012-5 in 35536-65/2013-8

⁵⁴ GRI GS 303-3

⁵⁵ GRI GS 303-3

Recikliranje in ponovna uporaba

V proizvodnji poskušamo odpadno vodo v čim večji meri ponovno uporabiti, s čimer zmanjšujemo njeno končno porabo. To zagotavljamo z doslednim ločevanjem neonesnaženih tokov odpadnih voda od ostalih tokov, ki zahtevajo čiščenje. Delež reciklirane vode vseskozi povečujemo, pri čemer je vodilna lokacija Mengeš. Reciklirano vodo največkrat uporabljamo za hlajenje procesov.

Na lokaciji Mengeš imamo vzpostavljen trinivojski sistem hladilnih vod z različnimi temperaturnimi režimi. Pri tem se voda iz enega sistema pretaka v sistem z višjo temperaturo, del vode (preliv) pa odteka v kanalizacijo. Ocenjujemo, da se približno vse hladilne vode uporabijo vsaj dvakrat.

Odpadki

Ravnanje z odpadki⁵⁶

Osnova krožnega gospodarstva, ki je tudi del Novartisove okoljske strategije, so ločeno zbiranje in sortiranje ter ponovna uporaba odpadkov. Pri ravnanju z odpadki upoštevamo predpisano hierarhijo ravnanja z odpadki, pri čemer pozornost namenjamo zlasti možnosti zmanjšanja odpadkov pri viru nastanka, ponovni uporabi in recikliranju ter uporabi odpadkov za gorivo. Odlagamo zgolj manjši delež nenevarnih, komunalnih odpadkov.

Vzpostavljen imamo načrt gospodarjenja z odpadki glede na vrsto, količino/trende in vire nastajanja odpadkov. Načrt, ki smo ga pripravili v okviru sistema ravnanja z okoljem, predvideva tehnične in organizacijske ukrepe za preprečevanje nastanka odpadkov. Za že nastale odpadke pa nas usmerja k njegovi pripravi za ponovno uporabo, recikliranje ali predelavo z drugimi postopki. Nenevarnih odpadkov ne odlagamo na odlagališča, skladno z Novartisovo politiko pa si prizadevamo tudi za zmanjševanje količin nenevarnih odpadkov za odlaganje.

Večina odpadkov nastane med proizvodnjo, nekateri pa občasno pri čiščenju in vzdrževanju tehnoloških naprav

ter strojev, čiščenju lovilnikov olj, izvajanju gradbenih del, zamenjavi fluorescenčnih cevi, menjavi tonerjev itd.

Skupna količina odpadkov se je v letu 2021 zmanjšala za 2,2 %. Pri tem smo občutno (za 34 %) zmanjšali količine nevarnih odpadkov, medtem ko smo količino nenevarnih odpadkov, kjer večino predstavlja biorazgradljivi odpadni micelij iz lendavske proizvodnje, povečali za 2 %.

Pri podatkih za lendavsko lokacijo moramo prav tako upoštevati, da se s širitvijo proizvodnje Trdnih izdelkov povečujejo tudi količine odpadkov, a se njihova količinska realizacija skladno z Novartisovimi navodili ne upošteva in s tem ne prikazuje v izračunih učinkovitosti posameznih kazalnikov.

Kot je razvidno iz spodnjih tabel, je delež nenevarnih odpadkov več kot 92-odstoten, skoraj v celoti (99,5 %) ga recikliramo oz. ponovno uporabimo. Biorazgradljivi odpadki predstavljajo 81 % vseh odpadkov v Leku.

Odpadki po sestavi v letu 2021 v t

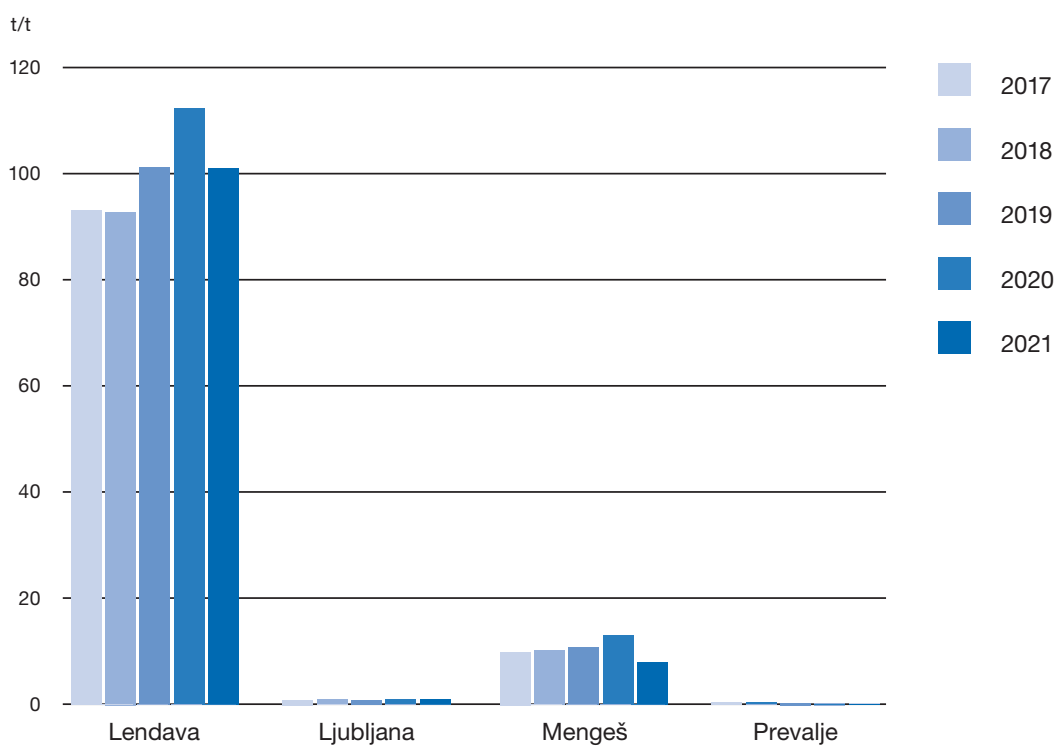
	Nastali odpadki	Odpadki, predani v recikliranje in pripravo za ponovno uporabo	Odpadki, predani v sežig, sosežig ali na odlagališče*
Nearni odpadki	3.179	1.738	1.441
Nenevarni odpadki	37.926	37.633	293
Skupaj	41.106	39.371	1.734

* Na odlagališče predajamo zgolj nenevarne odpadke.

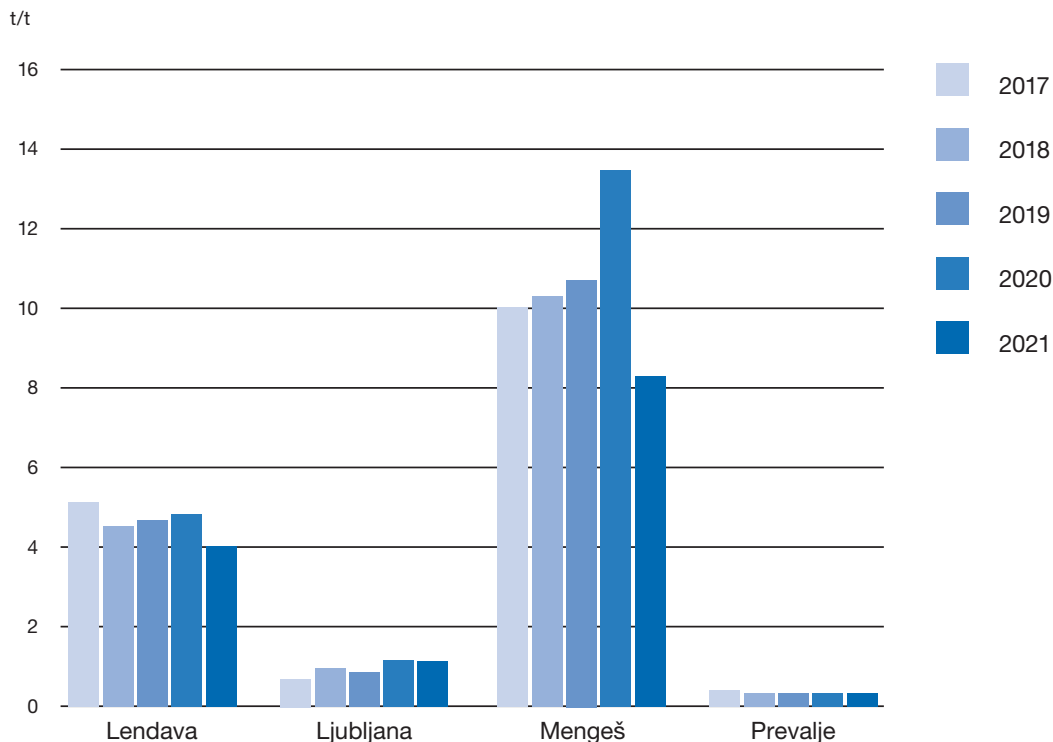
Sestava nastalih odpadkov, po lokacijah v t

	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
Nevarni odpadki					
2017	182	654	4.208	186	5.230
2018	183	902	3.893	193	5.171
2019	61	784	4.777	229	5.851
2020	79	1.109	3.451	186	4.826
2021	52	959	1.994	174	3.179
Nenevarni odpadki					
2017	27.674	2.651	802	642	31.768
2018	28.544	2.254	600	591	31.989
2019	30.346	2.088	747	502	33.684
2020	33.851	2.181	730	459	37.221
2021	34.752	2.222	592	360	37.926

Količina odpadkov na t proizvoda – učinkovitost

Količina odpadkov na t proizvoda – učinkovitost/brez odpadnega micelija

Odstranjevanje nevarnih odpadkov⁵⁷

Na področju nevarnih odpadkov so naši cilji preprečevanje in zmanjševanje njihovega nastajanja ter nenehno povečevanje njihovega deleža za recikliranje ali energetske izrabo. Količino nevarnih odpadkov smo v letu 2021 zmanjšali za 34 %, kar je posledica spremembe portfelja in razvoja izdelkov, ki potrebujejo manj topil, ter izboljšane izrabe odpadkov v energetske namene na naših lokacijah. Pri tem moramo del zmanjšanja pripisati tudi za 4 % manjši količinski proizvodnji. Nekoliko bolj ustrezno stanje prikazuje kazalnik učinkovitosti ravnanja z nevarnimi odpadki (t odpadka/t proizvoda), ki izkazuje 31-odstotno izboljšanje glede na leto 2020.

V Leku smo predelali in ponovno uporabili skoraj 90 % vseh organskih topil, v Lendavi je ta delež znašal več kot 97 %. Skupna količina nastalih odpadnih topil je bila v Mengšu za 20 % manjša, delež ponovno uporabljenih topil pa v povprečju 57 %, pri nekaterih procesih ta delež znaša skoraj 95 %.

V Mengšu predstavljajo 82 % vseh nevarnih odpadkov visokoenergetska odpadna topila. S sosežigom z

zemeljskim plinom smo jih odstranili 2.489 ton, kar je enakovredno okoli 35 % primarne energije za pridobivanje pare za oskrbo procesov z energijo na lokaciji. S predelavo odpadnih topil zmanjšujemo porabo energenta za pripravo pare, prevoze odpadnih topil in posledično izpuste CO₂. Skupno smo na lokacijah Mengeš in Lendava v energetske namene predelali 3.453 ton visokoenergetskih odpadnih topil. Preostanek odpadnih topil oddajamo pooblaščenim družbam, ki odstranijo odpadke na okoljsko sprejemljiv način, največkrat z uporabo odpadka kot gorivo po postopku R1.

V Ljubljani smo za 13 % zmanjšali količino nevarnih odpadkov, ki sicer predstavljajo 30-odstotni delež vseh odpadkov na lokaciji. Količinsko so med njimi najpomembnejši izmet iz proizvodnje in izdelki s pretečenim rokom uporabe oziroma zdravila, vrnjena s trga. Na prevaljski lokaciji predstavljajo nevarni odpadki 33 % vseh odpadkov in so se glede na preteklo leto zmanjšali za dobrih 6 %.

⁵⁷ POR OI 5, GRI GS 306-1, 306-2, 306-3, 306-4, 306-5

Nevarni odpadki predani v recikliranje in pripravo za ponovno uporabo v t*

	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2017	t	0	273	2.048	0	2.321
2018	t	0	574	1.860	33	2.467
2019	t	1	650	2.073	61	2.785
2020	t	0	832	1.233	67	2.132
2021	t	18	797	854	69	1.738

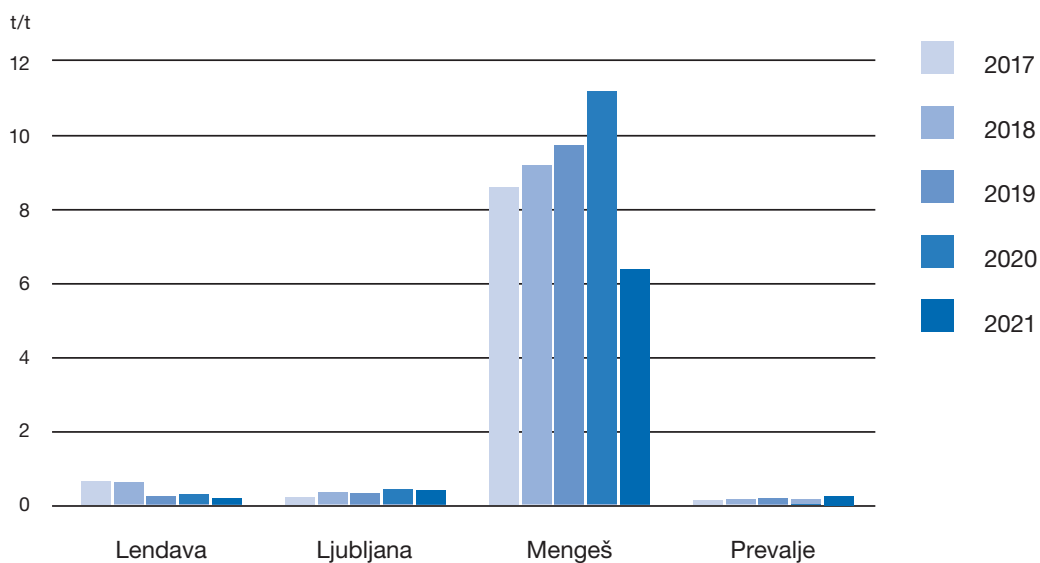
* Podatek prikazuje količine nevarnih odpadkov, ki smo jih predali zunanjim pooblaščenim izvajalcem.

Nevarni odpadki predani v sežig in sosežig v t*

	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2017	t	182	380	2.161	186	2.908
2018	t	183	328	2.034	160	2.704
2019	t	60	134	2.704	168	3.066
2020	t	79	277	2.218	120	2.694
2021	t	34	162	1.140	105	1.441

* Podatek prikazuje količine nevarnih odpadkov, ki smo jih predali zunanjim pooblaščenim izvajalcem.

Količina predanih nevarnih odpadkov na t proizvoda – učinkovitost

Odstranjevanje nenevarnih odpadkov⁵⁸

Nenevarni odpadki predstavljajo dobrih 92 % vseh Lekovih odpadkov. Količina teh je bila v letu 2021 za slaba 2 % višja zaradi večje količine odpadnega micelija v Lendavi.

Dobrih 81 % vseh Lekovih odpadkov je biološko razgradljivih, predvsem odpadni micelij lendavske proizvodnje in blato Čistilne naprave Lendava, zanemarljiv delež pa predstavljajo še odpadki iz čajnih kuhinj. Biorazgradljive odpadke predajamo v bioplinarne, kjer iz različnih organskih substratov in odpadkov proizvajajo bioplin. Električna energija, proizvedena v generatorjih iz bioplina z visokim odstotkom metana, sodi med obnovljive vire električne energije.

Komunalni odpadki predstavljajo 0,4 % nenevarnih odpadkov, od teh jih odlagamo samo 16 %. Delež odpadne embalaže, ločeno zbrane po frakcijah (papir, plastika, les, kovina, steklo), predstavlja slabih 10 % nenevarnih odpadkov in se je v primerjavi z letom 2020 zmanjšal za 3 %. Odpadno embalažo večinoma recikliramo, enako tudi gradbene odpadke. Ostale nenevarne odpadke odstranjujejo pooblaščenca podjetja s sežigom.

Količina vseh nenevarnih odpadkov po lokacijah v t

Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)	Lek (nenevarni odpadki brez embalaže, ki se reciklira)
2017	t	27.674	2.651	802	642	31.768	27.622
2018	t	28.544	2.254	600	591	31.989	28.041
2019	t	30.346	2.088	747	502	33.684	29.950
2020	t	33.851	2.181	730	459	37.221	33.378
2021	t	34.752	2.222	592	360	37.926	34.199

Nenevarni odpadki predani v recikliranje in pripravo za ponovno uporabo v t

	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2017	t	27.337	2.593	714	588	31.232
2018	t	28.409	2.247	557	535	31.748
2019	t	30.088	2.083	682	461	33.314
2020	t	33.656	2.151	657	419	36.882
2021	t	34.601	2.150	547	335	37.633

Nenevarni odpadki predani v sežig in sosežig v t

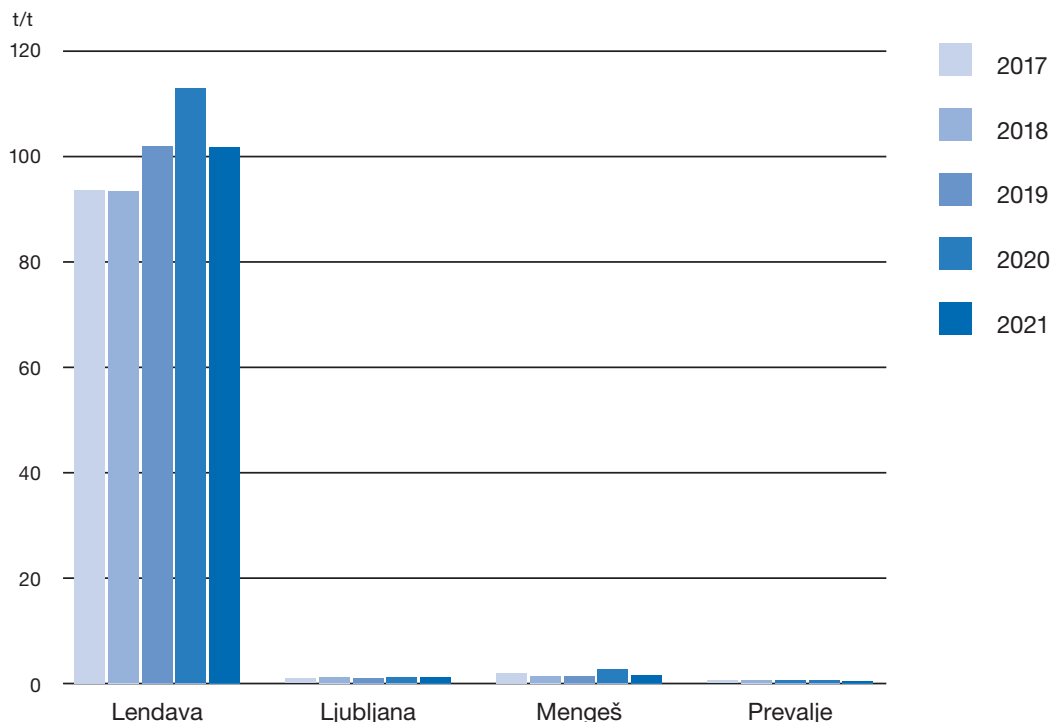
	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2017	t	240	55	83	37	414
2018	t	1	3	40	41	85
2019	t	0	1	62	28	91
2020	t	1	28	68	28	124
2021	t	1	69	41	15	126

Nenevarni odpadki predani na odlagališča v t

	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2017	t	97	4	5	17	123
2018	t	134	4	3	15	156
2019	t	258	3	4	13	278
2020	t	195	3	5	13	215
2021	t	151	3	3	11	167

⁵⁸ GRI GS 306-1, 306-2, 306-3, 306-4, 306-5

Količina nenevarnih odpadkov na t proizvoda – učinkovitost

Emisije v zrak⁵⁹

Omejevanje emisij v ozračje je pomemben del Novartisove strategije okoljske trajnosti, ki do leta 2025 predvideva, da naj bi dosegli ogljično nevtralnost v vseh svojih dejavnostih (neposredne in energetske posredne emisije toplogrednih plinov), do leta 2030 pa ogljično nevtralnost v celotni vrednostni verigi, torej tudi v naši dobavni verigi. Naš cilj do leta 2040 pa je postati podnebno nevtralni (net-zero).

Zmanjšanje emisij v zrak dosegamo predvsem z učinkovitejšo rabo energentov, s čimer izboljšujemo tudi energetske učinkovitost, poudarek pa je na uporabi obnovljivih virov energije.

Emisije v zrak skrbno spremljamo, tako organska kot anorganska onesnaževala. K nastanku kislega dežja največ prispevajo anorganska onesnaževala zraka, kot so žveplov dioksid (SO_2) in dušikovi oksidi (NO_x). Onesnaževala zraka, kot so delci, hlapne organske spojine (HOS) in NO_x , so skupaj s sončno svetlobo predhodniki tvorbe ozona in smoga ter posledično povezanih škodljivih vplivov na okolje.

Ločeno spremljamo toplogredne emisije in emisije iz nepremičnih naprav ter ozonu škodljive snovi iz klimatskih in hladilnih naprav. Med emisijami iz nepremičnih naprav so osrednjega pomena emisije hlapnih organskih snovi (HOS) in prahu. Merilna mesta za zajem vzorcev za analizo in meritve vsebnosti snovi in/ali prahu v zraku so postavljena na tehnoloških napravah ter linijah, kjer je v izstopnem zraku pričakovati emisijo hlapnih organskih snovi, prašnih

delcev ali drugih snovi. Za vse odvode so izdelane predpisane ocene emisij snovi in/ali prahu. Dodatno se osredotočamo na preprečevanje razpršenih emisij HOS in njihovo zbiranje pri viru za namen čiščenja, kolikor je to razumno mogoče.

Emisije organskih snovi zmanjšujemo z uporabo različnih naprav: naprave za termično oksidacijo (izgorevanje) plinov, absorberje, pralnice plinov, biofiltre in druge.

Skladnost celotnih emisij HOS z mejno vrednostjo emisij, izraženih v odstotkih vnosa organskih topil, dokazujemo na podlagi rezultatov občasnih meritev, bilance topil, ocene razpršenih emisij in ostalih podatkov. Za nove naprave upoštevamo mejno vrednost emisij 5 %, za obstoječe naprave pa 15 % glede na vnos topil v napravo. Emisije HOS v zajetih odpadnih plinih ne presegajo mejnih koncentracij, ki znašajo 20 mg C/m³.

Skladnost z mejno vrednostjo vzdržujemo tudi za celokupni prah, pri čemer mejna vrednost znaša 150 mg/m³. Pri masnem pretoku celotnega prahu, ki presega 0,2 kg/h, mejna vrednost znaša 20 mg/m³.

Pri napravah za termično izgorevanje emisij poleg HOS, izraženih kot celokupni ogljik (TOC), merimo tudi emisije dušikovih oksidov in ogljikovega monoksida ($\text{MV} = 100 \text{ mg/m}^3$). Obratovanje teh naprav po omenjenih parametrih je prav tako zakonsko skladno.

⁵⁹ EMAS – glavni kazalnik, POR OI 7, POR OI 10, GRI GS 103-1, 103-2, 103-3

Emisije pri sežigu in sosežigu

Sežig odpadkov izvajamo v Lendavi, kjer sežigamo zgolj odpadke iz lastne proizvodnje. S tem omogočamo učinkovito vodenje in nadzor delovanja sežigalnice zaradi natančnega poznavanja sestave odpadkov. Nabor in količina odpadkov za sežig sta opredeljena v dovoljenju, ki ga je izdala Agencija RS za okolje.

Sosežig odpadkov poteka v Mengšu, kjer uporabljamo lastna odpadna, visokoenergetska nehalogenirana topila v dveh od štirih kurilnih naprav, ki za primarni vir energije uporabljajo zemeljski plin. Monitoring vseh izpustov snovi v zrak redno izvaja zunanja pooblaščenca ustanova.

S tehnološkimi rešitvami in trajnimi meritvami skrbimo, da so naše emisije stalno pod nadzorom in v okviru dovoljenih meja. Nastavljene mejne vrednosti namreč preprečujejo, da bi proces sosežiga/sežiga odpadkov potekal zunaj dovoljenih meja.

O količinah in vrstah odstranjenih odpadkov redno poročamo pristojnemu ministrstvu. Predmet poročanja in inšpekcijskega nadzora so tudi vsi emisijski monitoringi tako trajnih kot občasnih meritev iz naprav za sosežig oziroma sežigalnice.

Lokaciji sta kot upravljavki industrijskih kompleksov, ki izvajajo eno ali več dejavnosti iz Uredbe ES

št. 166/2006, obvezani poročati o količinah izpustov onesnaževal Evropskemu registru izpustov in prenosov onesnaževal (E-PRTR).

Žveplov dioksid⁶⁰

Na naših lokacijah nastajajo emisije žveplovega dioksida (SO₂) v majhnih količinah. Te so posledica termične obdelave hlapnih organskih spojin, sežiga, sosežiga in obratovanja kurilnih naprav. Zakonodaja zaradi majhnih količin ne predpisuje več obveznega monitoringa parametra SO₂ iz RTO-naprav in kurilnih naprav, če upravljavec naprav najmanj enkrat letno zagotovi nastavitev zgorevanja, ki jo izvede pooblaščen servis proizvajalca naprave.

Na podlagi predpisanih monitoringov iz sežiga in sosežiga odpadkov pridobivamo podatke o količinah emisij, ki se gibljejo na meji določitve. Zaradi občasnih nihanj pri izgorevanju odpadkov, ki vsebujejo žveplo, lahko te emisije tudi variirajo, vendar znotraj predpisanih mejnih vrednosti. Zemeljski plin po izjavi dobavitelja ne vsebuje žvepla.

Podatki o količinah emisij SO₂ po posameznih letih izhajajo iz podatka o koncentraciji na posameznih merilnih mestih in časa obratovanja posamezne naprave. Njihove emisije so bile v 2021 nižje za dobrih 82 %.

Emisije žveplovega dioksida (SO₂)

Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)	Učinkovitost (Lek) (kg SO ₂ /t proizvoda)
2017	t	0,0000	0,0000	0,0006	0,0062	0,0068	0,0014
2018	t	0,0000	0,0240	0,0258	0,0062	0,0560	0,0109
2019	t	0,0000	0,0120	0,0000	0,0069	0,0189	0,0038
2020	t	0,4778	0,0160	0,0000	0,0580	0,5518	0,1174
2021	t	0,0300	0,0210	0,0000	0,0470	0,0980	0,0218

Dušikovi oksidi

Tudi emisije dušikovih oksidov v zrak nastajajo pri sežigu in sosežigu odpadkov ter obratovanju kurilnih naprav. Emisije dušikovih oksidov redno nadziramo na vseh lokacijah. Skupna količina teh emisij se je v letu 2021 zmanjšala za 19 %.

Emisije dušikovih oksidov (NO_x)⁶¹

Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (Skupaj)	Učinkovitost (Lek) (t NO _x /t proizvoda)
2017	t	17,97	0,05	11,34	2,46	31,83	0,006
2018	t	17,26	2,26	16,20	2,47	38,18	0,008
2019	t	17,28	1,14	12,26	2,68	33,36	0,007
2020	t	11,35	1,50	14,98	5,2	33,03	0,007
2021	t	10,69	1,58	12,09	2,5	26,86	0,006

60 EMAS – glavni kazalnik, POR OI 7, GRI GS 305-7

61 EMAS – glavni kazalnik, POR OI 8, GRI GS 305-7

CO₂ in drugi toplogredni plini

Na naših lokacijah nastajajo neposredne emisije CO₂ (TGP1) predvsem pri izgorevanju goriva, sežigu/ predelavi gorljivih organskih snovi, proizvodnih procesih (npr. fermentacija) in uporabi službenih avtomobilov. V skupino virov neposrednih emisij CO₂ (TGP1)⁶² uvrščamo tudi nekatere druge pline, ki jih uporabljamo ali nastajajo v naših procesih, kot so:

- didušikov oksid (N₂O) v ekvivalentih CO₂,⁶³
- fluorirani ogljikovodiki (hidrofluorogljiki – HFC) v ekvivalentih CO₂,⁶⁴ in
- drugi toplogredni plini (metan in druge) v ekvivalentih CO₂,⁶⁵

V skupino virov neposrednih emisij CO₂ uvrščamo tudi nekatere druge pline, ki jih uporabljamo ali nastajajo v naših procesih.

CO₂ uvrščamo med vire posrednih toplogrednih plinov (TGP2) v primerih, ko nastaja kot ekvivalent nabavljeni električni energiji, dobavljeni toploti in pari na lokacijah, kjer poteka njihova proizvodnja.

Ogljikov dioksid in drugi plini, ki prispevajo k učinku tople grede⁶⁶

	Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)	Učinkovitost (Lek) (t CO ₂ /t proizvoda)
TGP1	2017	t CO ₂	12.161	2.610	14.146	2.097	31.014	6,3
	2018	t CO ₂	13.213	2.261	13.916	1.846	31.237	6,1
	2019	t CO ₂	13.693	2.569	14.627	1.944	32.833	6,6
	2020	t CO ₂	14.134	2.675	14.551	1.719	33.080	7,0
	2021	t CO₂	13.453	2.590	14.549	1.702	32.294	7,2
TGP2	2017*	t CO ₂	0	25.911	0	0	25.911	5,3
	2018	t CO ₂	17.066	39.047	9.432	1.940	67.484	13,2
	2019	t CO ₂	16.961	39.275	9.585	1.772	67.593	13,5
	2020	t CO ₂	16.685	37.816	9.107	1.695	65.302	13,9
	2021	t CO₂	17.345	30.150**	9.184	1.643	58.323	13,0

* Nakup zelenih certifikatov za leto 2017 v celotni vrednosti emisij CO₂ iz elektrike, CO₂ na ljubljanski lokaciji pa izvira iz dobave pare in tople vode. Vrednosti so korigirane glede na Trajnostno poročilo za leto 2017, ker so bila potrjena o izvoru kupljena šele konec leta 2018.

** Za lokacijo Ljubljana je za leto 2021 upoštevan nakup zelene energije, in sicer za paro v deležu 6,78 % in za toplo vodo v deležu 100 %.

Pri zgorevanju zemeljskega plina je pri izračunu TGP1 upoštevana vrednost 55,29 kgCO₂/GJ (0,199044 kgCO₂/kWh), kar zajema spodnjo kalorično vrednost zemeljskega plina v kWh (LHV).

V fakturah se obračunava zgornja kalorična vrednost (HHV) in znaša 49,9076 kgCO₂/GJ (0,179667 kgCO₂/kWh). Razmerje med spodnjo in zgornjo kalorično vrednostjo (LHV/HHV) za Lekove preračune in poročanja znaša 0,90265 kWh/kWh.

62 POR OI 10

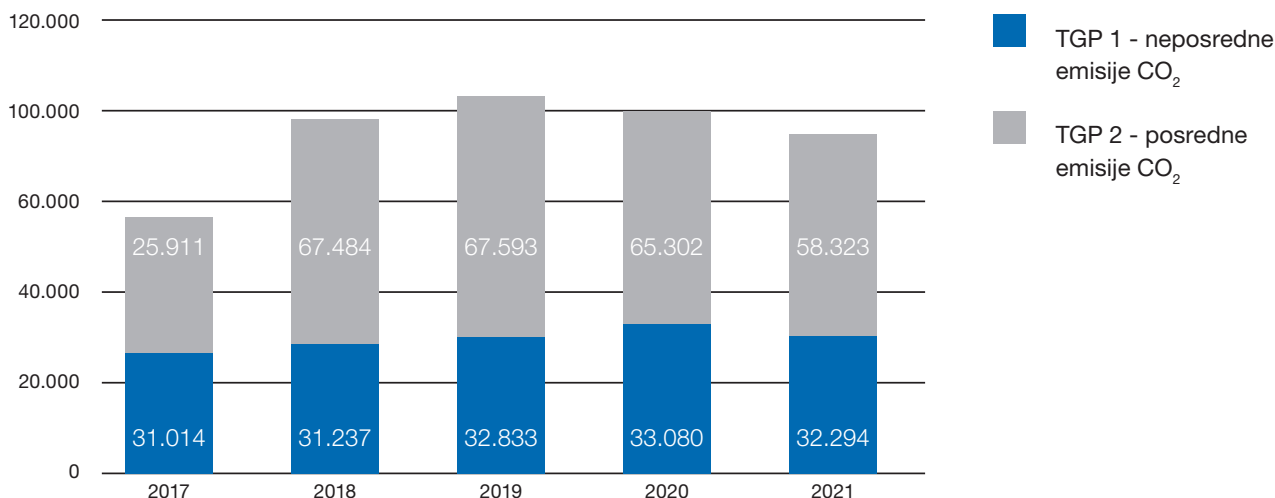
63 POR OI 11

64 POR OI 12

65 POR OI 13

66 GRI GS 305-1, 305-2, 305-4

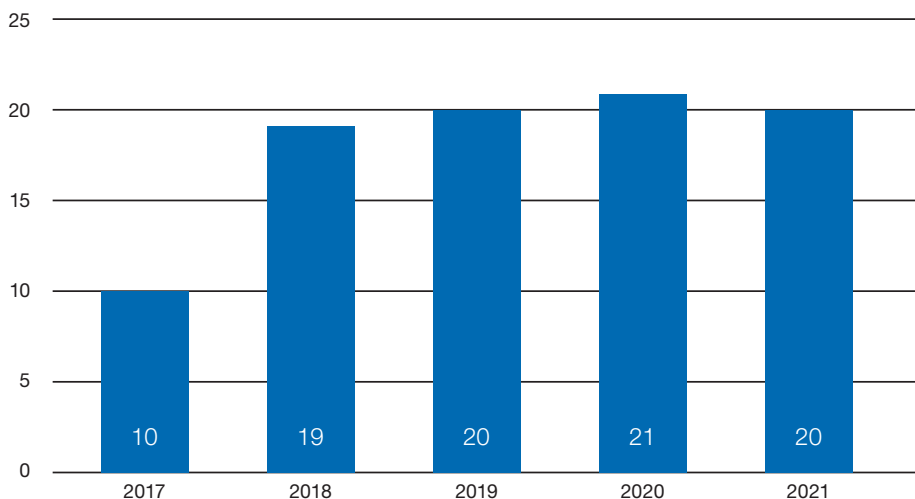
Skupne emisije toplogrednih plinov v Leku (v tCO₂e)

Skupno količino emisij TGP smo v letu 2021 zmanjšali za 7,9 %. Količine neposrednih emisij TGP1 smo v letu 2021 zmanjšali za 2,4 %, količine posrednih emisij TGP2 pa za 10,7 %, kar je predvsem posledica večje nabave zelene energije na ljubljanski lokaciji. Izboljšala se je tudi učinkovitost na tono proizvoda, in sicer za 4,8 %. Povečuje se trend uvajanja novih izdelkov z visoko dodano

vrednostjo, ki so energetske zahtevnejši in proizvedeni v manjših volumnih. Zaradi tega smo si za prednostno nalogo postavili omejevanje teh emisij s sistematičnim energetske upravljanjem, spremembami procesov, uvajanjem novih tehnoloških rešitev v fazi razvoja/prenosa izdelkov ter z vgradnjo energetske in okoljske učinkovitih naprav.

Skupne emisije toplogrednih plinov v Leku – učinkovitost na enoto proizvoda (v tCO₂/t proizvoda)

Poglavitni vir emisij TGP1 so emisije, ki nastanejo pri izogrevanju zemeljskega plina v kurilnih napravah in pri sosežigu odpadnih topil (več kot 90 %). V trgovanje z emisijskimi kuponi CO₂ sta vključeni lokaciji Lendava in Mengeš. V skladu z zakonodajo smo o emisijah zavezani poročati ministrstvu za okolje in prostor ter plačevati okoljsko dajatev.

Novartis se je odločil, da za slovenske lokacije za leti 2018 in 2019 ne kupi potrdil o izvoru za porabljeno električno energijo, kar pomembno vpliva na povišanje skupnih emisij TGP2. Pri izračunu in poročanju smo za obdobje od 1. 1. 2018 do 31. 12. 2021 uporabili vrednost 0,0739 tCO₂/GJ ali 0,26604 kg/kWh, ki jo določajo Novartisove smernice za Slovenijo.

Hlapne organske spojine – HOS⁶⁷

V letu 2021 smo skupno količino emisij hlapnih organskih spojin (HOS) znižali za 30 % in s tem izboljšali učinkovitost na tono proizvoda za 27 %, kar je posledica predvsem zmanjšane uporabe organskih nehalogeniranih topil v Mengšu in nemotenega delovanja lendavske RTO-naprave.

S sistematično zamenjavo halogeniranih organskih topil z nehalogeniranimi vseskozi zmanjšujemo emisije halogeniranih HOS, ki zdaj predstavljajo manj kot 0,5 % emisij vseh HOS. Tako smo uporabo halogeniranih topil na Prevaljah že pred leti popolnoma ukinili z dokončno zamenjavo metilenklorida z etanolom, v Mengšu pa ukinili eno od proizvodenj, ki je v tehnološkem procesu uporabljala metilenklorid. Na mengeški lokaciji deluje tudi

naprava za izločanje halogeniranih topil iz odvodnega zraka z najsodobnejšo tehnologijo kriogene kondenzacije.

Koncentracijske vrednosti zajetih emisij iz opredeljenih izpustov so primerljive z emisijami preteklih let in so pod predpisano mejno vrednostjo. Razlika lahko nastane pri nezajetih emisijah, saj je v izračunu bilance topil zaradi velikih količin pomembnih dejavnikov npr. koncentracija topila v odpadku. Variiranje merilne negotovosti pri analizi odpadnih topil lahko zato prinese znatno povečanje prikaza nezajetih emisij. Nezajete emisije poskušamo učinkovito zmanjšati z ukrepi, kot so npr. pretakanje topil iz avtociستern v skladiščne rezervoarje z ustreznimi priključki za vračanje izpodrinjenih hlapov v avtociستerno ali pregledi tesnosti nepremičnih rezervoarjev.

Skupne emisije hlapnih organskih spojin

Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)	Učinkovitost (Lek) (t HOS/t proizvoda)
2017	t	70,6	4,6	32,0	4,7	111,9	0,020
2018	t	59,3	4,8	42,1	5,2	111,4	0,022
2019	t	58,7	3,2	53,9	6,9	122,7	0,024
2020	t	45,6	3,9	50,3	3,0	102,8	0,022
2021	t	22,5	5,9	42,6	0,6	71,5	0,016

Izpusti v vode⁶⁸

Skladno z Novartisovo strategijo okoljske trajnosti si prizadevamo, da bomo do 2030 dosegli nevtralnost na vseh področjih naših vplivov na vodo ter izboljšali kakovost voda povsod, kjer delujemo. Zato veliko skrb namenjamo tudi pri izpustih v vode.

Odpadne vode odvajamo v javno kanalizacijo po tehnoloških, hladilnih in komunalnih vodih. Pred izpustom tehnoloških vod v kanalizacijo imamo na vseh lokacijah egalizacijske bazene. Na Prevaljah tehnološko odpadno vodo pred izpustom v javno kanalizacijo predobdelamo.

Padavinsko odpadno vodo, ki odteka s streh objektov, posredno ali neposredno odvajamo v vode. Odpadne vode hladilnih sistemov, ki niso onesnažene s kontaminanti (Non-Contact Cooling Water), izpuščamo po ločenem vodu in odvajamo v površinske vode (vodotoke) povsod, kjer je to mogoče.

Predpisane občasne monitoringe parametrov industrijskih odpadnih vod izvajamo na vseh lokacijah. Ta zajema stalni monitoring pretoka, pH in temperature odpadnih voda. Monitoring izvaja pooblaščen zunanji izvajalec. Mejne vrednosti so predpisane v okoljevarstvenem dovoljenju in so lahko izražene kot koncentracija snovi, kot količina snovi na maso izdelka ali surovine (emisijski faktor) ali kot maksimalna letna dovoljena količina posamezne odvedene nevarne snovi.

Že več let spremljamo vplive farmacevtskih učinkovin na vodno okolje, saj je odpornost bakterij proti antibiotikom precejšnji globalni problem. Novartis se je s podpisom deklaracije »Davos Declaration Combating Antimicrobial resistance« tudi dodatno in proaktivno zavezal, da bo na vse možne prepoznane načine preprečeval pojav odpornosti bakterij proti antibiotikom.

Iz naše dejavnosti lahko učinkovine preidejo v odpadne vode, od tu pa prek čistilnih naprav v površinske vode. Nekatere učinkovine v vodnem okolju hitro razpadejo, nekatere pa iz vode dejavno odstranjujejo mikroorganizmi. Oceno okoljskih tveganj določamo na osnovi eksperimentalnih in modeliranih podatkov o farmacevtskih učinkovinah, kot so fizikalno-kemijski podatki, podatki o usodi in obnašanju snovi v okolju ter podatki o strupenosti v vodnem okolju. Ekotoksikološke podatke učinkovin redno pregledujemo, jih ovrednotimo in ustrezno ukrepamo. Zaposlene in tudi uporabnike naših zdravil ozaveščamo ter pozivamo k odstranjevanju neuporabljenih zdravil ali zdravil s pretečenim rokom skladno z zakonsko predpisanimi načini. Študije so pokazale, da je delež farmacevtskih učinkovin, ki prihajajo v vode iz farmacevtske industrije, majhen v primerjavi z virom, ki ga predstavljajo končni uporabniki farmacevtskih izdelkov.

⁶⁷ POR.OI.9

⁶⁸ GRI GS 103-1, 103-2, 103-3

Odpadne vode

Količine hladilnih in tehnoloških odpadnih vod so se za malenkost povečale (0,5 %). Neonesnažene odpadne hladilne vode v Lendavi in Mengšu predstavljajo dobrih 62 % celotne količine uporabljenih voda.

Neonesnažene odpadne hladilne vode po uporabi odvajamo v vodotok, za kar imamo pridobljena okoljevarstvena dovoljenja.

Odpadne vode po kakovosti in destinaciji izpusto⁶⁹

	Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
Raba hladilne vode – neonesnažena							
	2017	1000 m ³	976	4,2	1.154	11	2.145
	2018	1000 m ³	1.068	36	1.159	9	2.272
	2019	1000 m ³	1.000	0	1.169	0	2.169
	2020	1000 m ³	946	0	910	0	1.856
	2021	1000 m³	940	0	894	0	1.834
Iztok			v vodotok	v kanalizacijo, čiščenje na ČN	v vodotok	v kanalizacijo	
Raba tehnološke vode – onesnažena							
	2017	1000 m ³	347	570	334	26	1.277
	2018	1000 m ³	279	569	331	28	1.207
	2019	1000 m ³	337	574	306	40	1.257
	2020	1000 m ³	314	523	214	36	1.087
	2021	1000 m³	317	508	265	33	1.123
Iztok			v kanalizacijo, čiščenje na ČN	v kanalizacijo, čiščenje na ČN	v kanalizacijo, čiščenje na ČN	v kanalizacijo	v kanalizacijo, čiščenje na ČN

Fosforjeve in dušikove spojine, kemijska potreba po kisiku

Emisije fosforjevih in dušikovih spojin ter kemijska potreba po kisiku so bile v 2021 višje, kar je posledica povišanja proizvodnje in manjše rabe vode v Lendavi.

Emisije fosforjevih spojin v vodi nastanejo zaradi ostankov anorganskih snovi iz fermentacijske proizvodnje, največ jih je v Mengšu in Ljubljani. V primerjavi z letom prej smo zabeležili 22-odstotno zvišanje količin teh spojin.

Tudi emisije dušikovih spojin v vodi nastanejo pri fermentacijski proizvodnji, njihov največji delež je v Lendavi, sledita Ljubljana in Mengeš, na Prevaljah so te emisije zanemarljive. Skupna količina teh emisij se je v letu 2021 povišala za 40 %.

Letne količine fosforjevih in dušikovih spojin se beležijo po čiščenju v čistilni napravi, zato so v veliki meri odvisne od učinkovitosti čiščenja odpadnih voda. V Mengšu odvajamo odpadno tehnološko vodo v Centralno čistilno napravo Domžale-Kamnik.

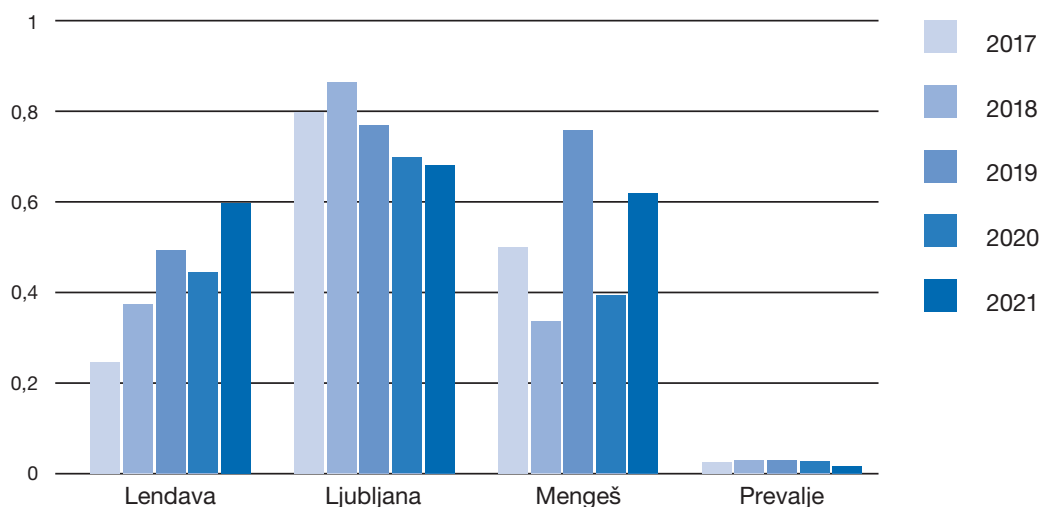
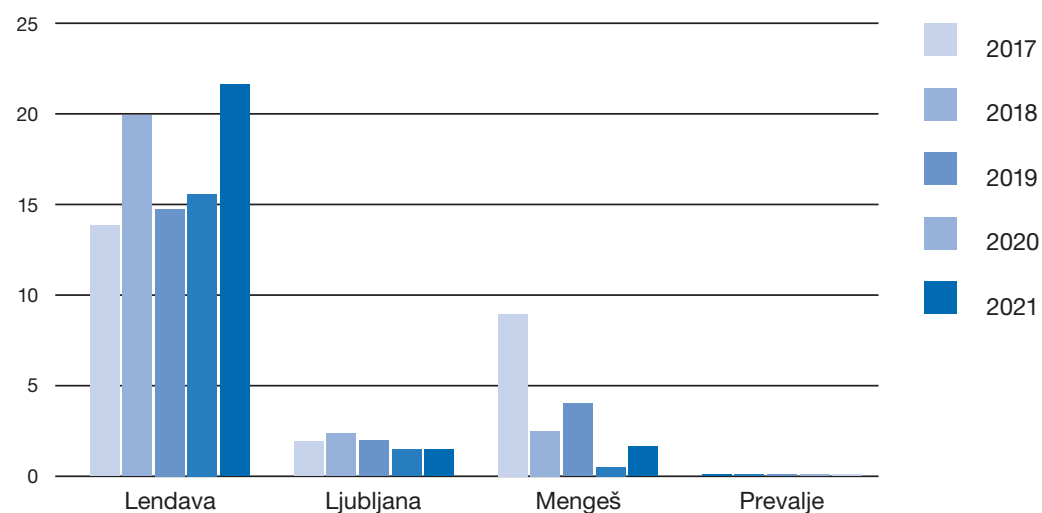
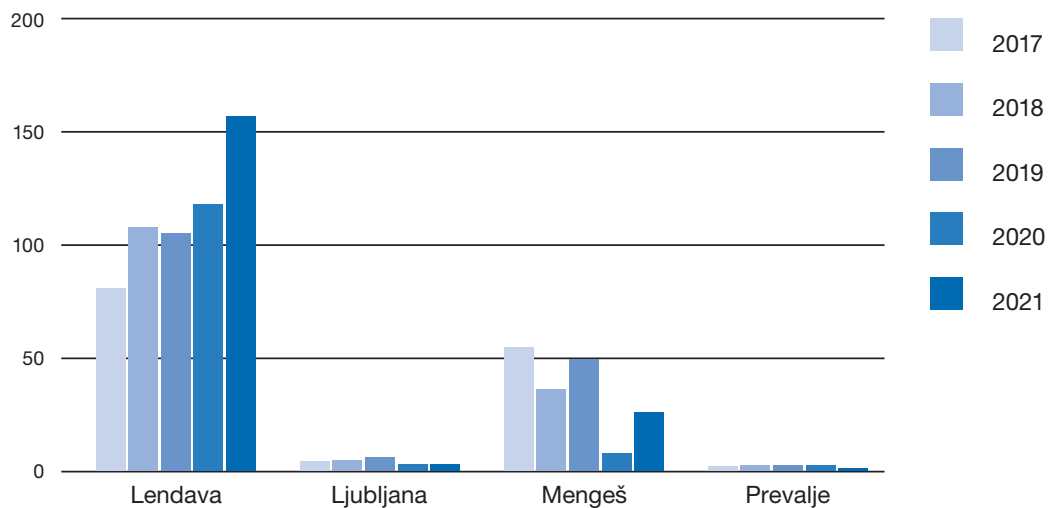
Onesnaženost z organskimi nečistočami prikazuje kazalnik kemijske potrebe po kisiku, ki odraža količino kisika, potrebno za kemijsko oksidacijo organskega onesnaženja v odpadni vodi. Obremenitvene meritve kemijske potrebe po kisiku se izvajajo na iztoku odpadnih voda v kanalizacijo. V letu 2020 se je parameter kemijske potrebe po kisiku povečal za 43 %.

Na Prevaljah in v Ljubljani so odpadne vode iz proizvodnje končnih izdelkov malo obremenjene, kar se kaže tudi v prispevku h kemijski potrebi po kisiku. Lokaciji skupaj prispevata okoli 2 % celotne onesnaženosti odpadnih voda z organskimi nečistočami.

Parametri za izračun okoljske dajatve so skupne fosforjeve in dušikove spojine v odpadnih vodah ter kemijska potreba po kisiku. Največji delež obremenitve, več kot 80-odstotni, predstavlja kemijska potreba po kisiku, fosforjeve in dušikove spojine pa imajo približno 10-odstotni delež.

Odpadne vode in vsebnost vseh treh parametrov redno nadzirajo pooblaščen izvajalci monitoringa, ki nadzor izvajajo od tri- do dvanajstkrat letno, odvisno od količine odpadnih vod na posamezni lokaciji.

69 EMAS – glavni kazalnik, GRI GS 303-4

Emisije fosforjevih spojin v odpadni vodi (v t)⁷⁰**Emisije dušikovih spojin v odpadni vodi (v t)⁷¹****Kemijska potreba po kisiku (v t O₂)⁷²**

70 POR OI 15

71 POR OI 16

72 POR OI 14

Drugi okoljski vplivi

Vonj

Vonj sprožajo različne lahkohlapne snovi, večinoma organskega porekla. Obremenitev okolja z vonjem v Sloveniji sicer ni urejena s predpisi, zato v okoljevarstvenih dovoljenjih tudi ni neposrednih zahtev v povezavi z vonjem.

V Leku imamo nameščene biofiltre skladno z dobro prakso obvladovanja emisij v okolje na vseh mestih, kjer bi se lahko pojavil moteč vonj za ljudi, ki živijo v neposredni bližini (npr. nad izravnalnimi bazeni), oz. pralnike plinov (npr. na izpustih iz fermentorjev) ter naprave za termično obdelavo odpadnih hlapnih organskih spojin iz proizvodnje. Redni monitoring emisij na teh mestih izvaja Nacionalni laboratorij za okolje in hrano (NLZOH).

Vzdrževanje čistoče lokacije in urejen način ravnanja z odpadki z rednimi odvozi z lokacij dodatno prispevajo k temu, da na lokacijah ni zaznati neprijetnih vonjav. Pritožb krajanov zaradi neprijetnih vonjav v letu 2021 nismo prejeli.

Tla

Tla predstavljajo neobnovljiv naravni vir, ki ga ogrožajo naravni degradacijski procesi, kot je erozija tal zaradi vetra ali delovanja vode, in antropogeni procesi, kot je onesnaženje tal. Najpomembnejši viri onesnaženja tal so onesnažen zrak iz industrije in gospodinjstvih kurišč (dim, saje, kisli dež), promet, intenzivna kmetijska pridelava ter divja odlagališča odpadkov.

Potencialno onesnaženje tal preprečujemo z vzpostavljenim sistemom tehničnih in organizacijskih ukrepov pri načrtovanju, gradnji, obratovanju ter vzdrževanju naprav.

Za primer razlitja so vse površine, tako notranje kot tudi zunanje, zavarovane z lovilnimi bazeni, ki preprečujejo razlitje nevarnih snovi. Naprave in opremo redno periodično pregledujemo in tako omogočamo njihovo brezhibno ter zanesljivo obratovanje.

Na lokacijah v Mengšu in Ljubljani, ki ležita na vodovarstvenem območju, redno preverjamo tesnjenje kanalizacijskih sistemov, zlasti tistih s tehnološko odpadno vodo. Na teh dveh lokacijah so omrežja hladilno-meteornih odpadnih voda opremljena z varnostno loputo (prostornina za zajem > 2.000 m³), dodatno k obvladovanju tveganja prispevata še izravnalna bazena z zadrževalnim volumnom prostornine 800 m³ v Mengšu in 400 m³ v Ljubljani.

Nevarna vedenja in stanja, ki bi lahko privedla do incidentov ter onesnaženja tal, preprečujemo tudi z rednimi varnostnimi obhodi. Med našimi najpomembnejšimi prepoznanimi možnimi viri onesnaženja tal sta skladiščenje nevarnih snovi in njihov prevoz po lokaciji.

V Leku doslej sanacijski ukrepi zaradi onesnaženja tal niso bili potrebni. V letu 2021 smo začeli aktivnosti za izdelavo posnetka ničelnega stanja tal za lokacijo Lendava.

Hrup

Čezmerna ali dolgotrajna izpostavljenost hrupu je človeku škodljiva in negativno vpliva na njegovo zdravje ter počutje, zato preprečevanju in zmanjševanju hrupa namenjamo veliko skrb že v fazi načrtovanja novih projektov. Med pripravo tehnične dokumentacije novega projekta mora pooblaščen izvajalec izdelati oceno emisij hrupa na podlagi računskih metod z modelnim izračunom.

Rezultati obratovalnega monitoringa hrupa na nobeni izmed naših lokacij ne kažejo preseganja predpisanih vrednosti, kljub temu se dodatno posvečamo zmanjševanju hrupa na obstoječih virih, tako na samem viru hrupa kot na poti širjenja hrupa.

Izkušnje iz preteklosti so namreč pokazale, da na obremenitev okolja s hrupom ne vplivata samo jakost vira hrupa in oddaljenost sprejemnika, temveč tudi frekvenca zvoka, vremenski pogoji, odboj zvoka, kraj in čas (npr. izrazito bolj moteč je hrup ponoči), različno pa je tudi doživljanje hrupa vsakega posameznika.

Naš najpomembnejši vir hrupa je delovanje fermentorjev, kompresorskih postaj in prezračevalnih ter hladilnih naprav v proizvodni dejavnosti. Tri od štirih Lekovih lokacij so umeščene neposredno ob prometne ceste, kar povečuje skupni hrup v okolju.

V letu 2021 pritožb glede hrupa v Leku nismo prejeli.

Svetlobno onesnaževanje

Zaradi različnih zakonskih določb z različnih področij je obvladovanje svetlobnega onesnaževanja velik izziv. Uredba o svetlobnem onesnaževanju namreč zahteva zmanjševanje osvetljenosti zunanjih proizvodnih površin in parkirišč, medtem ko izpolnjevanje minimalnih pogojev delovnih standardov narekuje zadostno osvetljenost.

V Leku sicer nismo dolžni zagotavljati izvedbe obratovalnega monitoringa svetlobnega onesnaževanja, saj električna moč svetilk na nobeni lokaciji ne presega 50 kW. Kljub temu imamo za svoje lokacije izdelane celovite študije obvladovanja svetlobnega onesnaževanja, pri čemer rešitve omogočajo skladnost z uredbo in zadoščajo merilom ter zahtevam za varnost in zdravje zaposlenih. Svetlobni tok svetilk smo usmerili tako, da ne seva nad horizontalo, uporabljamo pa tudi

razsvetljavo z večjo učinkovitostjo (LED) in omejujemo njeno delovanje v času manjših delovnih potreb.

Zaradi omejevanja obratovanja zunanje razsvetljave in posledično zmanjšanja osvetljenosti na določenih območjih smo na določenih mestih morali okrepiti sistem videonadzora. Z uporabo učinkovitih LED-svetilk nadaljujemo tudi pri vseh novih projektih, pri čemer smo pozorni na uporabo spektrov LED-svetlobe, ki nimajo škodljivega vpliva na živa bitja. spektr LED-svetlobe, ki nimajo škodljivega vpliva na živa bitja.

Raba tal po lokacijah⁷³

	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek
Površina celotne lokacije s parkirišči (m ²)	140.663	144.669	154.167	19.981	459.480
Od tega zelene površine (m ²)	80.560	26.350	52.030	1.430	160.370

Varnost

Varstvo pred požarom

V letu 2021 na Lekovih lokacijah nismo zabeležili večjega primera s področja varstva pred požarom. Na vseh lokacijah smo redno izvajali gasilske vaje, izvedli smo tudi letno gasilsko vajo in evakuacijske vaje na vseh lokacijah.

V Leku imamo tri prostovoljna industrijska gasilska društva, to so PIGD Lek, ki deluje na lokaciji Ljubljana in Mengeš, PIGD Lek Prevalje in PIGD Lek Lendava. Prostovoljni gasilci so svoje znanje tudi v letu 2021 izpopolnjevali v izobraževalnih centrih za zaščito in reševanje Ig, Sežana in Pekre. Društva so v sodelovanju z Izobraževalnim centrom za zaščito in reševanje Ig izvedla tematsko celodnevno vajo, na kateri so sodelovala samo Lekova društva. Tematika je bila usklajena na podlagi nevarnosti, ki so prisotne na Lekovih lokacijah, skladno s tem je bil poudarek na nevarnih snoveh in požarih v industriji.

Naši gasilci opravljajo interventna dela tudi v primerih z visokim tveganjem, kot so dela na višini ali dela v utesjenih prostorih. Za ustrezno usposobljenost smo zanje organizirali praktične treninge reševanja. V letu 2021 so se prostovoljni gasilci udeležili tudi usposabljanja v okviru Gasilske zveze Slovenije.

Na Lekovih lokacijah smo v letu 2021 izvedli tudi praktično usposabljanje za gašenje začetnih požarov s simulatorjem za gašenje začetnih požarov in zaposlenim predstavili celoten nabor gasilnih aparatov, ki se uporabljajo v proizvodnji, laboratorijih in skladiščih.

Biodiverziteteta

Vse naše lokacije ležijo na območju industrijskih con in niso umeščene na območja naravnih vrednot Natura 2000 ali na zavarovana in druga območja, pomembna za ohranjanje

biotske raznovrstnosti. Vplive našega delovanja v okolici lokacij zmanjšujemo z doslednim izpolnjevanjem vseh zakonskih zahtev ter s proaktivnimi ukrepi na področju varovanja okolja.

Biološka varnost

V Leku uporabljamo biološke dejavnike, ki so uvrščeni v 1. in 2. varnostni razred, predvsem pri proizvodnji in kontroli kakovosti. Večina bioloških dejavnikov, vključno z gensko spremenjenimi organizmi (GSO), je uvrščenih v 1. varnostni razred, kjer je verjetnost, da ti povzročijo bolezn pri ljudeh, minimalna, tveganje, da se razširijo v okolico, pa je zanemarljivo.

Biološki dejavniki in GSO 1. varnostnega razreda se v Leku uporabljajo v razvojnih oddelkih, proizvodnji in oddelkih kontrole kakovosti. Biološke dejavnike, ki so uvrščeni v 2. varnostni razred, uporabljamo v majhnih količinah v razvojnih oddelkih in oddelkih kontrole kakovosti, kjer testiramo učinkovitost izdelkov. Biološki dejavniki iz 2. varnostnega razreda lahko povzročijo bolezn pri ljudeh, vendar je v večini primerov na voljo učinkovita preventiva ali zdravljenje, tveganje, da se organizmi razširijo v okolico, pa je majhno.

Povsod, kjer zaposleni rokujejo z biološkimi dejavniki, imamo vzpostavljene stroge zadrževalne ukrepe, ki v največji možni meri preprečujejo neposredni stik zaposlenih z biološkimi dejavniki in GSO ter razširjanje organizmov v okolico. Sistem biološke varnosti je vključen v vse ravni dela in je povezan z vsemi relevantnimi Lekovimi deležniki.

S strani uprave imamo imenovanega pooblaščenca za biološko varnost, na posameznih lokacijah pa so prav tako imenovani pooblaščenca. V vsakem zaprtem sistemu, kjer ravnamo z biološkimi dejavniki, imamo opredeljena vodja projekta za delo ter skrbnika za načrt ukrepov v primeru izrednega dogodka ali nesreče.

Temeljna naloga vseh navedenih oseb je zagotavljanje varnosti za zdravje ljudi in okolja ter zagotavljanje skladnosti s slovensko zakonodajo in Novartisovimi smernicami. Učinkovitost sistema preverjamo s številnimi notranjimi presojami na različnih ravneh – Novartisove presoje, notranje presoje zaprtih sistemov s strani pooblaščenca za biološko varnost in ZVO-obhodi.

V letu 2021 smo od ministrstva za okolje in prostor pridobili dovoljenje za dve širitvi zaprtih sistemov, eno na lokaciji Ljubljana in eno na lokaciji Mengeš. Na lokaciji Mengeš smo registrirali dva nova zaprta sistema za delo z GSO, kjer so vpeljeni vsi ukrepi za delo z GSO drugega varnostnega razreda.

Varnost pri skladiščenju in distribuciji

Varno skladiščenje zagotavljamo na podlagi poznavanja nevarnih lastnosti kemikalij in njihove združljivosti. Kemikalije razvrščamo v ustrezno kategorijo nevarnosti po fizikalnih lastnostih ter nevarnosti za zdravje in okolje. Skladiščimo jih v tehnično urejenih skladiščnih conah skladno s slovensko zakonodajo in Novartisovimi smernicami. Zaposleni, ki ravnajo z nevarnimi snovmi, so praktično in teoretično ustrezno usposobljeni. V navodilih za varno delo so opisani vse nevarnosti, varnostni ukrepi in načini varnega dela. Redno nadziramo in preverjamo organizacijske ukrepe, usposobljenost zaposlenih ter upoštevanje navodil.

Skladiščenje kemikalij je opredeljeno v zakonskih določbah o tehničnih in organizacijskih ukrepih za skladiščenje nevarnih kemikalij. Skladno s stabiliziranimi pogoji imamo vpeljane najvišje tehnične in varnostne ukrepe za ohranjanje kakovosti kemikalij, ki se uporabljajo v proizvodnji. Pri pogodbenem partnerju, podjetju Kuehne+Nagel, imajo prav tako uvedene najvišje standarde varnega skladiščenja kemikalij, ki Leku zagotavljajo ohranjanje kakovosti surovin, polizdelkov in končnih izdelkov ter njihovo distribucijo za farmacevtsko proizvodnjo in kupcem.

Pri prevozu blaga sledimo smernicam zahtev za prevoz nevarnega blaga in dobri distribucijski praksi s pogodbenimi izvajalci. Blago pripravljajo in odpremljajo

usposobljeni zaposleni, ki poznajo ukrepe za njegovo varno pripravo in odpremo ter zahteve mednarodnega sporazuma za prevoz nevarnega blaga (ADR).

Za osvežitev znanja in stalni nadzor na tem področju v Leku skrbi varnostni svetovalec za prevoz nevarnega blaga. Nekatere surovine za proizvodnjo zdravil zaradi specifičnih nevarnih lastnosti potrebujejo med prevozom dodatno zaščito z embalažo in vozilo po kriterijih, določenih v sporazumu. V letu 2021 v okviru prevoza nevarnega blaga iz Lekovih proizvodnih skladišč nismo zabeležili dogodkov ali nesreč, ki bi bili posledica natovarjanja, prevoza in raztovarjanja nevarnega blaga.

Kemijska varnost

Varno delo s kemikalijami zagotavljamo s tehničnimi ukrepi, ki preprečujejo neposredno izpostavljenost, in z dosledno uporabo osebne varovalne opreme, opredeljene v oceni tveganja za delovno mesto. Z ukrepi za varno delo s kemikalijami in njihovimi nevarnimi lastnostmi zaposlene seznanjamo na stalnih usposabljanjih. Zaposleni in svetovalec za kemikalije v Leku aktivno prepoznavajo nevarne lastnosti kemikalij ter sprejemajo zaščitne ukrepe na specifičnih delovnih mestih.

Neposredno izpostavljenost kemikalijam v proizvodnji farmacevtskih učinkovin preprečujemo s sodobnimi tehnologijami. Opisi ukrepov za zaščito zaposlenih in okolja v proizvodnji farmacevtskih učinkovin so prav tako ključna vsebina registracije strateških kemikalij REACH (Registration, Evaluation and Authorization and Restriction of Chemicals) pri Evropski agenciji za kemikalije (ECHA). Registracije zagotavljajo družbi Lek nemoten uvoz in izolacijo surovin v proizvodnji farmacevtskih učinkovin.

Meritve izpostavljenosti kemikalijam v delovnem okolju

Pogostost izvajanja meritev izpostavljenosti kemikalijam na delovnih mestih je določena z evropskim standardom SIST EN 689:2018. V sodelovanju z akreditiranim izvajalcem monitoringa in akreditiranim laboratorijem sledimo zakonodajnim zahtevam za nadzor nad tehničnimi ter organizacijskimi ukrepi in jih po potrebi izboljšujemo.

Biološki monitoring

V sodelovanju z zdravnikom, specialistom medicine dela, in pristojnim medicinskim laboratorijem redno izvajamo biološki monitoring na delovnih mestih, na katerih se uporabljajo kemikalije z zavezujočimi mejnimi vrednostmi. Zaposlene ozaveščamo o pomenu biološkega monitoringa v delovnih procesih in ohranjanja zdravja ob varni uporabi kemikalij.

Delo

Zaposleni so ključnega pomena za izpolnjevanje naše vizije in namena – soustvarjati medicino za izboljšanje in podaljševanje življenja ljudi. V Leku, ki je del Novartisa, zato gradimo kulturo, ki spodbuja radovednost in raziskovanje novih načinov dela, omogoča delovno okolje, v katerem voditelji postavljajo jasne cilje, odstranjujejo ovire in sodelavcem pomagajo doseči svoje osebne cilje.

Poudarki 2021

744

novih zaposlitev. Ob koncu leta je bilo v Leku 5397 redno zaposlenih.

560

zaposlenih je koristilo starševski dopust, 11 % več kot v letu 2020. Od tega je bilo 42 % moških.

83,6

oz. 10,5 dne se je v povprečju izobraževal Lekov zaposleni, kar je 21 % več kot v letu 2021.

– 6-%

izboljšanje kazalnika LTIR. Skupno smo zabeležili 12 nezgod, ki so imele za posledico poškodbe z začasno odsotnostjo z dela.

Kadrovska politika⁷⁴

Lekova kadrovska politika izpostavlja načela sodelovanja, razvoja in odličnosti. Podpira temeljne poslovne usmeritve, naravnane k visoki stopnji inovativnosti, rasti in izboljševanju produktivnosti. Ob tem ustvarjamo okolje, ki podpira raznolikost in svobodo zaposlenih.

Prednostna naloga je oblikovanje procesov, orodij in sistemov za zaposlovanje, razvoj talentov ter načrtovanje

nasledstev, nagrajevanja dosežkov, organizacijski razvoj in izobraževanje. V letu 2021 smo med pandemijo covid-19 oblikovali nove delovne modele, ki zaposlenim omogočajo prilagajanje delovnih in zasebnih obveznosti ter s tem povečajo svojo uspešnost.

Nagrajene kadrovske prakse Novartisa v Sloveniji

Inovativne kadrovske prakse in dolgoletna prizadevanja za izboljšanje delovnega okolja se izražajo tudi v visokem ugledu družbe v javnosti.

To potrjujeta mednarodni certifikat za najboljšega zaposlovalca »Top Employer 2021« ter naziv najuglednejši delodajalec v Sloveniji. Naziv najuglednejši delodajalec, ki ga podeljuje zaposlitveni portal MojeDelo.com, smo prejeli že tretjič, mednarodni certifikat za najboljšega zaposlovalca pa drugič zapored. Certifikat »Top Employer« je namenjen podjetjem z odličnimi kadrovskimi praksami in razvojnimi programi za zaposlene ter zajema šest kadrovskih področij, sestavljenih iz 20 tem, kot so strategija za ljudi, delovno okolje, pridobivanje talentov, učenje, dobro počutje, raznolikost in vključenost ter druge. Novartis v Sloveniji je ob tej priložnosti pridobil dva naziva »Top Employer Slovenija« in »Top Employer Europe« za izstopajoče ocene na evropski ravni. V letu 2021 smo prav tako prejeli certifikat LGBT-prijazno podjetje, od leta 2007 pa smo imetnik certifikata družini prijazno podjetje.

Od leve: Luka Lamut, Darja Ferčej Temeljotov, Ognjen Jakasanovski, Paulina Pazio, Raul Lombeida Intriago, Jure Vajs in Nives Fajfar

Zaposlovanje

Število zaposlenih po načinu zaposlitve in pogodbi o zaposlitvi⁷⁵

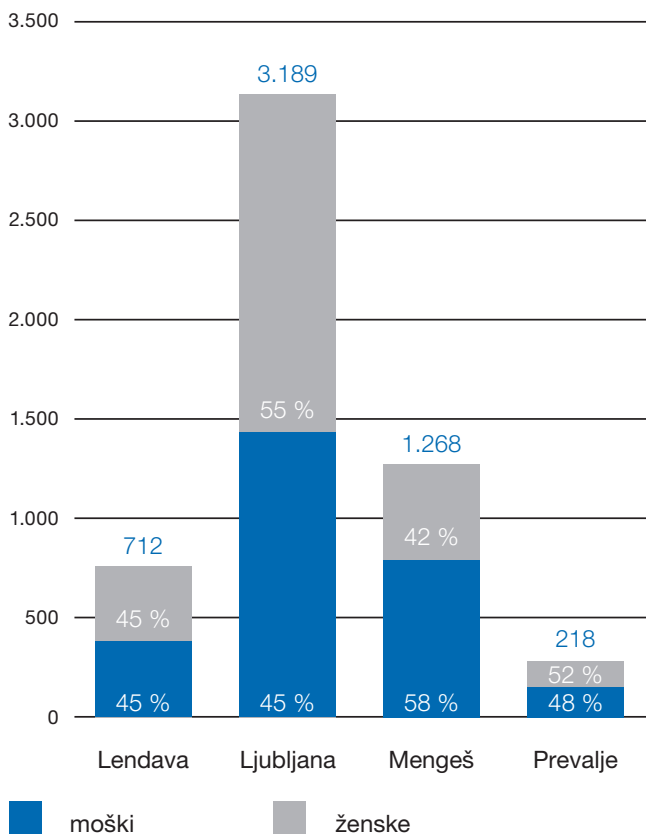
Ob koncu leta 2021 je bilo v Leku 5.397 redno zaposlenih (12 % več kot v 2020), ustvarili pa smo 744 novih delovnih mest. Delež žensk je ob koncu leta znašal 50 % in je bil za eno odstotno točko višji kot leto prej. Zaposlitev za nedoločen čas je ob koncu leta imelo 93,4 % zaposlenih, 6,6 % pa zaposlitev za določen čas. Pogodbo z nepolnim delovnim časom je imelo 1,7 % zaposlenih.

Število redno zaposlenih na 31. 12. 2021 po lokacijah in spolu

Lokacija	Moški	Ženski	Skupaj
Lendava	398	314	712
Ljubljana	1.421	1.768	3.189
Menges	741	527	1.268
Prevalje	104	114	218
Ostalo*	10	0	10
Skupaj	2.674	2.723	5.397

* Najeta skladišča (Brnik)

Število redno zaposleni po lokacijah in spolu (v %)

Število novozaposlenih v 2021 po starostnih skupinah

Starostna skupina	Št. novozaposlenih	%
18–25 let	111	14,9 %
26–30 let	261	35,1 %
31–35 let	171	23,0 %
36–40 let	93	12,5 %
41–45 let	66	8,9 %
46–50 let	33	4,4 %
51–55 let	9	1,2 %
Skupaj	744	100 %

Delež zaposlenih po kolektivni pogodbi⁷⁶

Delež zaposlenih po kolektivni pogodbi znaša 99,02 % in je ostal na ravni preteklih let.

Obveznosti iz pokojninskega načrta⁷⁷

V Sloveniji so vse obveznosti iz pokojninskega načrta opredeljene z delovno zakonodajo. Zaposlenim ob tem omogočamo tudi sodelovanje v kolektivnem pokojninskem zavarovanju, s čimer lahko prejemajo dodatno pokojnino po upokojitvi. V Leku tako vplačujemo zaposlenim mesečno premijo, ki je enaka zakonsko določenemu odstotku v višini 5,844 % bruto plače zaposlenega, ali letni znesek, ki ne sme presegati 2.819 EUR. V kolektivno dodatno pokojninsko zavarovanje je bilo ob koncu leta vključenih 97 % vseh zaposlenih.

Proces zaposlovanja in delež lokalnega kadra v višjem menedžmentu⁷⁸

Pri pridobivanju in zaposlovanju sodelavcev vselej upoštevamo kompetence, potrebne za opravljanje razpisanega delovnega mesta. Skladno z Novartisovo strategijo raznolikosti in vključenosti pa spoštujemo ter spodbujamo tudi kulturno, etnično in spolno raznolikost zaposlenih. Delež lokalnega kadra v višjem menedžmentu je bil v 2021 nekoliko nižji kot v predhodnem letu, in sicer 84,62 % (87,1 % v letu 2020).

Starševski dopust⁷⁹

Koriščenje starševskega dopusta v zadnjih petih letih narašča, prav tako ostaja visoka stopnja vrnitve na delovno mesto po njem. Starševski dopust sicer lahko koristi vsak zaposleni, ki izpolnjuje pogoje po Zakonu o starševskem varstvu in družinskih prejemkih.

⁷⁵ GRI GS 102-7, 102-8, 401-1

⁷⁶ GRI GS 102-41

⁷⁷ GRI GS 201-3

⁷⁸ GRI GS 103-1, 202-2

⁷⁹ GRI GS 103-1, 401-3

Stopnja koriščenja starševskega dopusta in vrnitve na delovno mesto

	2021	2020	2019	2018	2017
Število zaposlenih, ki so izkoristili starševski dopust	560	506	479	458	397
moški	236	219	230	219	191
ženske	324	287	249	239	206
Število in delež (v %) zaposlenih, ki so se po starševskem dopustu vrnili na delovno mesto	553 (98,7 %)	503 (99,4 %)	478 (99,8 %)	458 (100 %)	394 (99,2 %)
moški	232 (98,3 %)	219 (100 %)	229 (99,6 %)	219 (100 %)	191 (100 %)
ženske	321 (99,1 %)	284 (98,9 %)	249 (100 %)	239 (100 %)	203 (98,5 %)

Zeleni kotički na ljubljanski lokaciji

Na lokaciji Ljubljana smo uvedli tri »zeleni kotičke«, ki z delom na prostem omogočajo prijetnejše delovno okolje in spodbujajo kreativnost ter nove ustvarjalne rešitve.

Varnost in zdravje pri delu⁸⁰

Prednostne naloge na področju varnosti in zdravja so usmerjenje v ohranjanje zdravja zaposlenih ter omejevanje tveganj, ki bi lahko negativno vplivala na našo zmožnost zagotavljanja oskrbe bolnikov z izdelki. S sistemom vodenja varnosti in zdravja preprečujemo poškodbe in bolezni, povezane z delom, ter zagotavljamo varna in zdrava delovna mesta.

V Leku ustvarjamo varnostno kulturo kot temeljno vrednoto vseh zaposlenih. Osnovni stebri v letu 2021 so bili spodbujati, preprečevati in zaščititi. Pri tem smo si prizadevali z učinkovitimi preventivnimi in zaščitnimi ukrepi odpraviti kakršne koli nevarnosti ter čim bolj zmanjšati tveganja. Naš uspeh je odvisen od vodstva, zavzetosti in sodelovanja na vseh ravneh ter funkcijah organizacije, vključno z zunanjimi izvajalci.

Z zdravstveno oceno, ki je sestavni del izjave o varnosti, prepoznavamo, odpravljamo in zmanjšujemo vse oblike tveganja za zaposlene. Vse sprejete preventivne ukrepe v ocenah tveganja redno izvajamo.

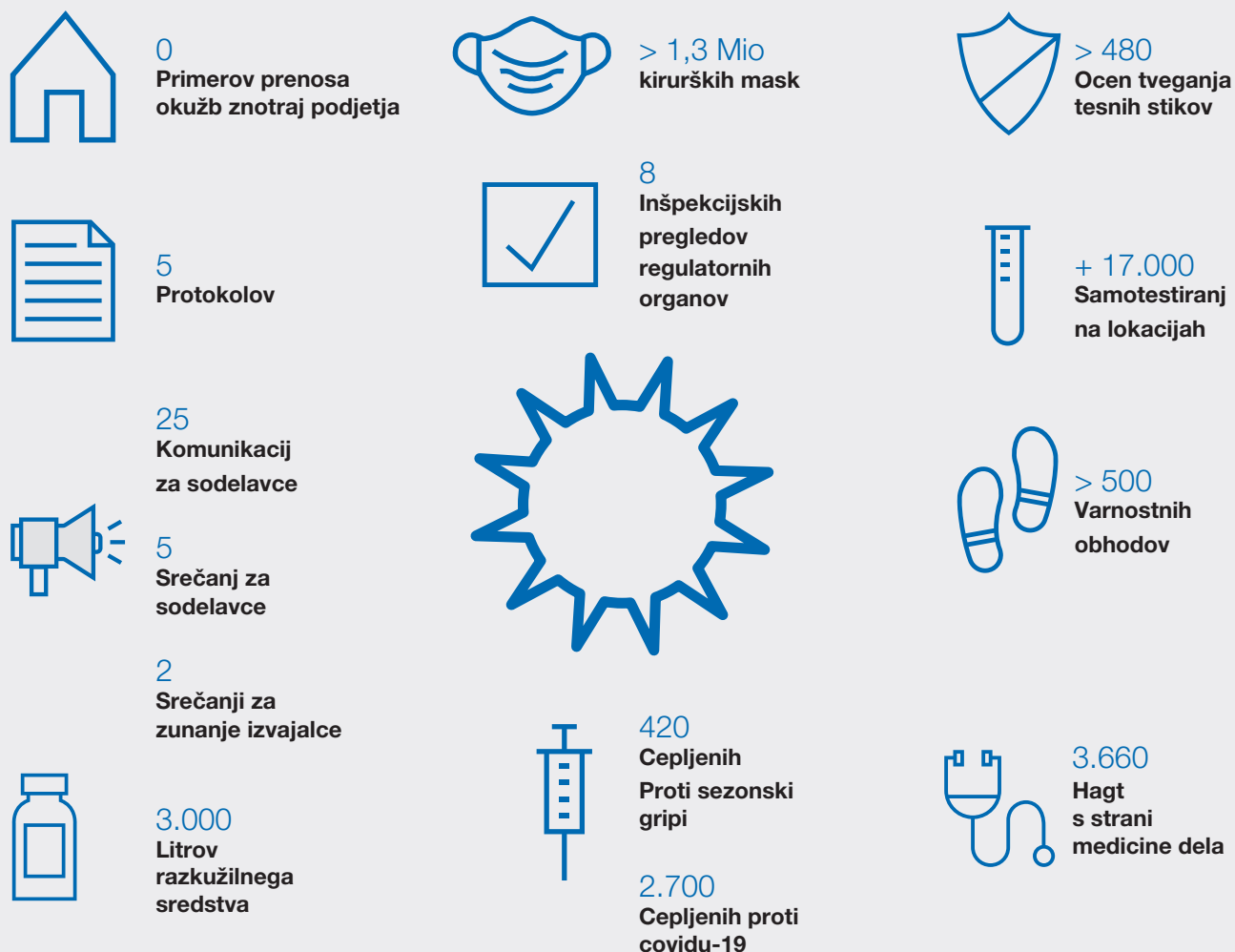
Kljub vsem izzivom, povezanim s covidom-19, nam je z določenimi prilagoditvami in novimi pristopi uspelo izvesti vse potrebne operativne dejavnosti. Uspešno smo obnovili in recertificirali sistem poklicnega vodenja varnosti in zdravja pri delu ISO 45001.

Na podlagi vseh organizacijskih sprememb v letu 2021 smo revidirali tudi izjavo o varnosti z oceno tveganja. V revizijo te izjave smo aktivno vključili medicino dela in predstavnike delavcev. Mesečno smo spodbujali aktualne teme za dvig varnostne kulture in zavedanja.

⁸⁰ GRI GS 103-1, 103-2, 103-3, 403-1, 403-2

Tudi v letu 2021 so globalne in lokalne razmere s covidom-19 narekovale vrsto ukrepov za preprečevanje in obvladovanje okužb. Kompleksnost preventivnih ukrepov prikazuje naslednji grafični prikaz.

Preventivni ukrepi za preprečevanje okužb s covidom-19 v letu 2021

Pogostost izostankov zaradi poškodb pri delu⁸¹

Ukrepe v okviru sistema zdravja in varnosti pri delu ter njihovo ustreznost spremljamo na podlagi ključnih statističnih kazalnikov, kot je pogostost delovnih nezgod zaposlenih. Pri tem spremljamo in vrednotimo kazalnika LTIR (Lost Time Injury and Illness Rate; število nezgod

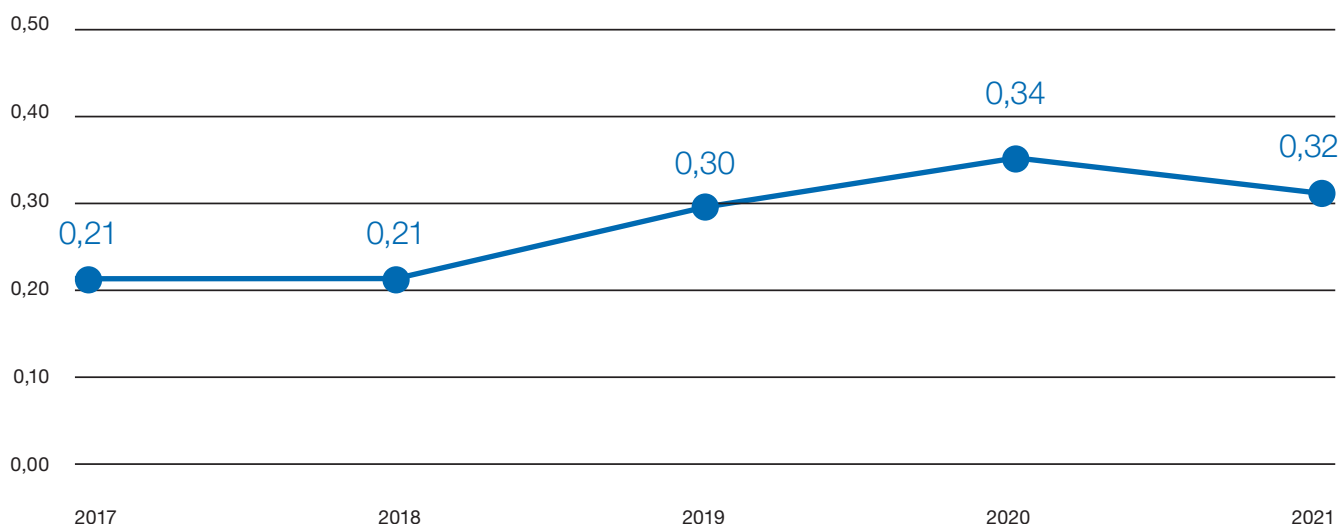
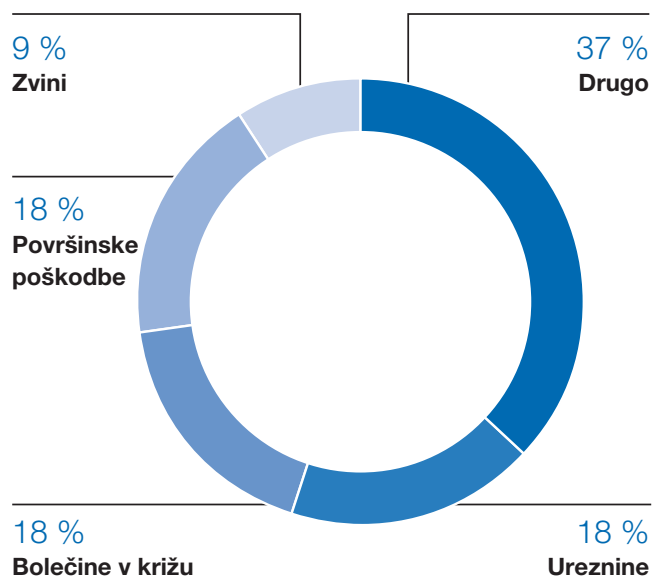
sodelavcev, katerih posledica je odsotnost z dela oz. bolniški stalež/200.000 opravljenih ur) in TRCR (Total Recordable Case Rate; število vseh evidentiranih nezgod sodelavcev/200.000 opravljenih ur).

Kazalnik LTIR (Lost Time Injury and Illness Rate)

Leto	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2017	0,00	0,10	0,32	0,79	0,21
2018	0,00	0,18	0,22	0,79	0,21
2019	0,12	0,24	0,11	1,24	0,30
2020	0,39	0,11	0,29	2,54	0,34
2021	0,64	0,28	0,32	0,00	0,32

V letu 2021 nismo imeli hujših poškodb pri delu ali poškodb s trajnimi okvarami zdravja. Zgodilo se je 12 nezgod, ki so imele za posledico poškodbe z začasno odsotnostjo z dela. Kazalnik LTIR je tako znašal 0,32 in je bil nekoliko nižji kot v letu 2020 (0,34).

Kazalnik TRCR se je prav tako nekoliko znižal in je znašal 0,32 (0,34 v letu 2020). V izračun kazalnikov so vključeni tako zaposleni kot agencijski delavci.

Trend gibanja poškodb LTIR**Razvrstitev nezgod glede na vzrok (LTIR in TRCR) za leto 2021**

Sistemi za zdravje, varnost in okolje

Preventivne aktivnosti za preprečevanje nezgod in poškodb v letu 2021

Veliko pozornosti namenjamo potencialno resnim incidentom (pSIF – Potential Serious Injuries and Fatalities) in preventivnim ukrepom za preprečevanje podobnih incidentov. Ob tem skrbno prepoznavamo aktivnosti, pri katerih lahko ob drugačnih okoliščinah pride do nezgod z resnimi posledicami. V letu 2021 smo evidentirali šest takšnih primerov, ki smo jih raziskali in pripravili preventivne ukrepe ter delili izkušnje v izogib ponovitvi v prihodnje. Večina pSIF-dogodkov je bila povezana z dviznimi operacijami, delom na višini, padajočimi predmeti, nevarnimi energijami ter manipulacijo z viličarji. Štiri od teh primerov smo zaznali pri delu zunanjih izvajalcev. Dogodki, ki bi lahko povzročili hudo poškodbo ali smrt (SIF – Serious Injury or Fatality), so deležni posebne obravnave in podrobnih načrtov za izboljšave.

Na področju varnosti smo lahko uspešni le z dobro razvito varnostno kulturo na vseh ravneh, kjer so sodelavci opolnomočeni, da spregovorijo in ustavijo morebitno nevarno dejavnost. V letu 2021 smo še izboljšali sistem varnostnih obhodov, s poudarkom na varnostnih obhodih vodij. Tako smo izvedli več kot 1200 varnostnih obhodov vodij in s tem izboljšali udeležbo s strani vodij za 21 % v primerjavi z letom 2020.

Razdelitev nevarnih opažanj po področjih

Absentizem⁸²

Stopnja absentizma oz. delež bolniške odsotnosti je razmerje med številom delovnih ur odsotnih zaposlenih in fondom delovnih ur. V delež so vključene bolniška odsotnost do 30 dni, nad 30 dni ter nega. V letu 2021 je delež bolniške odsotnosti znašal 6,04 % in je bil v primerjavi z letom prej (4,87 %) višji.

Delež bolniške odsotnosti

	2021	2020	2019
Ženske	6,60 %	5,91 %	7,41 %
Moški	5,47 %	3,88 %	4,67 %
Skupaj	6,04 %	4,87 %	6,00 %

Pogostost izostankov z dela zunanjih izvajalcev zaradi poškodb pri delu

Eden pomembnih elementov našega preventivnega programa SIF in ZVO-delovanja je upravljanje varnosti zunanjih izvajalcev. Vključujemo jih v izvedbo različnih specializiranih vrst dejavnosti, kot so servisiranje delovne opreme, letna vzdrževanja in gradbena dela. V številnih primerih so to naloge s povečanim oz. visokim tveganjem, ki zahtevajo veliko usposabljanja, zmanjševanja nevarnosti in nadzora. Kljub razmeram s pandemijo covid-19 so bile aktivnosti zunanjih izvajalcev nekoliko višje glede na leto 2020. Sprejeti preventivni in zaščitni ukrepi proti covidu-19 so omogočali varno delo.

Pogodbenike, ki na Lekovih lokacijah izvajajo aktivnosti s povečanim tveganjem (gradbišča, delovišča), vodimo skozi proces posebne odobritve in letnega pregleda za zagotavljanje varnega dela.

Na naših lokacijah je bilo v letu 2021 vključenih več kot 340 zunanjih izvajalcev. Poleg naših vsakodnevnih dejavnosti s področja ZVO smo izvedli še naslednje:

- izobraževanja o varnosti za vse zunanje izvajalce (prek spletne aplikacije),
- seznamitev z ZVO-dokumentacijo vseh koordinatorjev in vodij del,
- pripravili dodatna priporočila zaradi zahtev covid-19,
- pripravili nove zahteve ZVO za zunanje izvajalce in jih posredovali izvajalcem ter ostalim internim deležnikom,
- nenehno smo se povezovali z zunanjimi izvajalci ter tako določili in implementirali najboljše prakse glede preventivnih in zaščitnih ukrepov ob covidu-19.

Naše delo je bilo osredotočeno na varnostne ukrepe v povezavi s covidom-19 in ozaveščanje ter zagotavljanje lokalnih in Novartisovih zahtev. Prek spletne aplikacije Kiosk smo v letu 2021 izvedli 4245 izobraževanj delavcev zunanjih izvajalcev.

Kljub močnim prizadevanjem smo v 2021 zabeležili en primer pSIF, ki je bil neposredno povezan z dejavnostjo zunanjih izvajalcev. Zaradi tega bomo v naslednjem letu preverili notranji program za upravljanje zunanjih izvajalcev, in sicer na podlagi najboljših praks, pridobljenih izkušenj in novih globalnih postopkov glede zunanjih izvajalcev.

Število nesreč s smrtnim izidom⁸³

Nesreč s smrtnim izidom med zaposlenimi in zunanjimi izvajalci ni bilo.

Pogostost (stopnja) poklicnih bolezni⁸⁴

V Leku do zdaj ni bilo prepoznanih in potrjenih poklicnih bolezni, opredeljenih z Zakonom o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-2) ter Pravilnikom o seznamu poklicnih bolezni.

Program promocije zdravja⁸⁵

V okviru sistema preventivnega zdravstvenega varstva se usmerjamo predvsem na preprečevanje in obvladovanje poklicnih bolezni, nesreč, invalidnosti ter odpravljanje dejavnikov, ki so lahko nevarni za zdravje in varnost pri delu. Spodbujamo zdravo in varno delovno okolje, krepitev telesne, duševne in socialne blaginje zaposlenih ter ohranjanje njihove delovne sposobnosti in produktivnosti.

Preventivno zdravstveno varstvo zagotavljamo v sodelovanju z izvajalci medicine dela, ki sodelujejo tudi pri izdelavi in reviziji ocene tveganja (zdravstvena ocena), ukrepih za promocijo zdravja, svetovanju ter sodelovanju pri preiskavah delovnega okolja, delovnih mest in delovne opreme ter drugih preventivnih aktivnostih na področju zdravja zaposlenih.

V letu 2021 smo izvedli 2900 preventivnih zdravstvenih pregledov zaposlenih. Prav tako smo izvajali preglede kritične delovne opreme in preiskave škodljivosti v delovnem okolju, revidirali ocene tveganja ter izvajali druge načrtovane preventivne dejavnosti.

Za ohranitev dobre telesne pripravljenosti in mentalnega zdravja sodelavcev smo, kljub še trajajoči pandemiji covid-19, uspešno izvedli program promocije zdravja. Dejavnosti so se izvajale ob upoštevanju ukrepov za preprečevanje širjenja koronavirusa. Udeležba v vseh programih in dejavnostih je bila prostovoljna, pri čemer so priporočila za vključitev v programe v posameznih primerih podali naši pogodbeni izvajalci medicine dela. V sklopu programa smo izvedli naslednje aktivnosti:

- aktivni odmori (razgibalne vaje na delovnem mestu),
- vsakodnevne kineziološke delavnice (na daljavo),
- subvencionirane gibalne dejavnosti zaposlenih zunaj podjetja (fitnes, plavanje, plezanje, ples),
- meritve kazalnikov zdravja,
- vaje čuječnosti,
- preventivni zobozdravstveni pregledi (osveščanje, obveščanje),
- cepljenja proti sezonski gripi, klopnemu meningoencefalitisu, covidu-19,
- preventivno zdravstveno okrevanje v zdraviliščih,
- predavanje na temo psihološke varnosti in duševnega dobrega počutja,
- nudenje psihološke pomoči.

Usposabljanje in izobraževanje⁸⁶

V razvoj, izobraževanje in usposabljanje svojih sodelavcev vlagamo stalno ter načrtno, saj sta znanje in visoka usposobljenost zaposlenih ključnega pomena za rast ter napredek podjetja. Zaposlenim omogočamo:

- redne izobraževalne programe,
- prilagojene delavnice glede na potrebe ciljne skupine,
- formalne oblike izobraževanj, kot je študij ob delu, in
- neformalne oblike izobraževanj.

Izobraževanja potekajo večinoma v podjetju, kjer jih izvajajo notranji in zunanji predavatelji. Zaposleni se udeležujejo tudi zunanjih izobraževanj, predvsem tistih, ki jih nudi Novartis. Čedalje več programov izvajamo v elektronski obliki tako samostojno kot pod vodstvom mentorja.

Prav tako sledimo globalnim usmeritvam in novim strategijam na področju izobraževanja, ki vključujejo kombinirane oblike učenja ter več krajših izvedb izobraževanj v učilnici, podprtih z uporabo znanja na delovnem mestu.

⁸³ POR OI 1 in POR OI 3, GRI GS 403-9

⁸⁴ GRI GS 403-10

⁸⁵ GRI GS 403-3, 403-4, 403-5, 403-6

⁸⁶ GRI GS 103-1, 103-2, 103-3

Formalno in neformalno izobraževanje potekata tudi na delovnem mestu, kjer spodbujamo srečanja, na katerih zaposleni, ki so se udeležili kakšne zunanje ali notranje konference ali delovnega obiska v tujini, prenašajo znanje na druge sodelavce. Izvajamo pa tudi mentorstvo in t. i. coaching.

Potrebe po izobraževanju izhajajo iz individualnih potreb, vezanih na razvojni načrt posameznika, in poslovnih potreb, vezanih na poslovno strategijo

organizacije. Za ugotavljanje razvojnih potreb posameznikov uporabljamo različna orodja, kot so npr. 360-stopinjska povratna informacija, presoja delovne uspešnosti in pogovor z vodjo. Potrebe po obveznih izobraževanjih so vezane na delovno mesto sodelavca.

Tudi v letu 2021 smo zaradi pandemije covida-19 izobraževanja, ki so prej potekala v učilnicah, še vedno izvajali v virtualni obliki.

Organiziranost, kadri in izobraževanje na področju ZVO

Področje ZVO je del organizacijske enote Razvoj lokacij Novartisovih dejavnosti, ki izvaja in nudi proizvodnim lokacijam in tudi organizacijam, lociranim na Lekovih lokacijah, optimalno infrastrukturo, energetske ter profesionalne storitve. Proizvodne dejavnosti imajo tudi ZVO-predstavnika, ki je neposredno odgovoren vodji proizvodne enote za določene naloge ZVO-področja, za preostali del nalog pa podporo nudi ZVO-kader iz Razvoja lokacij Novartisovih dejavnosti.

Pooblaščen osebe za posamezna strokovna področja so po pooblastilih uprave odgovorne za skladnost strokovnega področja z zakonodajo Republike Slovenije in s standardi Novartisa, za zastopanje Leka na strokovnem področju, vodenje inšpekcij, izvedbo občasnih notranjih presoj in spremljanje realizacije korektivnih ukrepov, za svetovanje ter strokovno pomoč pri izvajanju preventivnih ukrepov na lokacijah in za obveščanje vodstva o prepoznanim tveganju.

ZVO-izobraževanja se delijo na tri kategorije: zakonsko obvezna, specifična in ekspertno razvojna. Zakonsko obvezna in specifična izobraževanja ter certifikacije so osnova za delo glede na dodeljeno delovno mesto in naloge, ki jih zaposleni opravljajo. Razvoj ekspertnih znanj pa zagotavlja visoko kakovost dela pooblaščenec in strokovnih sodelavcev.

Usposabljanje po dokumentih (splošni postopki, navodila za delo itd.) upravljamo prek Novartisove aplikacije Up4Growth. Timi na proizvodnih lokacijah skrbijo za zagotavljanje skladnosti na področju treninga in učenja zaposlenih. Oblikovani so učni načrti, ki zagotavljajo, da so zaposleni pravočasno usposobljeni po ustreznih vsebinah za učinkovito in varno opravljanje svojega dela. Specifična izobraževanja in usposabljanja so namenjena zaposlenim, ki izvajajo specifične naloge, kot so na primer dela s povečanim tveganjem, in je s strani Novartisa zahteva po dodatni usposobljenosti. Usposabljanja se načrtujejo in vodijo v aplikaciji Korektivni ukrepi – Izobraževanja in so vodena s strani

ZVO Razvoja lokacij Novartisovih dejavnosti. Vsem zaposlenim v Novartisu so brezplačno dostopni tudi številni e-treningi, strokovni treningi in treningi mehkih veščin, ki jih ponujajo platforme Coursera, LinkedIn, U4G itd.

V letu 2021 smo usposabljanja, ki niso vključevala visokih tveganj in jih je bilo mogoče izvesti na daljavo (e-izobraževanje), opravili prek razpoložljivih e-aplikacij. Izvedli smo vsa periodična izobraževanja in izobraževanja pred nastopom dela za novo zaposlene iz varstva in zdravja pri delu ter varstva pred požarom, prav tako je 4245 zunanjih sodelavcev opravilo osnovno izobraževanje pred izvajanjem del na Lekovih lokacijah (varnostna pravila, varno izvajanje del). Izvedena so bila tudi določena specifična usposabljanja, kot so na primer za voznike viličarjev, eksplozijska zaščita (osnovno in redno usposabljanje), prva pomoč, delo z dviznimi košarami, delo na višini, prikazi gašenja in evakuacije iz objektov, izobraževanje za operaterja električnih palic, usposabljanje za upravljanje z mobilnimi dviznimi košarami/ploščadmi, usposabljanje za izvedbo metode zakleni/označi ipd.

Vidiki ZVO in sistem spremljanja dosežkov

ZVO-vidiki zajemajo dejavnosti, izdelke in storitve ter vplive v njihovem življenjskem ciklu (surovine, razvoj, proizvodnja, transport, uporaba, končna odstranitev). Vplivi so lahko lokalni, regionalni ali globalni in so po svoji naravi neposredni, posredni ali kumulativni. Lek ima zaradi specifične proizvodnje zdravil omejen vpliv na uporabo izdelkov, ki jih zagotavlja drugim, in na njihovo obdelavo ob koncu življenjske dobe.

Standardni nabor vidikov za posamezno ekspertno področje opredeli vodja ekspertnega področja. Odgovorna oseba ZVO na lokaciji jih ovrednoti na podlagi analiz pomanjkljivosti, presoje (notranje, Novartisove), inšpekcije, pritožbe, nevarne pojave in skoraj dogodke. Merila ocenjevanja ZVO-vidikov so povzeta po enotni Novartisovi predlogi za ocenjevanje tveganj ob

upoštevanju kriterijev skladnosti z zakonodajo, ekonomiko poslovanja in ugledom družbe. Merila za ocenjevanje pomembnosti vidikov ZVO so jasno opredeljena.

Na osnovi ugotovitev iz registra vidikov se opredelijo korektivni ukrepi, cilji in programi dela. Revizije registra vidikov ZVO se odvijajo najmanj enkrat letno ali ob njihovih bistvenih spremembah zaradi sprememb notranjega ali zunanjega okolja. Služijo kot podlaga za izdelavo nabora tveganj (Risk Portfolio), pripravo načrtov, programov dela in dejavnosti ter postavitev osebnih ciljev odgovornih oseb.

Pri delu spoštujemo zakonske in druge zahteve, kar dokazujemo z uspešno izvedenimi notranjimi ter zunanjimi presojami, inšpekcijskimi pregledi, monitoringom na področju vod, zraka in hrupa ter z veljavnimi okoljevarstvenimi dovoljenji.

V letu 2021 so bile izvedene dve zunanji presoji skladnosti s standardoma ISO 14001:2015 in ISO 45001:2018 in za podaljšanje registracije v sistemu po uredbi EMAS. Tudi tokrat so preveritelji potrdili, da delujemo v skladu z veljavnimi okoljskimi zakonskimi zahtevami in da podatki ter informacije iz okoljske izjave podajajo zanesljivo, verodostojno in pravilno sliko o vseh dejavnostih na vseh Lekovih lokacijah.

Tudi notranje ZVO-presoje, ki so sicer načrtovane na letni ravni, zaradi epidemije niso bile izvedene v celoti. Od predvidenih 24 notranjih presoj jih je bilo izvedeno devet, ostale se bodo realizirale v letu 2022. V septembru je bila planirana globalna Novartisova presoja zakonske skladnosti, ki pa je bila zaradi covida-19 prestavljena v februar 2022. Notranje Novartisove presoje so obsežnejše in zajemajo vsa področja ZVO na delu lokacije ter na vseh področjih delovanja: varovanje okolja, varnost in zdravje pri delu, kemijska varnost, varstvo pred požari, biološka varnost, protieksplzijska zaščita in ravnanje v primeru nesreč (BCM in NEM). Pogostost presoj je odvisna od narave proizvodnje. Presoje na lokacijah s proizvodnjo učinkovin izvajamo na vsaki dve ali na tri leta, na lokacijah s proizvodnjo farmacevtskih izdelkov pa vsaka tri ali štiri leta. Tudi te presoje vključujejo zahteve standardov ISO 14001 in ISO 45001 ter uredbe EMAS.

Za beleženje korektivnih ukrepov/akcijskih načrtov presoj, inšpekcij in varnostnih obhodov uporabljamo Novartisovo aplikacijo HSE Net.

Metodologija poročanja

Sistem za upravljanje podatkov ZVO (ZVO Data management System; ZVO DMS) omogoča upravljanje, poročanje in komuniciranje uspešnosti ZVO v Novartisu ter do njegovih deležnikov. Z določenimi cilji na področju ZVO omogočamo upravljanje ZVO-tveganj in priložnosti, izmenjavo izkušenj ter analizo podatkov znotraj Novartisa in pregled skladnosti z

nacionalnimi predpisi ZVO ter upoštevanja mednarodnih konvencij. Postopki in merila za upravljanje podatkov so določeni v skladu s smernicami GRI.

Metodologija poročanja nam omogoča spremljanje absolutnih kazalnikov in trendov za posamezne ključne vidike varstva okolja ter varnosti in zdravja pri delu. Podatki so vključeni v poročanje o glavnih kazalnikih in drugih obstoječih kazalnikih okoljske uspešnosti v pričujoči okoljski izjavi. Za zbiranje podatkov in zagotavljanje njihove točnosti so odgovorne lokacije oz. enote znotraj lokacije.

Pogostost poročanja je odvisna od pomembnosti podatka: poročanje je lahko mesečno, četrtno ali letno. Zbrani podatki so podlaga za zakonsko zahtevano poročanje ministrstvu in drugim zainteresiranim deležnikom, enkrat letno pa so predmet pregleda sistema ZVO-ravnanja po standardih ISO 14001 in ISO 45001 ter zahtevah registracije v sistemu EMAS s strani najvišjega vodstva organizacije.

Ukrepi za preprečevanje in zmanjševanje tveganj

Verjetne scenarije za izredne dogodke prepoznavamo z ustreznimi metodologijami za ocenjevanje tveganj za vsako lokacijo/poslovno enoto. Pri tem ovrednotimo potencialni vpliv in raven nadzora ter določimo ustrezne ukrepe za zmanjševanje tveganja. Upoštevamo morebitne incidente pri vseh operacijah in poslovnih aktivnostih ter možne zunanje vire, kot so vreme, varnost, dobavitelji in aktivnosti v soseščini. ZVO-nabor tveganj posodabljammo četrtno na podlagi ocen tveganj in trenutne situacije v podjetju in okolju. Za vsako lokacijo imamo izdelano oceno ogroženosti lokacije, ki jo obnavljamo periodično vsakih pet let oziroma ob večjih spremembah, ki bi lahko pomenile spremembo ogroženosti lokacije. Glede na oceno ogroženosti lokacije je izdelan tudi njen načrt zaščite in reševanja.

Za ocenjevanje tveganj uporabljamo različne metode. Izbira najustreznejše je odvisna od njene primernosti za področje ocenjevanja in usposobljenosti sodelavcev.

Izdelujemo ocene tveganj za:

- nabor tveganj lokacij (Risk Portfolio),
- oceno tveganja delovnih mest (Workplace Health Risk Assessment – WHRA),
- naložbene projekte: s prednostno uporabo metode ocenjevanja tveganj Zürich Hazard Analysis (ZHA) ali metode Hazard and Operability Study (HAZOP Study) v fazi kvalifikacij projekta,
- objekte in proizvodne linije: Zürich Hazard Analysis (ZHA) ali procesne ocene tveganja Process Risk Assessment (PRORA),
- uvajanje novih izdelkov in proizvodne procese: procesna ocena tveganja (PRORA),
- ocenjevanje tveganj, povezanih s kakovostjo izdelkov: prednostna uporaba metode FMEA.

Za oceno tveganja sta pomembni pridobitev zadostnih informacij in sestava tima, ki vključuje kompetentne predstavnike po posameznih področjih. Glede na vrsto ocene tveganja se predhodno določijo osebe, ki bodo sodelovale pri izdelavi ocene tveganja:

- uporabnik (tehnolog, operater, tehnik idr.),
- načrtovalec procesa (tehnolog v PI, projektni inženir, dobavitelj opreme ali materiala idr.),
- predstavnik ZVO (eksperti po posameznih področjih),
- eksperti za posamezna področja na lokaciji (SME – Site Matter Expert),
- zunanji strokovnjaki ali svetovalci (Ex-eksperti, ADR-eksperti idr.).

Nabor tveganj vodstvu Novartisa služi za pregled nad večjimi tveganji na področju ZVO in stopnjo njihovega obvladovanja na posameznih lokacijah, v posameznih državah, poslovnih skupinah ter celotni korporaciji. Analize mesečnih/letnih trendov vključujejo izmerjene okoljske, varnostne in ekonomske parametre za vsako lokacijo posebej ter skupaj za Lek.

Aktivnosti zagotavljanja nemotenega poslovanja (BCM) v letu 2021

S sistemom zagotavljanja neprekinjenega poslovanja (BCM) omogočamo upravljanje poslovnih procesov v primeru večjih negativnih vplivov na ključne izdelke

ali ključne poslovne procese. BCM in NEM sta bila ključnega pomena za nadaljevanje uspešnega odziva na pandemijo covida-19 in ekstremne vremenske dogodke v letu 2021. Obvladovanje tveganja razpoložljivosti ljudi zaradi pandemije je bilo v tem letu še vedno ključno. Nadgradili smo sistem zagotavljanja nemotenega poslovanja, ga uskladili s standardom ISO 22301 ter izkušnjami iz preteklih pandemij. Nadgrajeni sistem zagotavljanja nemotenega poslovanja nam bo tako omogočal boljšo izmenjavo izkušenj med obrati in s tem boljšo odpornost v nabavni verigi naših proizvodov.

Aktivnosti na področju ravnanja v izrednih razmerah (NEM) v letu 2021

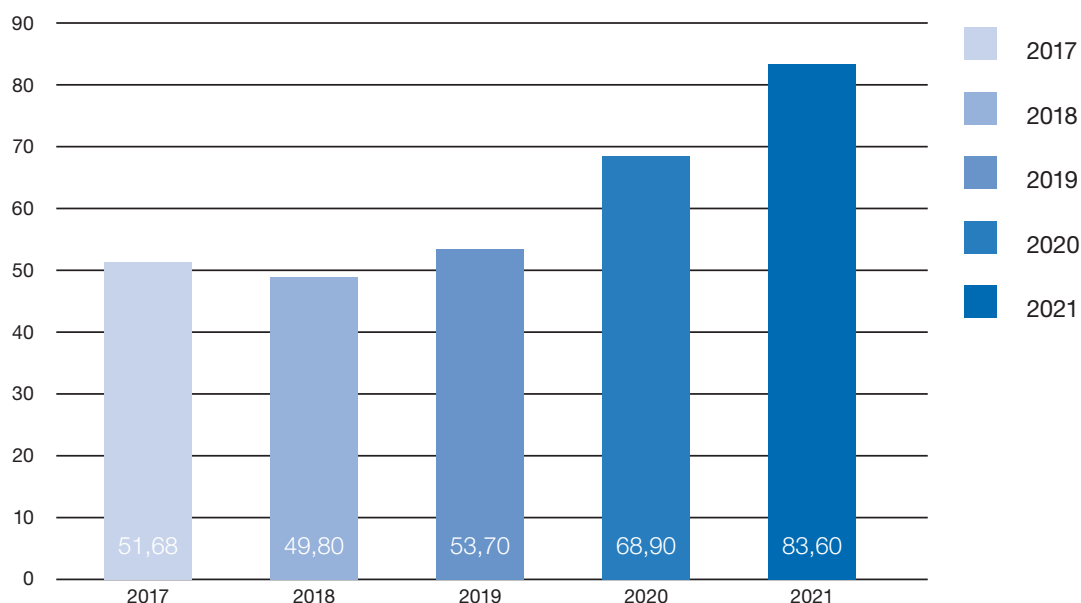
V letu 2021 smo posodobili NEM-strukturo v Sloveniji z novim članom zaradi sprememb v upravljavski strukturi, obstoječe strukture na ravni lokacij pa se niso spremenile. Vsi Novartisovi oddelki so bili usposobljeni v skladu s procesom NEM.

Potekalo je NEM-usposabljanje za novega člana NEM-skupine in za tiste, ki se prejšnjih usposabljanj niso udeležili. Ekipa na lokacijah se niso usposabljevale za dodatne scenarije, saj smo se skozi celotno leto soočali z NEM-situacijo zaradi pandemije covida-19. Poleg obvladovanja covida-19 v letu 2021 nismo imeli drugih NEM-dogodkov.

Povprečno število ur izobraževanja na zaposlenega⁸⁷

Izobraževanju sodelavcev že vrsto let namenjamo vse več pozornosti in povečujemo obseg izobraževanj. Tako se je v povprečju Lekov zaposleni v letu 2021 izobraževal **83,6 ure** oz. **10,5 dne**, kar je 21 % več kot v predhodnem letu.

Povprečno število ur izobraževanja na zaposlenega

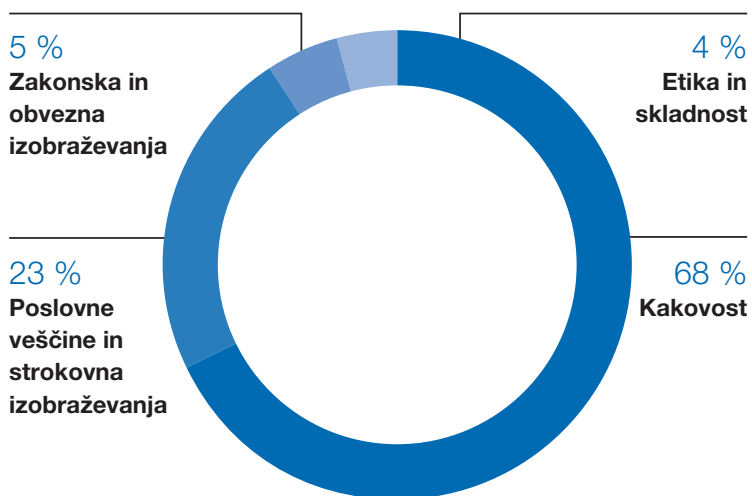

Izobraževanje po izobraževalnih področjih

Leto 2021 je bilo zaradi covida-19 posebno tudi na področju izobraževanj. Treba se je bilo ustrezno odzvati in vsa izobraževanja, ki so potekala v učilnicah, prestaviti v virtualno obliko, kar je zahtevalo tudi prilagoditev vsebine in izvedbe izobraževanj.

V Leku omogočamo sodelavcem tudi študij ob delu. Na dodiplomskem izobraževanju je bilo tako 53 sodelavcev, na podiplomskem pa 78, od tega največ na biotehnologiji in biomedicini ter kemiji. V letu 2021 smo se glede na število izobraževalnih ur največ izobraževali na področju kakovosti, poslovnih veščin in strokovnih izobraževanj ter zakonskih in obveznih izobraževanj.

Izobraževanja v letu 2021 po izobraževalnih področjih (povprečno število ur na zaposlenega)

Vsebinsko kazalo po standardih GRI GS

Kazalo po standardu poročanja GRI GS (Global Standards) – osnovna opcija (Core)⁸⁸

»This report has been prepared in accordance with the GRI Standards: Core option«

SPLOŠNA STANDARDNA RAZKRITJA

GRI-standard	Razkritje	Stran	Cilji trajnostnega razvoja Združenih narodov (SDG)/kazalniki EMAS	UNGC načela
--------------	-----------	-------	---	-------------

GRI 101: Osnova 2016

GRI 102: Splošna razkritja 2016

Predstavitev organizacije

102-1	Ime organizacije	6		
102-2	Primarne blagovne znamke, izdelki in storitve	24		
102-3	Sedež organizacije	6		
102-4	Lokacije dejavnosti	25		
102-5	Lastništvo in pravna oblika	22		
102-6	Trgi (geografska in sektorska razdelitev ter razdelitev po tipih odjemalcev)	24		
102-7	Velikost organizacije (število zaposlenih, število dejavnosti, prihodki od prodaje, obveznosti/kapital, število izdelkov ali storitev)	7, 82		
102-8	Zaposleni po vrsti zaposlitve, vrsti pogodbe, regiji in spolu	82	SDG: 8 12	6
102-9	Opis oskrbne verige organizacije	46		3, 4, 5, 6, 8, 10
102-10	Pomembnejše spremembe v obdobju poročanja v zvezi z velikostjo organizacije, sestavo, lastništvom in oskrbno verigo	25, 30, 46		
102-11	Pojasnilo, ali in kako organizacija uporablja previdnostno načelo	33, 49		7
102-12	Zunanje listine, načela in druge ekonomske, okoljske in družbene pobude, katerih podpisnica in podpornica je organizacija	33		
102-13	Članstvo v organizacijah	33		1, 8

Strategija in analiza

102-14	Izjava najvišjega nosilca odločanja v organizaciji o pomenu trajnostnega razvoja za organizacijo in strategiji obravnavanja trajnostnega razvoja organizacije	4		
--------	---	---	--	--

Etika in integriteta

102-16	Opis vrednot, načel, standardov in načel ravnanja, kot so kodeksi ravnanja in etični kodeksi	44	SDG: 16	1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10
--------	--	----	----------------	-------------------------

Upravljanje

102-18	Upravljavska sestava organizacije, vključno s komisijami najvišjega organa upravljanja	31		
--------	--	----	--	--

Vključevanje deležnikov

102-40	Seznam skupin deležnikov, s katerimi organizacija sodeluje	38, 40		
102-41	Delež vseh zaposlenih po kolektivni pogodbi	82	SDG: 8	3
102-42	Izhodišča za prepoznavanje in izbor deležnikov, s katerimi organizacija sodeluje oz. jih vključuje	38		
102-43	Pristopi pri vključevanju deležnikov, vključno s pogostostjo sodelovanja po skupinah deležnikov	38, 42		
102-44	Ključne teme in vprašanja, izpostavljena v procesu sodelovanja z deležniki, in kako se je organizacija nanje odzivala, vključno s svojim poročanjem	40, 42		

Podatki o poročilu

102-45	Enote, vključene v konsolidirane računovodske izkaze	30		
--------	--	----	--	--

⁸⁸ GRI GS 102-47, 102-54, 102-55

102-46	Proces definiranja poročila in zamejitve tem	30
102-47	Seznam bistvenih tem	92
102-48	Učinki sprememb podatkov iz predhodnih poročil in razlogi za te spremembe	30
102-49	Pomembnejše spremembe v primerjavi s predhodnimi obdobji poročanja v zvezi z zamejitvijo obsega in vidikov	30
102-50	Obdobje poročanja (koledarsko, fiskalno leto)	30
102-51	Datum zadnjega predhodnega poročila	Julij 2021
102-52	Cikel poročanja (letno, dvoletno)	30
102-53	Kontaktne podatki za vprašanja v zvezi s poročilom	6
102-54	Sklic glede poročanja v skladu z GRI-standardi	92
102-55	Kazalo po smernicah GRI	92
102-56	Zunanja preveritev poročanja po smernicah GRI	30

SPECIFIČNA STANDARDNA RAZKRITJA

Upravljavski pristopi in razkritja	Stran	Razlogi za opustitev vsebin	Cilji trajnostnega razvoja Združenih narodov (SDG)	UNGC
------------------------------------	-------	-----------------------------	--	------

EKONOMSKI VPLIVI**GRI 201: Ekonomska uspešnost 2016**

103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	4
201-1	Neposredna ustvarjena in distribuirana ekonomska vrednost	7
201-3	Obveznosti iz pokojninskega načrta	82
201-4	Pomembnejše prejete državne pomoči	7

GRI 202: Prisotnost na trgu 2016

103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	4
202-2	Delež lokalnega kadra v višjem menedžmentu	82

GRI 204: Nabavna praksa 2016

103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	47
103-2		
103-3		
204-1	Delež sredstev za nabavo, uporabljenih za lokalne dobavitelje na pomembnejših proizvodnih lokacijah	47

GRI 206: Varstvo konkurence 2016

103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	44
103-2		
206-1	Število pravnih postopkov s področja varstva konkurence, preprečevanja monopolov in monopolnih praks ter izidi zaključenih postopkov v letu poročanja	45

OKOLJSKI VPLIVI**GRI 301: Materiali 2016**

103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	54	
103-2			
103-3			
301-1	Porabljeni material po teži in prostornini	54	EMAS

GRI 302: Energija 2016

103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	49	
103-2			
103-3			
302-1	Poraba energije v organizaciji	57	SDG: 7, 8, 9
302-3	Energetska intenzivnost (poraba energije na enoto proizvoda)	57	SDG: 8 / EMAS
302-4	Zniževanje porabe energije	61	SDG: 7, 8, 9

GRI 303: Voda in odpadne vode 2018

103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	50			
103-2					
303-1	Odnos do vode kot skupnega vira.	62	SDG:	6 12	7, 8
303-2	Upravljanje vplivov, povezanih z izpustom vode.	62	SDG:	6 12	7, 8, 9
303-3	Skupna količina zajete vode (površinske vode, podtalnica, morska voda ...).	62	SDG:	6 12	7, 8, 9
			/ EMAS		
303-4	Izpust vode; skupni izpust vode v megalitrih po destinaciji (površinske vode, podtalnica, morska voda, kanalizacija ...).	75	SDG:	6 12	7, 8, 9
			/ EMAS		

GRI 305: Emisije v zrak 2016

103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	50	EMAS		
103-2					
103-3					
305-1	Količina neposrednih emisij toplogrednih plinov (Scope 1)	72	SDG:	3 12 13 14 15	7, 8
305-2	Količina posrednih emisij toplogrednih plinov (Scope 2)	72	SDG:	3 12 13 14 15	7, 8
305-4	Intenzivnost toplogrednih emisij (količina emisij na enoto proizvoda)	72	SDG:	13 14 15	8
305-5	Zmanjševanje emisij toplogrednih plinov	61	SDG:	13 14 15	7, 8, 9
305-7	NOx, SOx in druge pomembnejše emisije v zrak po vrsti in teži	71	SDG:	3 12 14 15	7, 8, 9
			/ EMAS		

GRI 306: Odpadki 2020

103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	50			
103-2					
306-1	Nastajanje odpadkov in bistveni vplivi, povezani z njimi	65, 67, 69	SDG:	3 6 12	7, 8
			/ EMAS		
306-2	Obvladovanje bistvenih vplivov, povezanih z odpadki	65, 67, 69	SDG:	3 6 12	7, 8
			/ EMAS		
306-3	Količina nastalih odpadkov	65, 67, 69	SDG:	3 6 12	7, 8
			/ EMAS		
306-4	Odpadki, preusmerjeni v recikliranje ali ponovno uporabo	65, 67, 69	SDG:	3 6 12	7, 8
			/ EMAS		
306-5	Odpadki, predani v odstranjevanje	65, 67, 69	SDG:	3 6 12	7, 8
			/ EMAS		

GRI 307: Skladnost 2016

103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	50	SDG:	3 12	
103-2					
103-3					
307-1	Vrednost glob zaradi neskladnosti z okoljsko zakonodajo	50			

GRI 308: Okoljska preveritev dobaviteljev 2016

103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	47,53			
103-2					
308-2	Pomembnejši obstoječi in potencialni negativni okoljski vplivi v oskrbni verigi in sprejeti ukrepi		Okoljska odgovornost dobaviteljev je eden od pomembnih kriterijev v procesu pridobivanja ponudb in izboru dobavitelja		
		47			

DRUŽBENI VPLIVI**GRI 401: Zaposlovanje 2016**

103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	81			
103-2					
103-3					
401-1	Število in stopnja novozaposlenih in fluktuacija zaposlenih	82	SDG:	5 8	6

401-3	Vrnitev na delo in stopnja zadržanja zaposlenih po koriščenju starševskega dopusta, po spolu	82					
GRI 403: Varstvo in zdravje pri delu 2018							
103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	83					
103-2							
103-3							
403-1	Pojasnilo, ali ima podjetje uveden sistem upravljanja varnosti in zdravja pri delu	83					
403-2	Proces identificiranja nevarnosti, povezanih z delom	83					
403-3	Opis funkcije medicine dela.	87					
403-4	Opis procesa zastopanosti zaposlenih v razvoj, implementacijo in evaluacijo sistema varnosti in zdravja pri delu.	87					
403-5	Usposabljanja s področja varnosti in zdravja pri delu.	87					
403-6	Promocija zdravja.	87					
403-7	Pristop podjetja k preprečevanju ali ublažitvi vplivov na varnost in zdravje pri delu, ki so povezani z izdelki, storitvami podjetja.	42					
403-9	Število in stopnja poškodb pri delu.	84	SDG:	3	8		
403-10	Zaposleni z visoko stopnjo tveganja za poklicne bolezni.	87	SDG:	3	8		
GRI 404: Izobraževanje 2016							
103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	87					
103-2							
404-1	Povprečno število ur izobraževanja na leto na zaposlenega po spolu in kategoriji zaposlenih	Evidence izobraževanj po spolu in po kategorijah zaposlenih še ne vodimo. 90	SDG:	4	5	8	6
GRI 406: Nediskriminacija 2016							
103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	44					
103-2							
406-1	Število primerov diskriminacije in ukrepi za njeno odpravo	45					
GRI 412: Človekove pravice 2016							
103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	44					
103-2							
412-2	Število ur izobraževanja zaposlenih o politiki človekovih pravic in postopkih v zvezi z njihovimi vidiki, pomembnimi za dejavnost podjetja, ter delež zaposlenih, vključenih v takšno izobraževanje	45				1	
GRI 413: Lokalne skupnosti 2016							
103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	42					
103-2							
413-1	Delež dejavnosti, pri katerih je bila vključena lokalna skupnost oz. so bili preverjeni določeni vplivi in narejeni razvojni programi	Zajem podatkov nam za zdaj ne omogoča izračuna deleža, poročamo pa o številu dejavnosti 42					
GRI 414: Preveritev dobaviteljev za delovne prakse 2016							
103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	47	SDG:	5	8	16	
103-2							
103-3							
414-2	Pomembnejši obstoječi in potencialni negativni vplivi v zvezi z delovnimi praksami v oskrbni verigi in sprejeti ukrepi	Dobavitelj se s podpisom pogodbenega dogovora zaveže k spoštovanju vseh veljavnih zakonov in predpisov, povezanih s poštenimi delovnimi praksami 47					

GRI 417: Trženje in označevanje 2016

103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	42	
103-2			
417-1	Vrste predpisanih informacij o izdelkih in storitvah	42	Delujemo v strogo regulirani panogi; te informacije so obvezne za pridobitev dovoljenj za trgovanje z izdelki.
417-2	Število primerov neskladnosti z zakonodajo in prostovoljnimi kodeksi s področja označevanja izdelkov in informiranja kupcev o izdelkih in storitvah	42	
417-3	Število primerov neskladnosti z zakonodajo in s prostovoljnimi kodeksi, ki se nanašajo na vplive na tržno komuniciranje	42	

Izjava okoljskega preveritelja

Izjava okoljskega preveritelja o dejavnostih preverjanja in potrjevanja št. O-006

Slovenski institut za kakovost in meroslovje,
z registracijsko številko okoljskega preveritelja SI-V-0001,
akreditirani za preverjanje dejavnosti organizacije (NACE: 21.20),

izjavlja, da smo preverili, ali organizacija na lokacijah:

Lek farmacevtska družba d.d.
Ljubljana, Verovškova 57; Mengeš, Kolodvorska 27; Prevalje,
Perzonal 47 in Lendava, Trimlini 2D
z registracijsko številko SI-00006,

izpolnjuje vse zahteve Uredbe (ES) št. 1221/2009 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 25. novembra 2009 o prostovoljnem sodelovanju organizacij v Sistemu Skupnosti za okoljsko ravnanje in presojo (EMAS).

S podpisom tega dokumenta izjavljamo, da:

- sta bila preverjanje in potrjevanje izpeljana popolnoma v skladu z zahtevami Uredbe (ES) št. 1221/2009, Uredbe (ES) 2017/1505 in Uredbe (ES) 2018/2026;
- rezultati preverjanja potrjujejo, da ni dokaza o neskladnosti z veljavnimi zakonskimi zahtevami v zvezi z okoljem;
- podatki in informacije iz okoljske izjave »**Poročilo o trajnostnem razvoju družbe Lek d.d. za leto 2021.** Poglavlja: Profil družbe, Pregled in vključevanje deležnikov, Sodelovanje z dobavitelji, Okolje in Usposabljanje in izobraževanje«, podajajo zanesljivo, verodostojno in pravilno sliko o vseh dejavnostih družbe v obsegu, navedenem v okoljski izjavi.

Ta dokument ni enakovreden registraciji EMAS. Registracijo EMAS lahko podeli le pristojni organ na podlagi Uredbe (ES) št. 1221/2009. Ta dokument se pri sporočanju javnosti ne uporablja samostojno.

Datum validacije: 2012-04-06

Izdaja: 11/2022-11-03

Gregor Schoss:
Direktor SIQ Ljubljana

**SLOVENSKA
AKREDITACIJA**
SIST EN ISO/IEC 17021-1
SI-V-0001

Slovar pomembnih izrazov

EMAS (ECO – Management and Audit Scheme, sistem EU za okoljsko ravnanje in presojo)

Shema EMAS je namenjena spodbujanju primernejšega ravnanja z okoljem in obveščanju javnosti o vplivih dejavnosti organizacij na okolje. Standard ISO 14001 nadgrajuje v smeri večje odprtosti, odkritosti in periodičnega objavljavanja preverjenih okoljskih informacij. Okoljska izjava predstavlja osrednji način seznanjanja javnosti z rezultati nenehnega izboljševanja učinkov ravnanja z okoljem in je hkrati priložnost za rast ugleda organizacije pri kupcih, dobaviteljih, pogodbenikih, okolici ter zaposlenih.

GRI (Global Reporting Initiative)

Mednarodni standardi GRI so med vodilnimi na področju poročanja o korporativni odgovornosti podjetij in trajnostnem razvoju. Zahtevajo načrtovanje in poročanje po merljivih kazalnikih ekonomskega, družbenega ter okoljskega vpliva organizacije. Poročevalci se glede na obseg razkritij razvrstijo v dve stopnji: osnovno in napredno (»core« in »apprehensive«). Standardi GRI zagotavljajo visoko stopnjo primerljivosti, transparentnosti in konsistentnosti nefinančnih poročil ter povečujejo zaupanje deležnikov v poročila o korporativni odgovornosti in trajnostnem razvoju.

POR (Program odgovornega ravnanja/Responsible Care)

Mednarodno prostovoljno pobudo kemijske industrije, nastalo leta 1981 v Kanadi, je prevzela kemijska industrija po vsem svetu. Pobuda spodbuja odgovorno ravnanje do zaposlenih in okolja v najširšem pomenu besede: uvajanje dobrih praks, običajno skozi sisteme vodenja, zlasti na področju varnosti in zdravja pri delu, varovanja okolja ter skrbnega in varnega ravnanja z izdelki kemijske industrije. Cilj pobude je stalno izboljševanje dosežkov na omenjenih področjih, merljivo s 16 kazalniki. Trije kazalniki odražajo dosežke na področju varnosti in zdravja pri delu, preostali ravnanje z okoljem, vključno z varčno rabo energije.

Generiki so nasledniki zdravil, ki jim je pretekla patentna zaščita. Generično zdravilo je zdravilo, ki ima enako kakovostno in količinsko sestavo, učinkovine ter farmacevtsko obliko kot referenčno zdravilo in katerega bioekvivalenca z referenčnim izdelkom je dokazana z ustreznimi študijami biološke uporabnosti.⁸⁹

Učinkovina je snov, ki je nosilec delovanja zdravila.

Antibiotiki so naravni produkt mikroorganizmov ali polsintezni derivat, ki zavira razmnoževanje drugih mikroorganizmov ali jih uničuje ter se uporablja za zdravljenje bakterijskih okužb.⁹⁰ Sodobna znanost pozna več tisoč snovi z antibiotičnim učinkom. V praksi je v središču nekaj ducatov molekul, ki so se popolnoma izkazale v vsakdanji medicini. Nekatere bakterije proizvajajo betalaktamazo in so zato odporne proti določenim oblikam antibiotikov. Klavulanska kislina je inhibitor betalaktamaze. V kombinaciji s kalijevim klavulanatom, ki preprečuje odpornost bakterij proti delovanju amoksicilina, je antibiotik učinkovit pri zdravljenju bakterijskih okužb.

Biološko zdravilo je zdravilo, v katerem je učinkovina biološka snov ali snov, pridobljena s postopkom, ki vključuje biološke sisteme. Biološka snov je tista, ki je pridobljena iz uporabe ali z uporabo biološkega vira in za določitev kakovosti potrebuje kombinacijo fizikalno-kemijskega ter biološkega preskušanja, skupaj s postopkom proizvodnje in njegovim nadzorom. To so na primer zdravila, proizvedena z biološkim ali biotehnološkim postopkom, vključno s celičnimi kulturami in podobno. Biološka zdravila v človeškem organizmu skušajo popraviti proces, ki je povzročil bolezen. Uporabljajo se za zdravljenje do zdaj neozdravljivih bolezni in bolniku prinašajo višjo kakovost življenja. Omogočajo učinkovitejšo zdravljenje raka, aidsa, slabokrvnosti, revmatskih, srčno-žilnih in še nekaterih drugih bolezni. V preteklih letih so ta zdravila rešila in podaljšala življenja ter izboljšala kakovost življenja težkim, pogosto kroničnim bolnikom.

Podobna biološka zdravila so izdelki, ki so biološko podobni izdelkom, za katere je že izdano dovoljenje za promet. Razvita so kot kopije originalnih bioloških zdravil, ko tem poteče patentna zaščita. So enako kakovostna, varna in učinkovita kot originalna zdravila, vendar so zaradi ugodnejše cene dosegljiva širšemu krogu pacientov. Kemično gre za proteine ali glikoproteine. Koncept biološke podobnosti, kot ga določa evropski zakon o zdravilih, zahteva najvišjo raven strokovnosti v znanosti, tehnologiji in logistiki.

⁸⁹ Vir: Zakon o zdravilih – ZZdr-1 (Uradni list RS, št. 31/06 s 24. 3. 2006) in Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o zdravilih – ZZdr-1A (Uradni list RS, št. 45/08 z 9. 5. 2008).
⁹⁰ Vir: Humar M., Šmid-Korbar J., Obreza A. Farmacevtski terminološki slovar. Ljubljana 2011.

Biotehnologija združuje vse tehnološke aplikacije, ki uporabljajo biološke sisteme, žive organizme ali njihove derivate z namenom ustvariti ali prilagoditi izdelke ali procese za specifično uporabo. Pri tehnološkem izkoriščanju biokultur povezuje mikrobiologijo, biokemijo in inženirske znanosti.

Rekombinantna tehnologija DNK se pogosto imenuje tudi gensko kloniranje ali genski inženiring. Informacija, potrebna za sintezo določenega proteina v človeku (zapis za želeni protein ali gen), se iz človekovega organizma prenese v drug organizem, največkrat v bakterijo, izolirane celice sesalcev ali kvasovke. Na podlagi sprejete informacije te nove celice izdelujejo večje količine proteinov ali glikoproteinov.

Biološki dejavniki so mikroorganizmi, celične kulture in človeški endoparaziti, ki lahko povzročijo okužbo, alergijo ali zastrupitev.

- Biološki dejavnik/gensko spremenjeni organizem iz 1. varnostnega razreda je tisti, za katerega je verjetnost, da povzroči bolezni pri ljudeh, minimalna, tveganje, da se razširi v okolico, pa zanemarljivo.
- Biološki dejavnik/gensko spremenjeni organizem iz 2. varnostnega razreda je dejavnik, ki lahko povzroči bolezni pri ljudeh in je lahko nevaren za delavce; tveganje, da se razširi v okolico, je majhno, v večini primerov pa je na voljo učinkovita preventiva ali zdravljenje.

GSO (gensko spremenjeni organizem) je organizem, v katerega genski material je z uporabo sodobnih metod biotehnologije vnesen točno določen gen za točno določeno lastnost iz drugega organizma. GSO so lahko mikroorganizmi (bakterije, glive, virusi), rastline in živali.

Biofarmacevtika je najsodobnejša in najhitreje rastoča veja farmacije. Svetovni trg bioloških zdravil raste dvakrat hitreje kot celoten trg zdravil. Biološka zdravila so zaradi zahtevnih raziskav in razvoja zelo draga. Podobna biološka zdravila pa so cenovno ugodnejša in tako dostopna širšemu krogu pacientov.

V Leku smo lasten razvoj v genski tehnologiji začeli že v 80. letih prejšnjega stoletja in ustvarili trden temelj za proizvodnjo rekombinantnih proteinov oz. biofarmaceutikov za humano uporabo.

Direktiva IED (Industrial Emissions Directive) o celovitem preprečevanju in nadzoru industrijskega onesnaževanja prenaša v slovenski pravni red Uredba o vrsti dejavnosti in naprav, ki lahko povzročajo onesnaževanje okolja večjega obsega. Enotna direktiva IED je nastala v letu 2010 po združitvi IPPC direktive (Integrated Pollution Prevention and Control) s šestimi drugimi, ki so urejale to področje, v slovenski pravni red pa je bila sprejeta leta 2015.

član skupine Sandoz

